

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού

ΠΜΣ «Πολιτιστική Διαχείριση»

Μεταπτυχιακή εργασία ειδίκευσης στη Μουσειολογία

Επιβλέπουσες καθηγήτριες:

Α. Γκαζή, Δ. Βουδούρη, Ε. Φουντουλάκη

Δημοτικές Πινακοθήκες:

ιστορία, πραγματικότητα, προοπτικές

Ελένη Τσοποτού

**Φεβρουάριος 2010
Αθήνα**

Ευχαριστίες οφείλονται στους υπεύθυνους των Δημοτικών Πινακοθηκών, οι οποίοι βοήθησαν στην πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας συμπληρώνοντας τα σχετικά ερωτηματολόγια, και ιδίως τους υπεύθυνους των Δημοτικών Πινακοθηκών Αθηνών, Πατρών, Ιωαννίνων, Λάρισας, Καλλιθέας, Ψυχικού, Ρεθύμνου και Θεσσαλονίκης για την χορήγηση επί πλέον ενημερωτικού υλικού. Επίσης στην αγαπητή μου φίλη Γιούλικα Σαμαρά για την βοήθειά της. Ιδιαίτερος ευχαριστώ την επιβλέπουσα καθηγήτρια κα Ανδρομάχη Γκαζή για τις πολύτιμες υποδείξεις και τη στήριξή της κατά την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Περιεχόμενα

<u>Εισαγωγή</u>	4
-----------------------	---

Κεφάλαιο Α. Οι θεσμοί τέχνης στην Ελλάδα: 19ος-20ός αι.

1. Το εικαστικό τοπίο στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα: οι εκθέσεις και η προσπάθεια δημιουργίας των πρώτων συλλογών νεοελληνικής τέχνης.....	7
2. Η υποδοχή της νεοελληνικής τέχνης στον 20ό αιώνα.....	15
3. Η εικαστική σκηνή από το 1980 έως σήμερα	20
4. Τα μουσεία της Ελλάδας σε αριθμούς	22
5. Τα μουσεία εικαστικών τεχνών και οι θεσμοί τέχνης στην Ελλάδα σήμερα.....	24

Κεφάλαιο Β. Η πραγματικότητα των Δημοτικών Πινακοθηκών:

το ιστορικό ίδρυσης και η λειτουργία

1. Η δημιουργία του θεσμού των Δημοτικών Πινακοθηκών – Χρονικό της ίδρυσης των Δημοτικών Πινακοθηκών στην Ελλάδα	27
2. Η πρωτοβουλία της ίδρυσης και ο τρόπος απόκτησης της αρχικής συλλογής	39
3. Εμπλουτισμός των συλλογών	43
4. Χαρακτήρας των συλλογών	45
5. Διαχείριση των συλλογών - Καταγραφή και τεκμηρίωση.....	47
6. Θεσμικό πλαίσιο-Διοίκηση των Δημοτικών Πινακοθηκών	50
7. Οι οικονομικοί πόροι	55
8. Στέγαση και Υποδομές	57
9. Στελέχωση	62
10. Εκθεσιακή δραστηριότητα	63
11. Εκπαιδευτικά προγράμματα / Δράσεις	67
12. Άλλες δραστηριότητες	68
13. Προβολή των Πινακοθηκών	71
14. Παρουσία στο Διαδίκτυο – Επικοινωνία με το κοινό	72
15. Συνεργασία των Πινακοθηκών με άλλους φορείς	76
16. Επισκεψιμότητα	77

Κεφάλαιο Γ. Προοπτικές

1. Ο ρόλος και οι προοπτικές μιας Δημοτικής Πινακοθήκης σήμερα 80
2. Αξιολόγηση και δικτύωση των Πινακοθηκών. Δημιουργία κοινού διαδικτυακού κόμβου 84

Κεφάλαιο Δ. Συμπεράσματα 91

Συντομογραφίες και βιβλιογραφία 95

Παραρτήματα

1. Στοιχεία επικοινωνίας των Πινακοθηκών.....105
2. Ο αριθμός των έργων και το περιεχόμενο των συλλογών..... 108
3. Η παρουσία των Πινακοθηκών στο διαδίκτυο.....111
4. Προτεινόμενες πληροφορίες για τους διαδικτυακούς τόπους των Πινακοθηκών.....115
5. Ερωτηματολόγιο.....118

Εισαγωγή

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η ιστορία και η πραγματικότητα των Δημοτικών Πινακοθηκών. Σκοπός της είναι να καταγραφεί η σημερινή πραγματικότητα των Δημοτικών Πινακοθηκών στην Ελλάδα, οι τάσεις που επικρατούν και τα προβλήματα που τυχόν αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους λειτουργία. Εν συνεχεία επιδιώκεται να γίνει μια αξιολόγηση, να κατανοηθούν τα δυνατά σημεία και οι αδυναμίες τους και τέλος να διατυπωθούν ορισμένες προτάσεις για το μέλλον τους.

Αφορμή για την επιλογή του θέματος στάθηκε η απουσία στοιχείων που αφορούν τα μουσεία αυτά. Το κενό διαπιστώθηκε τόσο στα αρχεία του επίσημου φορέα που είναι υπεύθυνος για την χάραξη της μουσειακής πολιτικής στην Ελλάδα, δηλαδή του Υπουργείου Πολιτισμού, όσο και στην βιβλιογραφία.

Η εργασία αρχίζει με την καταγραφή των Δημοτικών Πινακοθηκών. Το σύνολο των μουσείων που εξετάζονται πρέπει να φέρουν την επωνυμία *Δημοτική Πινακοθήκη* και να υπάγονται είτε απευθείας στον Δήμο είτε στον Πολιτιστικό Οργανισμό της πόλης τους¹, ανεξάρτητα από την ημερομηνία ίδρυσης ή το μέγεθός τους. Πολλά από τα υπό εξέταση μουσεία θα διαπιστώσει κανείς ότι δεν έχουν συλλογή, κτίριο ή δραστηριότητα. Ωστόσο κρίθηκε σκόπιμο να συμπεριληφθούν προκειμένου να δημιουργηθεί ένας πλήρης κατάλογος που θα περιλαμβάνει όλες τις πινακοθήκες και να κατανοηθεί εν συνεχεία ο λόγος ίδρυσής τους και οι προοπτικές τους.

Σε δεύτερο επίπεδο επιδιώκεται να καταγραφεί η σημερινή πραγματικότητα και η κατάσταση που επικρατεί στα μουσεία αυτά όσον αφορά τις βασικές μουσειακές λειτουργίες τους. Οι πληροφορίες που επιχειρήσαμε να συλλέξουμε είναι οι εξής:

1. Επωνυμία Πινακοθήκης, στοιχεία επικοινωνίας.
2. Στέγαση, νομικό καθεστώς, οικονομικά στοιχεία, στελέχωση.
3. Τρόπος απόκτησης, είδος και διαχείριση συλλογής/συλλογών.
4. Τρέχουσα δραστηριότητα (εκθέσεις, εκδοτική δραστηριότητα, εκπαιδευτικά προγράμματα κ.ά.).

¹ Για το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Πινακοθηκών, βλ. παρακάτω, σ. 50-55.

Η μεθοδολογία που υιοθετήθηκε είναι η ακόλουθη: πραγματοποιήθηκε πρωτογενής έρευνα με την σύνταξη ενός ερωτηματολογίου το οποίο απεστάλη σε 28 Πινακοθήκες. Η ανταπόκριση των Πινακοθηκών υπήρξε περιορισμένη, καθώς ελήφθησαν συμπληρωμένα μόνο 14 ερωτηματολόγια (απάντησαν οι Πινακοθήκες Χίου, Ρεθύμνου, Ιωαννίνων, Καλλιθέας, Ψυχικού, Κέρκυρας, Καρδίτσας, Λάρισας, Ρόδου, Θέρμης, Χαλάστρας, Ξάνθης, Θεσσαλονίκης, Πάτρας). Πραγματοποιήθηκαν επίσης ορισμένες συνεντεύξεις επί τόπου ή τηλεφωνικές με τους υπεύθυνους των Πινακοθηκών (Αθήνας, Θεσσαλονίκης, Αιγίου, Κορίνθου, Μεσολογγίου, Ναυπλίου, Αμφισσας, Σάμου, Ναυπλίου). Με μικρό αριθμό πινακοθηκών δεν στάθηκε δυνατή η επικοινωνία με τους υπεύθυνους.

Επιπλέον πηγές που χρησιμοποιήθηκαν ήταν τα περιοδικά τέχνης, οι έντυπες εκδόσεις και τα λευκώματα των Πινακοθηκών, έγγραφα από τα αρχεία του Υπουργείου Πολιτισμού, άρθρα από τον ημερήσιο Τύπο και διαδικτυακές πηγές.

Η εξαγωγή ποσοστιαίων αποτελεσμάτων δεν στάθηκε δυνατή, λόγω της περιορισμένης ανταπόκρισης και της έλλειψης επίσημων στατιστικών δεδομένων. Είναι ένα πρόβλημα που αφορά γενικότερα τα μουσεία της χώρας και επιβεβαιώνεται για μία ακόμη φορά μέσα από την παρούσα έρευνα. Δεν κρίθηκε σκόπιμο να καταγραφεί ό,τι συμβαίνει σε κάθε Πινακοθήκη ξεχωριστά, αλλά επιδιώκεται να σκιαγραφηθούν ενδεικτικές τάσεις με αναφορά σε συγκεκριμένα παραδείγματα πινακοθηκών.

Πιο συγκεκριμένα η εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια. Στο **πρώτο κεφάλαιο** πραγματοποιείται σύντομη ανασκόπηση των θεσμών που σχετίζονται με τις εικαστικές τέχνες στην Ελλάδα από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους μέχρι σήμερα. Γίνεται μια προσπάθεια καταγραφής των εικαστικών θεσμών στην Αθήνα, την Θεσσαλονίκη και την περιφέρεια και επιδιώκεται να κατανοηθεί ο λόγος ίδρυσης των Πινακοθηκών. Το **δεύτερο κεφάλαιο** αφορά αποκλειστικά τις Δημοτικές Πινακοθήκες και αρχίζει με μια σύντομη αναδρομή στο ιστορικό της δημιουργίας τους. Στη συνέχεια γίνεται καταγραφή των κυρίαρχων τάσεων που παρατηρούνται στις βασικές μουσειακές λειτουργίες των Πινακοθηκών με αναφορά συγκεκριμένων παραδειγμάτων. Εξετάζονται τομείς όπως η στέγαση και οι οικονομικοί τους πόροι, το νομικό πλαίσιο και η στελέχωσή τους, το σύστημα αρχειοθέτησης που διαθέτουν, η συλλεκτική δραστηριότητα, οι εκθέσεις και τα εκπαιδευτικά προγράμματα που διοργανώνουν, ο τρόπος προβολής και οι συνεργασίες τους με άλλους φορείς. Στο **τρίτο κεφάλαιο**, με βάση τα δεδομένα που εξετάστηκαν στο προηγούμενο και το ρόλο που οφείλει να έχει ένα σύγχρονο μουσείο στην σημερινή κοινωνία, επιδιώκεται να αναδειχθεί η θέση των

Πινακοθηκών στην ελληνική πραγματικότητα, σε μια περίοδο που ο ρόλος των μουσείων συνεχώς επαναπροσδιορίζεται. Γίνεται μια σειρά προτάσεων για την αμεσότερη εμπλοκή των Πινακοθηκών με τους κατοίκους των δήμων τους και τους επισκέπτες των πόλεών τους και τονίζεται η σημασία της αξιολόγησης, καθώς και της ανάγκης δικτύωσης και συνεργασίας των Πινακοθηκών μεταξύ τους. Τέλος στο **τέταρτο κεφάλαιο** καταγράφονται τα συμπεράσματα της έρευνας.

Στο τέλος της εργασίας παρατίθεται η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε και ακολουθούν παραρτήματα με πίνακες, όπου μπορεί ο ενδιαφερόμενος να βρει πλήρη κατάλογο των Δημοτικών Πινακοθηκών², τα στοιχεία επικοινωνίας τους, τον αριθμό των έργων και το περιεχόμενο των συλλογών τους και πληροφορίες σχετικά με την παρουσία τους στο διαδίκτυο, με τη σκέψη ότι η παρούσα εργασία θα μπορούσε να αποτελέσει ένα εγχειρίδιο για τον μελετητή των Πινακοθηκών και συγχρόνως να φανεί χρήσιμη και στους ίδιους τους λειτουργούς των συγκεκριμένων μουσείων. Στο τέλος, υπάρχει το ερωτηματολόγιο το οποίο συντάχθηκε για την πραγματοποίηση της έρευνας.

² Πρέπει να επισημανθεί ότι ο αριθμός των Πινακοθηκών που αναφέρονται δεν είναι ασφαλής, αλλά περιλαμβάνει τις Πινακοθήκες που εντοπίστηκαν μέσα από την βιβλιογραφία και την άμεση επικοινωνία με τα μουσεία. Υπάρχει περίπτωση να υπάρχουν και άλλες Πινακοθήκες που δεν μπορέσαμε να εντοπίσουμε λόγω έλλειψης στοιχείων.

Κεφάλαιο Α. Οι θεσμοί τέχνης στην Ελλάδα: 19ος - 20ός αι.

1. Το εικαστικό τοπίο στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα, οι εκθέσεις και η προσπάθεια δημιουργίας των πρώτων συλλογών νεοελληνικής τέχνης

Κρίνεται, καταρχήν, σκόπιμο να γίνει μια σύντομη περιήγηση στο εικαστικό τοπίο της Ελλάδας πριν από την ίδρυση των Πινακοθηκών. Τί προϋπήρχε, ποια ήταν η καλλιτεχνική κίνηση, πού έβρισκαν διέξοδο και χώρους για να εκθέσουν τα έργα τους οι νεοέλληνες καλλιτέχνες και ποια ήταν η υποδοχή τους από κοινό και ειδικούς. Σκιαγραφώντας με συντομία την καλλιτεχνική κίνηση, αναφέρονται κατά το δυνατόν τα σημαντικότερα καλλιτεχνικά γεγονότα από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους μέχρι σήμερα, προκειμένου να καταστεί κατανοητή ποια ήταν η ανάγκη και το κενό που κλήθηκαν να καλύψουν οι Πινακοθήκες. Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν θα γίνει εκτενής αναφορά σε καλλιτέχνες και κινήματα, καθώς αυτό δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Περισσότερο ενδιαφέρει η αναφορά στους θεσμούς που βοηθούν στην προβολή και την ανάδειξη των καλλιτεχνών και στην διαμόρφωση των κινήματων της τέχνης. Όπως αναφέρει ο Μιλτιάδης Παπανικολάου «τα σημαντικότερα στηρίγματα στην προβολή και προώθηση της τέχνης είναι οι θεσμοί της: τα μουσεία, τα ιδρύματα, οι εκθέσεις, τα έντυπα κ.ά.»³. Έτσι, θα γίνει μια σύντομη περιήγηση στους θεσμούς που στηρίζουν και διαμορφώνουν τα καλλιτεχνικά πράγματα της Ελλάδας και, εν συνεχεία, θα επιχειρηθεί η κατανόηση της θέσης που κατέχουν οι Δημοτικές Πινακοθήκες στο σύστημα αυτό.

Με την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους η ανάγκη συγκρότησης μιας *εθνικής ταυτότητας*, παραπέμπει στο «*εμείς και οι αρχαίοι*» και στις συλλογές με αρχαιοελληνικό ενδιαφέρον, όπως επισημαίνει η Τέτη Χατζηνικολάου⁴. Έτσι τα πρώτα μουσεία στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα ιδρύονται με πρωταρχικό στόχο την *φύλαξη* των αρχαιοτήτων⁵. Αργότερα θα αποκτήσουν και εκπαιδευτικό χαρακτήρα και θα συμπεριλάβουν στους στόχους τους την διάδοση των αρχαιοελληνικών γνώσεων και την καλλιέργεια του ελληνικού κοινού.

Το πρώτο μουσείο στην Ελλάδα ιδρύεται επί Καποδίστρια και είναι το Εθνικό Μουσείο της Αίγινας. Το 1834 ψηφίζεται ο νόμος «*Περί τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνολογικῶν συλλογῶν*,

³ Παπανικολάου 2009

⁴ Χατζηνικολάου 2003, σ. 11

⁵ Γκαζή 1999α, σ. 43

περί ἀνακαλύψεως και διατηρήσεως τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν»⁶, δηλαδή ο πρώτος αρχαιολογικός νόμος, ο οποίος προβλέπει τη δημιουργία αρχαιολογικών μουσείων τόσο στις μεγάλες πόλεις της Ελλάδας όσο και στις επαρχιακές⁷. Ψηφίζεται επίσης μια σειρά νόμων και διαταγμάτων με καθαρά αρχαιολογικό ενδιαφέρον και χωρίς ιδιαίτερη μέριμνα για τα κατάλοιπα των μεταγενέστερων περιόδων, δηλαδή την βυζαντινή, την λαϊκή και τη νεότερη τέχνη. Την ίδια χρονιά το Θησείο μετατρέπεται με βασιλικό διάταγμα σε μουσείο, με την ονομασία «*Κεντρικόν Αρχαιολογικόν Μουσείον*». Ακολουθούν το μουσείο της Ακρόπολης (1864-1874) και το Εθνικόν Αρχαιολογικόν Μουσείον (1889). Τα επόμενα χρόνια ιδρύονται τα αρχαιολογικά μουσεία της Σπάρτης (1874-1876), της Αρχαίας Ολυμπίας (1875-1881), καθώς και τα αρχαιολογικά μουσεία στο Αμφιάρειο, στο Σχηματάρι, κ.ά.⁸

Τι συμβαίνει όμως με την νεοελληνική τέχνη; Με την σύγχρονη ζωγραφική και γλυπτική του 19^{ου} αιώνα; Οι έλληνες ζωγράφοι κατά τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους ήταν κατά κύριο λόγο επηρεασμένοι από την βυζαντινή και την μεταβυζαντινή τέχνη. Ορισμένες περιοχές, όπως τα Επτάνησα και η Κρήτη, εμφανίζονται ευνοημένες από τις σχέσεις που διατηρούν με την Ιταλία και την τέχνη της Αναγέννησης. Η νεοελληνική τέχνη θα ωφεληθεί από την εκλογή του Βαυαρού Όθωνα στην θέση του βασιλιά (1833), ο οποίος στον τομέα της παιδείας, όπως και της διοίκησης, καλεί ξένους καθηγητές με ευρωπαϊκή παιδεία και κουλτούρα⁹.

Ο «*Περί τῶν ἐπιστημονικῶν και τεχνολογικῶν συλλογῶν, περί ἀνακαλύψεως καὶ διατηρήσεως τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν*», Νόμος της 10/22 Μαΐου 1834 που προαναφέραμε, παρά την έμφαση που έδινε στην διαφύλαξη των καταλοίπων της κλασικής αρχαιότητας, προέβλεπε, σύμφωνα με τα δυτικοευρωπαϊκά πρότυπα, την ανέγερση Πινακοθήκης για την συλλογή τύπων, εικόνων και χαλκογραφημάτων¹⁰. Το 1836 εκπονούνται αρχιτεκτονικά σχέδια για ένα μουσείο στη νοτιοδυτική πλευρά της πόλης από τον βαυαρό αρχιτέκτονα Leo von Klenze¹¹. Το μουσείο θα ονομαζόταν «Pantechnion», θα περιελάμβανε τρία οικοδομήματα και

⁶ Βουδούρη 2003, σ. 18-30

⁷ Γκαζή 1999β, σ. 43

⁸ Ο.π.

⁹ Μπαρούτας 1990, σ. 9. Το βιβλίο του Κώστα Μπαρούτα «*Η εικαστική ζωή και η αισθητική παιδεία στην Αθήνα του 19^{ου} αιώνα: οι εκθέσεις τέχνης, η τεχνοκριτική, οι διαγωνισμοί, τα έντυπα τέχνης, οι έριδες των καλλιτεχνών και άλλα γεγονότα*» αποτελεί την βασικότερη πηγή πληροφοριών για την περίοδο αυτή.

¹⁰ Παράλληλα με τον ίδιο νόμο προβλέπεται η ίδρυση δημόσιων μουσείων, συλλογών και άλλων «καταστημάτων» στην Αθήνα. Προβλέπεται επίσης η ίδρυση Κεντρικής Δημόσιας Βιβλιοθήκης, «Ταμείων» χειρουργικής, αντικειμένων φυσικής ιστορίας και εργαλείων μαθηματικό-φυσικών, Εργαστηρίου Χημείας, «Θεάτρου» ανατομίας, Αστεροσκοπείου, Συλλογών τύπου και εικόνων, βλ. Βουδούρη 2003, σ. 18-23

¹¹ Leon von Klenze (1784-1864), αρχιτέκτονας της εποχής του κλασικισμού. Έργα του είναι η Γλυπτοθήκη και η Παλαιά Πινακοθήκη του Μονάχου, βλ. Μουστάκα 1986, σ. 80-84.

θα στέγαζε πίνακες, σχέδια, χαρακτηριστικά, καθώς και μία σχολή Καλών Τεχνών¹². Τελικά τα σχέδια έμειναν στα χαρτιά και το μουσείο δεν κατασκευάστηκε ποτέ. Το 1837 ιδρύεται το «Πολυτεχνικόν Σχολείον» ή «Σχολείον των Τεχνών», που θα εξελιχθεί αργότερα στην σημερινή Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών. Στη Σχολή καλούνται να διδάξουν καθηγητές από το εξωτερικό με κατεύθυνση την σύγχρονη ευρωπαϊκή ζωγραφική¹³, αποτελεί δε το μοναδικό ίδρυμα της περιόδου για την διδασκαλία των καλών τεχνών¹⁴.

Οι γνωστές 25 εικόνες του Παναγιώτη Ζωγράφου φιλοτεχνούνται στα χρόνια 1836-1839 κατά παραγγελίαν του στρατηγού Μακρυγιάννη και εκτίθενται στο σπίτι του, γεγονός που θα χαρακτηριστεί αργότερα ως **η πρώτη έκθεση έργων ζωγραφικής στην σύγχρονη Ελλάδα**¹⁵.

Σημαντική για την καλλιτεχνική παιδεία της χώρας είναι η ίδρυση του «Σχολείου της ζωγραφικής και της γλυπτικής» από την Δούκισσα της Πλακεντίας το 1839¹⁶. Η Δούκισσα προμηθεύει την σχολή με υλικά και όργανα ζωγραφικής, καθώς και με αντίγραφα από γνωστά έργα τέχνης.

Στις 21-10-1844 δημοσιεύεται στην εφημερίδα «Αιών» άρθρο με την είδηση ότι ορισμένοι ομογενείς ζήτησαν από τον Όθωνα την άδεια να συστήσουν Εταιρεία με κύριο σκοπό την συλλογή έργων τέχνης για την εμπύχωση της νεολαίας. Η Εταιρεία φαίνεται ότι είχε επιτυχία καθώς συγκεντρώθηκαν «δωρήματα» - έργα τέχνης από διάφορα μέρη, προκειμένου να ξεκινήσει η διδασκαλία της τέχνης. Όπως αναφέρει ο Μπαρούτας πρόκειται ουσιαστικά για την **πρώτη προσπάθεια ίδρυσης Πινακοθήκης**¹⁷. Ξεκινάει, λοιπόν, μια έστω και υποτυπώδης συλλεκτική δραστηριότητα εντός και εκτός των συνόρων της χώρας. Την ίδια χρονιά αποπέμπεται από το «Σχολείο των Τεχνών» ο Βαυαρός Τσέντνερ και διορίζεται ο Λύσανδρος Καυτατζόγλου¹⁸.

¹² Μισιρλή 2000, σ. 5-8.

¹³ Όπως επισημαίνει ο Μπαρούτας (1990, σελ 9-10) το γεγονός ότι μετακλήθηκαν ξένοι καλλιτέχνες για να διδάξουν στο «Σχολείο των Τεχνών» προκάλεσε και αρνητικά σχόλια στον Τύπο της εποχής όπου υποστηρίχθηκε ότι παραμερίζονται οι Έλληνες, όπως ο Γ. Μαργαρίτης και ο Κλεάνθης.

¹⁴ Αξίζει να επισημανθεί ότι καθόλη την διάρκεια του 19^{ου} αιώνα δεν είναι πολύ σαφής η διάκριση των εννοιών καλλιτεχνία και χειροτεχνία. Το «Σχολείο των Τεχνών» εκπαιδεύει κυρίως τεχνίτες και αποτελεί μια σχολή κατά κύριο λόγο πρακτικής κατεύθυνσης στην οποία υπάρχει και ένα καλλιτεχνικό τμήμα. Οι εκθέσεις στις οποίες παρουσιάζονται τα πρώτα έργα τέχνης είναι βιοτεχνικές και παράλληλα φιλοξενούν έργα τέχνης και χειροτεχνίες. Στα γραπτά κείμενα της εποχής οι καλλιτέχνες αναφέρονται άλλοτε ως καλλιτέχνες και άλλοτε ως τεχνίτες, βλ. Μαρκάτου 2008, σ. 189-191.

¹⁵ Μπαρούτας 1990, σ. 10

¹⁶ Ο.π., σ. 12-13

¹⁷ Ο.π., σ. 13-14

¹⁸ Λύσανδρος Καυτατζόγλου (1811-1885), αρχιτέκτονας της εποχής του κλασικισμού. Το 1863 εκπονεί τα σχέδια για το κτίριο του Πολυτεχνείου, βλ. www.arch.ntua.gr/history/sigrotima-patission2.htm

Ένα ακόμα σημαντικό γεγονός που αξίζει να αναφερθεί είναι η πρώτη έκθεση του Πολυτεχνείου το 1846, όπου οι απόφοιτοι της σχολής εκθέτουν τα έργα τους. Στον ίδιο χώρο υπάρχουν καταστήματα με χαρακτηριστικά, τα οποία ο επισκέπτης μπορεί να αγοράσει σε προσιτές τιμές¹⁹.

Τα πρώτα **κείμενα τεχνοκριτικής** δημοσιεύονται στο περιοδικό «Πανδώρα» το 1850²⁰, ενώ το 1859 πραγματοποιούνται τα πρώτα «Ολύμπια», η πρώτη πανελλήνια έκθεση βιομηχανίας και βιοτεχνίας, τα οποία θα επαναληφθούν το 1870, το 1875 και το 1888²¹.

Το 1863, κατά την αναδιοργάνωση του Πολυτεχνείου, ιδρύεται ως ξεχωριστό τμήμα η σχολή «Ωραίων Τεχνών». Η επιστροφή στην Ελλάδα και ο διορισμός ως καθηγητών ζωγραφικής στη Σχολή του Σπ. Προσαλέντη (1865) από τη Βενετία και του Νικηφόρου Λύτρα (1866) αποτελούν σημαντικά γεγονότα για την εικαστική παιδεία²².

Ο Μπόλης τονίζει την έλλειψη της κρατικής ενίσχυσης καθόλη την διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Αναφέρεται ωστόσο η συχνή αγορά έργων τέχνης και η υποστήριξη των καλλιτεχνών από τον βασιλέα Γεώργιο τον Α΄²³.

Ιδιωτικές αίθουσες τέχνης και πινακοθήκες δεν υπάρχουν στην Ελλάδα εκείνη την εποχή. Έτσι οι έλληνες καλλιτέχνες για να κάνουν γνωστά και να προωθήσουν στην αγορά τα έργα τους αναγκάζονται να τα εκθέτουν σε προθήκες καταστημάτων, συνήθως σε βιβλιοπωλεία και σπανιότερα σε πιλοπωλεία²⁴, πρακτική που σήμερα πλέον είναι άγνωστη. Επίσης συχνά χρησιμοποιούν τα εργαστήριά τους ως εκθετήρια, υποδεχόμενοι εκεί τους επίδοξους αγοραστές²⁵. Όπως αναφέρει ο Γεώργιος Βιζυηνός για την έλλειψη των θεσμών τέχνης, ακόμα και εάν οι σπουδαστές παρακολουθούν άριστους καθηγητές, «δὲν εἶναι δυνατόν νά φθάσωσιν, παρ' ἡμῖν διαμένοντες, εἰς τόν προορισμόν των»²⁶.

Το 1876 κυκλοφορεί για πρώτη φορά το περιοδικό «Εστία», το οποίο δημοσιεύει άρθρα και φωτογραφίες ελληνικών και ξένων έργων, ενώ ένα χρόνο αργότερα εκδίδεται το περιοδικό

¹⁹ Ό.π., σ.16-17

²⁰ Ό.π., σ.19

²¹ Μπόλης 2005

²² Μπαρούτας 1990, σ. 38

²³ Μπόλης 2005

²⁴ Η πρώτη έκθεση σε βιβλιοπωλείο απ'όσο είναι γνωστό έγινε το 1873 στο βιβλιοπωλείο του Πάλλη, βλ. Μπαρούτας 1990, σ. 48-49.

²⁵ Μαρκάτου 2008, σ. 196-197

²⁶ Γ. Μ. Βιζυηνός, «Αι εικαστικά τέχνη κατά την εικοσιπενταετηρίδα της Βασιλείας του Γεωργίου Α΄, 1888, δακτυλογραφημένο αντίγραφο στην ΕΠΜΑΣ, σ. 9.

«Παρνασσός». Και τα δύο έντυπα θα διαδραματίσουν πολύ σημαντικό ρόλο στην αισθητική παιδεία του ελληνικού κοινού²⁷. Το 1878 οργανώνεται η πρώτη Πινακοθήκη σε μία αίθουσα του Πολυτεχνείου. Περιλαμβάνει 117 έργα πρωτότυπα και αντίγραφα και είναι ανοικτή στο κοινό σε προκαθορισμένες ώρες ή κατόπιν ραντεβού²⁸. Αξιοσημείωτο είναι ότι για χρήση των επισκεπτών έντυπος κατάλογος των έργων «περιέχων ἐν ὀλίγαις λέξεσι τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐργασαμένου αὐτόν, ὑπάρχει ἐπὶ τῆς ἐν τῇ αἰθούσῃ τραπέζης πρὸς χρῆσιν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Πινακοθήκην καὶ ὁρεγομένων νὰ ἐρευνήσωσι τὰ κατ' αὐτὴν»²⁹.

Η **πρώτη καθαρά καλλιτεχνική έκθεση** διοργανώνεται στην Αθήνα το 1881³⁰. Περιλαμβάνει 170 έργα ζωγραφικής και γλυπτικής ελλήνων και ευρωπαϊών καλλιτεχνών που προέρχονται από αθηναϊκές ιδιωτικές συλλογές³¹. Η έκθεση φιλοξενείται στο σπίτι του επιχειρηματία Βασιλείου Μελά και έχει ως στόχο την οικονομική ενίσχυση του Ερυθρού Σταυρού³². Είναι ανοικτή καθημερινά 10-12 π.μ. και 2-4 μ.μ και το αντίτιμο είναι 1 δραχμή.

Η Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου και τα Υπουργεία Στρατιωτικών και Ναυτικών φιλοξενούν επίσης έργα ελλήνων καλλιτεχνών. Η θεματολογία ωστόσο είναι περιορισμένη αφού στο μεν Πανεπιστήμιο εκτίθενται προσωπογραφίες θανόντων καθηγητών, στα δε υπουργεία εκτίθενται προσωπογραφίες αγωνιστών³³.

Το 1887 κυκλοφορεί το περιοδικό «*Καλλιτεχνική Πινακοθήκη*» της Εστίας που θα σημειώσει σημαντική επιτυχία και θα βοηθήσει ιδιαίτερα στην καλλιτεχνική παιδεία των Ελλήνων³⁴.

Τρία χρόνια μετά ανοίγει τις πόρτες του στο κοινό το σημερινό «*Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού*» με την επωνυμία «*Χριστιανικόν Μουσείον*» ή «*Μουσείο Χριστιανικής Αρχαιολογίας και Τέχνης*» (1890) με είσοδο κάθε Πέμπτη και Κυριακή, 2-6 μ.μ³⁵. Την ίδια χρονιά πραγματοποιείται μεγάλη έκθεση στον Παρνασσό όπου συμμετέχουν 63 έλληνες

²⁷ Μπαρούτας 1990, σ. 58-61

²⁸ Ό.π., σ. 63-64

²⁹ « Η Πινακοθήκη του εν Αθήναις σχολείου των Τεχνών», *Δελτίον της Εστίας*, 1878, τόμος 6, Αρ. 132 (έτος Γ') σ. 447-448.

³⁰ Μπαρούτας 1990, σ. 69

³¹ Κούρια 2000, σ. 42

³² Κούρια 2006, σ. 4

³³ Μπαρούτας 1990, σ. 75

³⁴ Ό.π., σ. 88

³⁵ Μπαρούτας 1990, σ. 102 και <http://www.byzantinemuseum.gr/museum.php>. Όπως θα δούμε και παρακάτω, το Βυζαντινό Μουσείο ιδρύεται με τον Νόμο 401 το 1914, ωστόσο η ιστορία του ξεκινά αρκετά νωρίτερα. Η αρχή της ιστορίας του συμπίπτει με την ίδρυση της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας (ΧΑΕ) το 1884. Πρωτοστάτης για την δημιουργία της Εταιρείας και το σχηματισμό της συλλογής της υπήρξε ο Γεώργιος Λαμπάκης. Κύριο μέλημα της Εταιρείας ήταν η δημιουργία ενός μουσείου που βρήκε τελικά στέγη το 1890 στα ραφεία της Ιεράς Συνόδου και το 1893 μεταφέρθηκε σε αίθουσα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (όπου θα παραμείνει έως το 1923).

καλλιτέχνες που ζουν στην Ελλάδα και στο εξωτερικό με 204 έργα³⁶. Αξίζει να αναφερθεί ότι δέκα από αυτούς είναι γυναίκες. Την επόμενη χρονιά θα διοργανωθεί μάλιστα η πρώτη «Καλλιτεχνική έκθεση κυριών», μια έκθεση όπου συμμετέχουν μόνο γυναίκες καλλιτέχνες³⁷, και αποτελεί μία από τις πρώτες εκδηλώσεις του φεμινιστικού κινήματος στην Ελλάδα³⁸. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι στο «Σχολείο των τεχνών» δεν επιτρεπόταν αρχικά η είσοδος στις γυναίκες. Έτσι πρωτοποριακή είναι η ίδρυση τμημάτων ζωγραφικής και γλυπτικής για γυναίκες στην Σχολή Καλών Τεχνών το 1894³⁹. Ένα ακόμα σημαντικό γεγονός είναι η έκθεση του ζωγράφου Κ. Πανώριου με προσωπογραφίες το 1891, η οποία πραγματοποιήθηκε στο εργαστήριο του καλλιτέχνη και αναφέρεται από τον Μπαρούτα ως **η πρώτη ατομική έκθεση ζωγράφου στην Αθήνα τον 19^ο αιώνα**⁴⁰.

Ενδιαφέρον είναι να εξετάσει κανείς **τη θέση και την αντιμετώπιση των καλλιτεχνών** στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα. Η «Εφημερίς» αφιερώνει ένα άρθρο στην οικονομική δυσχέρεια των καλλιτεχνών και, μάλιστα, συγκρίνει την θέση και τις απολαβές τους με αυτήν των καλλιτεχνών της Ευρώπης⁴¹. Οι καλλιτέχνες της εποχής προσπαθούν να επιβιώσουν με ελάχιστα εισοδήματα, καθώς οι πωλήσεις των έργων είναι ελάχιστες. Τα παραδείγματα καλλιτεχνών που ζουν στα όρια της ανέχειας δεν είναι λίγα. Αναγκάζονται συχνά να στραφούν σε εφαρμοσμένες μορφές τέχνης, όπως η φωτογραφία, η χαρακτική και η αγιογραφία⁴². Οι ζωγράφοι προκειμένου να εξασφαλίσουν τα προς το ζην συχνά στρέφονται και στην τομέα της προσωπογραφίας που ήταν ιδιαίτερα προσοδοφόρος⁴³, ενώ οι γλύπτες, όπως οι Δ. Φιλιππότης και Ι. Βιτσάρης, στην κατασκευή ταφικών μνημείων⁴⁴. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Νικολάου Γύζη που επιλέγει να παραμείνει στο εξωτερικό. Παράλληλα εμφανίζονται οι πρώτες προσπάθειες των καλλιτεχνών να ενωθούν σε κάποιο σύλλογο και να αντιμετωπίσουν μαζί τις δυσκολίες, χωρίς όμως ιδιαίτερα αποτελέσματα⁴⁵.

Η απήχηση των έργων και η κίνησή τους στην καλλιτεχνική αγορά εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την **καλλιέργεια του κοινού**. Στην Ελλάδα της εποχής οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες που δίνονταν στο κοινό για να μυηθούν στα μυστικά της τέχνης ήταν

³⁶ Η έκθεση διήρκεσε περίπου έναν μήνα (8 Απριλίου - 4 Μάιου) και την επισκέφτηκαν περίπου 5.000 άτομα, βλ. Μπαρούτας 1990, σ. 102.

³⁷ Μαρκάτου 2008, σ. 195

³⁸ Η έκθεση διήρκεσε περίπου 10 μέρες (5 Μαΐου - Μαΐου) και ήταν ανοικτή καθημερινά με ελεύθερη είσοδο.

³⁹ Μπαρούτας 1990, σ. 118

⁴⁰ Ό.π., σ. 107

⁴¹ Ό.π., σ. 113

⁴² Μπόλης 2005

⁴³ Μπαρούτας 1990, σ. 145

⁴⁴ Μπόλης 2005

⁴⁵ Το 1882 ιδρύεται η «Εταιρεία των Ωραίων τεχνών» και το 1900-1901 η «Ένωση Ελλήνων Καλλιτεχνών», βλ. Μπόλης 2005.

περιορισμένες. Εκτός από ορισμένα περιοδικά, τα μουσεία είναι λίγα και οι ιδιωτικές αίθουσες τέχνης (γκαλερί) ελάχιστες. Όπως επισημαίνει ο Γιάννης Μπόλης «η απουσία συστηματικής εκθεσιακής δραστηριότητας εκτιμάται ως μία από τις σημαντικότερες ελλείψεις, αφού η έκθεση θεωρείται καθοριστικός παράγοντας για την διαμόρφωση συνθηκών αγοράς και την αισθητική καλλιέργεια του κοινού, και αποφασιστικό μέσο για την προβολή, την καλλιτεχνική και κοινωνική καταξίωση ζωγράφων και γλυπτών»⁴⁶. Οι πλούσιοι αστοί, οι οποίοι διέθεταν την παιδεία και ταυτόχρονα τα οικονομικά μέσα για να ενισχύσουν την τέχνη, ήταν αναλογικά με τον πληθυσμό πολύ λίγοι, όπως αναφέρει η Δώρα Μαρκάτου⁴⁷. Οι περισσότεροι, με αμφισβητήσιμο γούστο, εμφανίζονται επιφυλακτικοί απέναντι στους νέους έλληνες καλλιτέχνες και προτιμούν αντίγραφα γνωστών ευρωπαϊκών έργων⁴⁸. Δεν πρέπει βέβαια να ξεχνάμε τον αργό ρυθμό αστικοποίησης της Ελλάδας τα πρώτα χρόνια ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους και τις γενικότερες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της περιόδου αυτής που διέφεραν κατά πολύ από τις συνθήκες στην υπόλοιπη Ευρώπη⁴⁹.

Η **τεχνοκριτική** έως το 1880 περιοριζόταν σε ορισμένα σχόλια ανωνύμων, ενώ από το 1890 θα καθιερωθεί ως θεσμός στις αθηναϊκές εφημερίδες. Ο Παύλος Νιρβάνας, ο Εμμανουήλ Ροΐδης και ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου θα είναι από τους πρώτους με ισχυρό και εμπειριστατωμένο λόγο σε θέματα τέχνης. Ωστόσο, ένα από τα πρώτα άρθρα αυθεντικής κριτικής θεωρείται αυτό το άρθρο του Α. Μηλιαράκη για την έκθεση του 1881 στο *Δελτίον της Εστίας*⁵⁰. Οι κανόνες της αγοράς διαμορφώνονταν από τις επιλογές του φιλότεχνου κοινού, που πάντα έδειχνε προτίμηση σε προσωπογραφίες, νεκρές φύσεις, τοπία και ιστορικά θέματα. Πέρα από τις πανελλήνιες εκθέσεις που οργανώνονταν κάθε χρόνο στο Ζάππειο ή τις ομαδικές εκθέσεις που βασιζόνταν σε πρωτοβουλίες ιδιωτών, δεν υπήρχαν πολλές επιλογές για τους καλλιτέχνες.

Το 1896 υπήρξε μια χρονιά ιδιαίτερα πλούσια σε καλλιτεχνικά γεγονότα. Είναι βέβαια η χρονιά των Ολυμπιακών Αγώνων που θα αποτελέσουν αφορμή για μια σειρά παράλληλων εκδηλώσεων. Την ημέρα της έναρξης των αγώνων εγκαινιάζεται έκθεση στο Ζάππειο, με την συμμετοχή των Ν. Λύτρα, Γ. Ιακωβίδη, Π. Προσαλέντη, Κ. Βολανάκη, Γ. Βρούτου κ.ά. Συμμετέχουν με 112 πίνακες και 20 γλυπτά και σημειώνουν αρκετές πωλήσεις⁵¹. Ο Εμμ. Ροΐδης στο άρθρο του «*Ἡ ἐν Ἑλλάδι ζωγραφικὴ. Περιήγησις εἰς τὴν Ἑκθεσιν*» στην εφημερίδα

⁴⁶ Ο.π.

⁴⁷ Μαρκάτου 2008, σ. 186

⁴⁸ Μπόλης 2005

⁴⁹ Κούρια 2000, σ. 41

⁵⁰ Μπαρούτας 1990, σ. 183. Μηλιαράκης 1881.

⁵¹ Μπαρούτας 1990, σ. 132

Ακρόπολη (1-6-1896) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η ελληνική ζωγραφική έχει σημειώσει σημαντικές προόδους⁵².

Το έτος αυτό ο Αλέξανδρος Σούτζος, από τους πρώτους μεγάλους συλλέκτες, κληροδοτεί στην Εθνική Πινακοθήκη τα 107 έργα της ιδιωτικής του συλλογής και δημιουργεί με αυτόν τον τρόπο τον πυρήνα της συλλογής της Εθνικής Πινακοθήκης.

Όπως επισημαίνει η Δώρα Μαρκάτου, όταν αναφερόμαστε στις εκθέσεις και στην συλλεκτική δραστηριότητα κατά τον 19^ο αιώνα, υπονοούμε ως χώρο δράσης την Αθήνα και τα λιγοστά αστικά κέντρα της χώρας. Η καλλιτεχνική κίνηση στις μικρότερες επαρχιακές πόλεις (εκθεσιακή-συλλεκτική δραστηριότητα, αγορά έργων τέχνης) ήταν σχεδόν ανύπαρκτη. Ωστόσο υπήρχε ένα πλήθος λαϊκών καλλιτεχνών με εξαιρετικό έργο που δημιουργούσε μακριά από τις μεγάλες πόλεις⁵³.

Το 1897 δημοσιεύεται η απόφαση για ίδρυση Πινακοθήκης που δημοσιοποιείται στην εφημερίδα «Παλιγγενεσία» ως εξής: *«Εδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως Β.Δ. περὶ τῆς ἰδρύσεως Μουσείου τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Τὸ μουσεῖον τοῦτο προσωρινῶς θὰ ἐγκαθιδρυθῇ ἐν τῇ Σιναιᾷ Ακαδημίᾳ, θὰ κατατίθενται δὲ εἰς αὐτὸ ἔργα τῆς βυζαντιακῆς καὶ χριστιανικῆς ἐποχῆς, ἀντίγραφα, χαλκογραφήματα καὶ οἰαδήποτε ἀπεικονίσματα τῶν ἐξόχων τῆς Ἑσπερίας ζωγράφων, πίνακες ξένων καλλιτεχνῶν καὶ ἐλλήνων ἀνεγνωρισμένης εὐρωπαϊκῆς φήμης καὶ ἔργα γλυπτικῆς ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων. Τοῦ Μουσείου θὰ ἐφορεῖται ἐπιτροπὴ ἀπαρτιζομένη ἐκ τοῦ διευθύνοντος τὴν Σχολὴν τῶν Καλῶν Τεχνῶν ὡς προέδρου, ἐκ τοῦ γενικοῦ ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ Μουσείων, ἐκ τοῦ ἐφόρου τοῦ Μουσείου Καλῶν Τεχνῶν καὶ ἐκ τεσσάρων ἄλλων μελῶν, ὧν δύο τουλάχιστον δεόν νά εἶναι διακεκριμένοι καλλιτέχναι διατελοῦντες ἢ διατελέσαντες καθηγηταὶ τῆς σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν»*⁵⁴.

Το 1899 πραγματοποιούνται τρεις ομαδικές εκθέσεις: δύο στο Ζάππειο, μία στον Παρνασσό ενώ η άλλη ήταν η έκθεση της Εταιρείας των Φιλοτέχνων⁵⁵. Και οι τέσσερις παρουσιάζουν αρκετό ενδιαφέρον σε περιεχόμενο και συμμετοχές, ωστόσο αντιμετωπίζονται από τον Τύπο

⁵² Ο.π., σ. 135

⁵³ Μαρκάτου 2008, σ. 186

⁵⁴ Παλιγγενεσία, 5-11-1897, βλ. Μπαρούτας 1990, σ. 144.

⁵⁵ Ο.π., σ. 152

με δισταγμό. Σε δημοσίευμα της εποχής αναφέρεται μάλιστα ότι υπάρχει ανησυχία μήπως επέλθει ο *κόρος* και η *αποθάρρυνση* από το πλήθος των εκθέσεων ⁵⁶.

Μεταξύ Οκτωβρίου 1899 και Μαΐου 1900 η «Εταιρεία των Φιλότεχνων» διοργανώνει πέντε εκθέσεις, στις οποίες πωλούνται συνολικά 646 έργα. Ο Γιάννης Μπόλης επισημαίνει ότι εκείνη την περίοδο έχει αρχίσει να σχηματίζεται ένα κοινό περιορισμένο μεν σε αριθμό, αλλά με ιδιαίτερα φιλότεχνη διάθεση, το οποίο προέρχεται κυρίως από τα εύπορα στρώματα της αθηναϊκής κοινωνίας⁵⁷.

2. Η υποδοχή της νεοελληνικής τέχνης στον 20ό αιώνα

Κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα τα πράγματα στην εικαστική ζωή, παραγωγή και αγορά δεν διαφοροποιούνται ιδιαίτερα από τον προηγούμενο αιώνα. Η πρώτη δεκαετία είναι μια περίοδος μεγάλης άνθησης όσον αφορά τα μουσεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος στην Ελλάδα⁵⁸. Ιδρύονται 16 μουσεία, ορισμένα από τα οποία στεγάζονται στα ίδια κτίρια μέχρι σήμερα. Αξιοσημείωτο είναι ότι από την δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα ο όρος «μουσείο» δεν ταυτίζεται αποκλειστικά με το «αρχαιολογικό μουσείο», αλλά διευρύνεται και περιλαμβάνει και μουσεία με άλλο προσανατολισμό. Το 1914 ιδρύεται το «Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείον»⁵⁹, το 1918 το «Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής τέχνης», ενώ το 1930 ιδρύεται το «Μουσείο Μπενάκη».

Όσον αφορά την νεοελληνική τέχνη ιδιαίτερα δραστήριοι εμφανίζονται τρεις σύνδεσμοι καλλιτεχνών. Η «Ελληνική Καλλιτεχνική Εταιρεία» (1907-1910), ο «Σύνδεσμος Ελλήνων Καλλιτεχνών» (ΣΕΚ, 1910 κε) και η «Ομάδα Τέχνης» (1917-1919) διοργανώνουν περιοδικές εκθέσεις σε τακτά διαστήματα. Οι πωλήσεις όμως των έργων παραμένουν χαμηλές. *«Το εμπόριο της τέχνης βρίσκεται ακόμα σε πρώιμο στάδιο, οι συλλέκτες και ο μεγάλος αριθμός αγοραστών έργων τέχνης απουσιάζουν»*⁶⁰. Από την δεκαετία του 1920 και μετά οι συνθήκες αρχίζουν να βελτιώνονται.

Ο θεσμός των Πανελληνίων εκθέσεων εμφανίζεται καθοριστικός για την διαμόρφωση τόσο των συλλογών των μουσείων της χώρας μας, όσο και των ιδιωτικών συλλογών έργων τέχνης.

⁵⁶ Ό.π., σ. 164

⁵⁷ Μπόλης 2005

⁵⁸ Γκαζή 1999β. σ. 45

⁵⁹ Βλ. παραπάνω, σημ. 35.

⁶⁰ Μπόλης 2005

Η πρώτη Πανελλήνια έκθεση ανοίγει τις πύλες της στο κοινό το 1938⁶¹. Ο θεσμός δημιουργείται από το Υπουργείο Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας σε συνεργασία με την Ένωση Σωματείων Εικαστικών Τεχνών⁶². Οι Πανελλήνιες εκθέσεις θα δεχθούν έντονη κριτική, τόσο στις ημέρες της λειτουργίας τους όσο και στα κατοπινά χρόνια, με επίκεντρο τις επιλογές των εκτιθέμενων έργων, την σύνθεση των κριτικών επιτροπών, την απονομή των βραβείων και τον συχνά πρόχειρο τρόπο οργάνωσής τους. Με την πάροδο των χρόνων θα βελτιωθούν σε όλους τους παραπάνω τομείς. Μετά από 60 χρόνια κρίνεται ως ένας θεσμός με ιδιαίτερα θετική επίδραση στο εικαστικό τοπίο των χρόνων εκείνων, καθώς έδωσε φωνή και διέξοδο σε ένα πλήθος σημαντικών καλλιτεχνών. Η Δημοτική Πινακοθήκη των Αθηνών αγοράζει μια σειρά έργων από τις Πανελλήνιες εκθέσεις του '38, '39, '40, καθώς ο θεσμός διακόπτεται απότομα από τον Πόλεμο και την Κατοχή. Κατά τα δύσκολα εκείνα χρόνια η μόνη έκθεση που επιβιώνει είναι η «Επαγγελματική Καλλιτεχνική Έκθεση» που διοργανώνεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Το 1948 ανοίγει στο κοινό η πρώτη μεταπολεμική Πανελλήνια Καλλιτεχνική Έκθεση και υπόσχεται στους επισκέπτες ότι *«ἐάν τό ἑλληνικό κοινό παράσχη πάλι τήν στοργικήν του ὑποστήριξιν καί ἐνίσχυσιν εἰς τόν Ἑλληνα καλλιτέχνη, οὗτος θά δυνηθῇ διά μίαν ἀκόμη φορά νά φανῇ ἀντάξιος τῶν μεγάλων παραδόσεων τῆς φυλῆς μας καί νά προσφέρει πολύτιμον συμβολήν εἰς τήν ποθούμενη ἑλληνικήν ἀναγέννησιν»*⁶³.

Ένας άλλος πολύ σημαντικός θεσμός για την προώθηση της νεοελληνικής τέχνης είναι οι **ιδιωτικές αίθουσες τέχνης**. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα υπήρχε περιορισμένος αριθμός ιδιωτικών αιθουσών τέχνης με αρκετές αδυναμίες στον τρόπο λειτουργίας τους. Οι πρώτες αίθουσες με τα χαρακτηριστικά των σημερινών γκαλερί εμφανίζονται την δεκαετία του '20. Συνήθως έχουν μία αίθουσα όπου πραγματοποιούνται οι εκθέσεις που είναι πάντα ανοικτές στο κοινό, αναζητούν συνεχώς νέους καλλιτέχνες και στηρίζονται οικονομικά στις πωλήσεις των έργων που εκθέτουν⁶⁴.

Τη δεκαετία του '20 ανοίγουν τέσσερις γκαλερί με ιδιαίτερα έντονη παρουσία στα καλλιτεχνικά δρώμενα της Αθήνας. Είναι η αίθουσα τέχνης του ξενοδοχείου «Κεντρικόν»

⁶¹ Ζίας 1965, σ. 36-41/81-83

⁶² Ο κανονισμός της Πανελλήνιας έκθεσης ορίζει κριτική και οργανωτική επιτροπή που διορίζονται από τον Υπουργό. Συμμετέχουν τρεις εκπρόσωποι του κράτους, τρεις καλλιτέχνες εκλεγόμενοι από τα μέλη της «Ένωσης Σωματείων Εικαστικών τεχνών» και έξι καλλιτέχνες που εκλέγονται από τα σωματεία. Ορίζεται επίσης μια επιτροπή για την αγορά έργων και την απονομή βραβείων.

⁶³ Περιοδικό Ζυγός, Σχόλια, Απρίλιος 1973, σ. 16

⁶⁴ Τσούγλου-Σκαλτσά 1989, σ. 41

(1924), η αίθουσα «Στρατηγοπούλου»⁶⁵ (1925), το «Άσυλον Τέχνης» (1928) και η αίθουσα «Γωνιά» (1929). Παράλληλα, χώροι με διαφορετική αρχική χρήση φιλοξενούν εκθέσεις τέχνης με ιδιαίτερη ανταπόκριση (χώροι βιβλιοπωλείων, φουαγιέ θεάτρων, αίθουσες ξενοδοχείων κτλ.). Η παραγωγή αυξάνεται και οι εκθέσεις πληθαίνουν.

Στην δεκαετία του '30 μπορούμε πλέον να μιλήσουμε για ένα βασικό πυρήνα φιλότεχνου κοινού με οικονομική άνεση και ανώτερη μόρφωση. Τότε εμφανίζονται κάποιοι *συλλέκτες* με γνώση, διάθεση και οικονομική άνεση που καταφέρνουν να υποστηρίξουν ορισμένους καλλιτέχνες. Οι τραπεζίτες Σπυρίδων και Διονύσιος Λοβέρδος υποστηρίζουν τον Παρθένη με την αγορά έργων του, την ανάθεση φιλοτέχνησης προσωπογραφιών και την διακόσμηση του Μουσείου του Διονυσίου και της οικίας του Σπυρίδωνος Λοβέρδου⁶⁶.

Την περίοδο εκείνη κάνει την εμφάνισή του ο Αντώνης Μπενάκης, ένας από τους σημαντικότερους συλλέκτες του 20^{ου} αιώνα στην Ελλάδα. Ο Μπενάκης, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στην βιβλιογραφία, «σφράγισε την ελληνική κοινωνική και πολιτιστική σκηνή στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα»⁶⁷. Γεννημένος στην Αλεξάνδρεια, πραγματοποιεί σημαντικές δωρεές στην Εθνική Πινακοθήκη και στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών. Υπήρξε μέλος της Οργανωτικής Επιτροπής και κατόπιν Πρόεδρος της Μόνιμης Καλλιτεχνικής Επιτροπής για την ελληνική συμμετοχή στην Μπιενάλε της Βενετίας από το 1934 ως το 1938, ενώ σημαντική ήταν η υποστήριξή του όχι μόνο σε ήδη καταξιωμένους αλλά και σε πρωτοεμφανιζόμενους καλλιτέχνες⁶⁸.

Ένας σημαντικός συλλέκτης του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα είναι ο πολιτικός μηχανικός Ανδρέας Αντωνόπουλος που στήριξε σημαντικά τον Γιώργο Μπουζιάνη⁶⁹. Οι συλλέκτες, όπως αντίστοιχα και οι ιδιοκτήτες των ιδιωτικών αιθουσών τέχνης, αναπτύσσουν τις περισσότερες φορές σχέσεις προσωπικές με τους καλλιτέχνες και ξεπερνούν την καθαρά στενή επαγγελματική επαφή.

⁶⁵ Η αίθουσα Στρατηγοπούλου ιδρύθηκε από τον Αντώνη Στρατηγόπουλο το 1925 και λειτούργησε μέχρι το 1929. Αποτελούσε μία από τις πιο γνωστές αίθουσες τέχνης της εποχής. Φιλοξενούσε έργα καλλιτεχνών που κινούνταν συχνά πέραν των ακαδημαϊκών ορίων, όπως ο Κ. Μαλάς, ο Ε. Θωμόπουλος, ο Π. Βυζάντιος, ο Β. Τσούχλος και αρκετοί γελοιογράφοι. Το 1928 η αίθουσα Στρατηγοπούλου φιλοξένησε μεγάλη έκθεση του Ν. Χατζηκυριάκου - Γκίκα, ενώ το 1929 φιλοξένησε την πρώτη έκθεση του Σ. Βασιλείου και την πρώτη ατομική έκθεση του Γ. Γουναρόπουλου στην Ελλάδα. Την ίδια χρονιά θα εκθέσουν εκεί ο Γ. Ιακωβίδης, ο Π. Λύτρας κ.ά., βλ. Τσούχλου-Σκαλτσά 1989, σ. 16-17.

⁶⁶ Κούρια 2000, σ. 42

⁶⁷ Ο.π.

⁶⁸ Ο.π.

⁶⁹ Ο.π., σ. 44-45

Ο Στρατής Ελευθεριάδης⁷⁰, γνωστός ως Teriade, βρίσκεται ήδη στο Παρίσι και γράφει τεχνοκριτική για το περιοδικό τέχνης «Τετράδια τέχνης» του τεχνοκρίτη και επίσης συλλέκτη, Κρίστιαν Ζερβού⁷¹. Ο Teriade στήριξε ιδιαίτερα τον Θεόφιλο, τον οποίο παρουσίασε στη Γαλλία, ενώ στην συλλογή του περιλαμβάνονται επίσης έργα των Γ. Τσαρούχη, Ορ. Κανέλλη, Γ. Βακιρτζή και άλλων⁷². Αμέσως μετά τον πόλεμο διαμορφώνονται οι συλλογές Ευάγγελου Αβέρωφ και Α.Γ. Λεβέντη.

Από το 1934 η Ελλάδα συμμετέχει στην Μπιεννάλε της Βενετίας αποκτώντας μια διέξοδο προς το εξωτερικό. Στο ελληνικό περίπτερο στην Μπιεννάλε του '34 παρουσιάζονται 111 πίνακες ζωγραφικής, 25 γλυπτά, 28 χαρακτηριστικά και 54 μακέτες σκηνικών⁷³, ωστόσο επισημαίνεται ότι τόσο η επιλογή των έργων όσο και η παρουσίαση χαρακτηρίζεται από προχειρότητα⁷⁴.

Την δεκαετία του '50 αρχίζει να ανακάμπτει η καλλιτεχνική ζωή και δραστηριότητα στην Ελλάδα. Εκδίδονται βιβλία καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος, ανοίγουν νέες αίθουσες τέχνης, όπως ο «Ρόμβος», ενώ αναγνωρίζονται και τα καλλιτεχνικά σωματεία. Πλήθος εκθέσεων πραγματοποιείται στο Βρετανικό Συμβούλιο, στο Γαλλικό Ινστιτούτο και σε διάφορα μεγάλα ξενοδοχεία της Αθήνας. Μάλιστα το 1949 διοργανώνεται στο Γαλλικό Ινστιτούτο μεγάλη έκθεση με έργα που δώρισαν γάλλοι καλλιτέχνες για την ελληνική Αντίσταση, ενώ το 1951 εγκαινιάζεται η έκθεση του Χένρι Μούρ στο Ζάππειο⁷⁵. Το 1952 ιδρύεται το ελληνικό τμήμα της AICA (Διεθνής Ένωση Κριτικών Τέχνης), η οποία περιλαμβάνει τους καθηγητές Μ. Ανδρόνικο, Σ. Λυδάκη, Π. Μιχελή, Γ. Μουρέλο, Ε. Παπανούτσο, Ά. Προκοπίου, Γ.Π. Σαββίδη, Δ. Φατούρο, Χρ. Χρήστου, τον διευθυντή της Εθνικής Πινακοθήκης Μ. Καλλιγά, τον διευθυντή του μουσείου Μπενάκη Μ. Χατζηδάκη, τον Οδυσσέα Ελύτη και τους τεχνοκριτικούς Ε. Βακαλό, Αλ. Ξύδη, Σ. Πετρή, Τ. Σπητέρη και άλλους⁷⁶. Παράλληλα εμφανίζονται περιοδικά που εξειδικεύονται σε θέματα τέχνης, όπως ο «Ζυγός», οι «Νέες Μορφές» και η «Επιθεώρηση της Τέχνης»⁷⁷.

⁷⁰ Στρατής Ελευθεριάδης (Μυτιλήνη 1897- Παρίσι 1983), γνωστός με το ψευδώνυμο Teriade, τεχνοκριτικός, ποιητής, εκδότης καλλιτεχνικών εντύπων και συλλέκτης έργων τέχνης.

⁷¹ Ζερβός Κρίστιαν (Αργοστόλι 1889 – Παρίσι 1970), τεχνοκριτικός και συλλέκτης έργων τέχνης.

⁷² www.aegean.gr/culturaltec/Teriade/teriade

⁷³ Μαθιόπουλος 1996, σ. 265

⁷⁴ Ο.π.

⁷⁵ Δραντάκη 2005^α

⁷⁶ Καμπουρίδης - Λεβούνης 1999, σ. XIV

⁷⁷ Ο.π.

Την ίδια περίοδο διαμορφώνονται οι συλλογές γνωστών εφοπλιστών, όπως η Συλλογή Εμπειρικού, η συλλογή Νιάρχου, η συλλογή του ζεύγους Γουλανδρή, κ.ά.⁷⁸ Την δεκαετία του '60, με την εμφάνιση των πρωτοποριών της ευρωπαϊκής σκηνης στην Ελλάδα, το συλλεκτικό τοπίο αλλάζει. Οι ιδιοκτήτες των ιδιωτικών αιθουσών τέχνης αρχίζουν να αποκτούν προσωπική πλέον σχέση με τους καλλιτέχνες που εκπροσωπούν και έλληνες καλλιτέχνες γνωρίζουν διεθνείς διακρίσεις⁷⁹. Παράλληλα αρχίζουν να διοργανώνονται στην Ελλάδα εκθέσεις με γνωστά ονόματα του εξωτερικού, όπως τα «Παναθήναια Σύγχρονης Γλυπτικής» το 1965, όπου εκτίθενται 150 έργα σημαντικών γλυπτών⁸⁰. Οι έλληνες φιλότεχνοι αποκτούν επιτέλους την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με έργα τέχνης καταξιωμένων καλλιτεχνών του εξωτερικού.

Ο Αλέξανδρος Ιόλας⁸¹ έχει ήδη ανοίξει μια σειρά γκαλερί σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες και το 1965 αποφασίζει να επιστρέψει στην Ελλάδα, όπου συνδέεται με καλλιτέχνες, όπως ο Γ. Γουναρόπουλος, ο Γ. Μόραλης και ο Γ. Τσαρούχης, αλλά και με νεότερους όπως ο Κ. Τσόκλης, ο Παύλος και ο Τάκης, τους οποίους και προωθεί στο εξωτερικό⁸².

Το 1966 πραγματοποιείται το Α' Συνέδριο Ελλήνων Καλλιτεχνών το οποίο σημείωσε ιδιαίτερη επιτυχία και συμμετείχε ένα πλήθος καλλιτεχνών. Το συνέδριο κατέληξε σε ένα ψήφισμα στο οποίο, αφού καταγράφονται τα προβλήματα των καλλιτεχνών, διατυπώνονται ορισμένες προτάσεις για την επίλυσή τους. Αναφέρεται «*Το Συνέδριο θεωρεί απαραίτητη την ίδρυση Μουσείων Σύγχρονης Τέχνης, με πλήρη οργάνωση και εξοπλισμό, και τη δημιουργία Δημοτικών Πινακοθηκών και Γλυπτοθηκών. Την δημιουργία Αρχείων για τη διατήρηση και αποτελεσματική προστασία των καλλιτεχνικών θησαυρών της χώρας*»⁸³.

Η συλλεκτική δραστηριότητα εμφανίζεται εντονότερη την περίοδο αυτή υποκινούμενη και από άλλα κίνητρα πέρα από την ανιδιοτελή αγάπη για την τέχνη. Την περίοδο της δικτατορίας

⁷⁸ Δραντάκη 2005α

⁷⁹ Το 1956 βραβεύεται ο Μπουζιάνης και το 1958 ο Γ. Γουναρόπουλος με το βραβείο Γκούγκενχάιμ. Το 1960 ο Γ. Σπυρόπουλος παίρνει το βραβείο Unesco στην Biennale της Βενετίας, βλ. Δραντάκη 2005α.

⁸⁰ Δραντάκη 2005β

⁸¹ Αλέξανδρος Ιόλας (Αλεξάνδρεια 1907-Νέα Υόρκη 1987), συλλέκτης έργων τέχνης. Το 1984 δωρίζει 45 έργα σύγχρονης τέχνης στο Μακεδονικό Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης. Βλ. www.mmva.org.gr

⁸² Ο Σουλιώτης 2008, σ. 24-25, κάνει μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση σχετικά με την δραστηριότητα των συλλεκτών που εμφανίστηκαν στο β' μισό του 20^{ου} αιώνα. Αναφέρει ότι οι νέοι συλλέκτες (Ιόλας, Ιωάννου κ.ά.) προέρχονται κυρίως από οικονομικούς κλάδους που άνθησαν σχετικά πρόσφατα, και σχετίζονται με την εγχώρια οικονομία γεγονός που τους έστειλε προς την μεταπολεμική ελληνική τέχνη και την σύγχρονη διεθνή τέχνη. Αντίθετα η συλλεκτική δραστηριότητα σε τομείς όπως τα έργα της αρχαίας τέχνης και η ζωγραφική του 19^{ου} αι. απαιτούν μεγαλύτερες επενδύσεις και αγοραστική δύναμη, γι' αυτό στους τομείς αυτούς βλέπουμε να δραστηριοποιούνται περισσότερο παλιές εφοπλιστικές οικογένειες, όπως το ζεύγος Γουλανδρή, ο Νιάρχος, κ.ά.

⁸³ Χαϊνης 1966, σ. 80-81

με την κατάρρευση της δραχμής, πολλοί επιλέγουν να επενδύσουν στην τέχνη ως ασφαλέστερη διέξοδο⁸⁴. Η δημιουργικότητα των καλλιτεχνών κατά τα χρόνια της δικτατορίας δεν ανακόπτεται, ενώ με την αποκατάσταση της δημοκρατίας η καλλιτεχνική κίνηση φουντώνει και παρουσιάζεται μια έξαρση στην καλλιτεχνική αγορά. Εμφανίζονται νέες γκαλερί με σημαντική δραστηριότητα, όπως ο «Δεσμός», και ταυτόχρονα διευρύνεται το κοινό που ενδιαφέρεται για τα καλλιτεχνικά δρώμενα της χώρας.

3. Η εικαστική σκηνή από το 1980 μέχρι σήμερα

Από την δεκαετία του '80 και μετά ο χαρακτήρας της αγοράς τέχνης αλλάζει⁸⁵. Οι συλλέκτες στρέφονται περισσότερο προς τους έλληνες καλλιτέχνες, ενώ εμφανίζονται ορισμένοι, όπως ο Δάκης Ιωάννου που κατορθώνει να κάνει την παρουσία του αισθητή σε διεθνές επίπεδο αποκτώντας έργα καλλιτεχνών star, όπως ο Bill Viola κ.ά. Ένας άλλος σημαντικός συλλέκτης είναι ο Βλάσης Φρυσίρας, με μια συλλογή που ξεκινά την δεκαετία του '80 και πρωτοπαρουσιάζεται στο κοινό την δεκαετία του '90. Σήμερα αριθμεί γύρω στα 3.500 έργα σύγχρονης ευρωπαϊκής ζωγραφικής. Πρέπει να αναφερθεί ότι και οι δύο συλλέκτες πήραν την πρωτοβουλία της ίδρυσης δύο σύγχρονων μουσείων με πολύ έντονη δραστηριότητα και παρουσία στα καλλιτεχνικά πράγματα της πρωτεύουσας. Ο Δάκης Ιωάννου ιδρύει το 1983 το ίδρυμα ΔΕΣΤΕ⁸⁶, ενώ ο Βλάσης Φρυσίρας το 2000 «Μουσείο Φρυσίρα»⁸⁷.

Άλλες σημαντικές συλλογές είναι αυτή του Λεωνίδα Μπέλτσιου, η συλλογή Πορταλάκη και η συλλογή Θεοχαράκη που βρήκε πρόσφατα σπίτι στο «Ίδρυμα Εικαστικών τεχνών και Μουσικής Β. και Μ. Θεοχαράκη», το οποίο μάλιστα παρουσιάζει αρκετά πλούσια εκθεσιακή δραστηριότητα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι **συλλογές των τραπεζών**. Η Τράπεζα Πίστεως - Alpha Bank διαθέτει σήμερα μια πολύ πλούσια συλλογή προσανατολισμένη κυρίως στην σύγχρονη τέχνη. Η Τράπεζα Πίστεως εγκαινιάζει από το 1985 μια ενδιαφέρουσα πρακτική: αποκτά ένα έργο τέχνης με το άνοιγμα κάθε νέου υποκαταστήματος. Το 2000 η συλλογή της Πίστεως

⁸⁴ Δραντάκη 2005β

⁸⁵ Ο.π.

⁸⁶ Το ίδρυμα ΔΕΣΤΕ ιδρύεται το 1983 και αποτελεί έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό με στόχο την προώθηση της σύγχρονης τέχνης. Παρουσιάζει έντονη δραστηριότητα στον τομέα των εκθέσεων και των εκδόσεων. Αξίζει να αναφερθεί και το βραβείο ΔΕΣΤΕ που θεσμοθετείται το 1999 και αποτελεί πλέον έναν καταξιωμένο θεσμό για την στήριξη των νέων καλλιτεχνών. Το βραβείο είναι ετήσιο και ο καλλιτέχνης επιλέγεται από μια εξαμελής επιτροπή, βλ. www.deste.gr

⁸⁷ Το Μουσείο Φρυσίρα ιδρύεται το 2000 και αποτελεί νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Αποτελεί το μοναδικό μουσείο στην Ελλάδα με εξειδίκευση στην σύγχρονη ευρωπαϊκή ζωγραφική, βλ. www.frissirasmuseum.com

συγχωνεύεται με την συλλογή της Ιονικής και της Λαϊκής Τράπεζας και δημιουργείται μια μεγάλη συλλογή⁸⁸ που σήμερα διαθέτει περισσότερα από 5.000 έργα, πίνακες, γλυπτά και χαρακτηριστικά ελληνικών καλλιτεχνών⁸⁹. Άλλες τράπεζες με ενδιαφέρουσες συλλογές είναι η Εθνική Τράπεζα με το Μορφωτικό της Ίδρυμα⁹⁰ και η Τράπεζα της Ελλάδος⁹¹.

Τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται μια τάση δημοσιοποίησης των ιδιωτικών συλλογών, είτε με την πραγματοποίηση εκθέσεων είτε μέσω εκδόσεων, με αποτέλεσμα το κοινό να αποκτά την δυνατότητα πρόσβασης σε έργα και καλλιτέχνες που ίσως προηγουμένως αγνοούσε⁹².

Σημαντική αύξηση παρουσιάζουν επίσης, κυρίως στην πρωτεύουσα, οι ιδιωτικές γκαλερί, οι αποκαλούμενοι πολυχώροι που φιλοξενούν ταυτόχρονα με άλλες δραστηριότητες εικαστικές εκθέσεις, καθώς και οι θεσμοί που σχετίζονται με την σύγχρονη τέχνη. Το 1993 θεσμοθετείται από τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Αιθουσών Τέχνης η διεθνής foire τέχνης της Αθήνας, η Art Athina⁹³ που πραγματοποιείται κάθε Μάιο. Η Art Athina παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερη επιτυχία, με αποκορύφωμα το 2009 όταν εκπροσωπήθηκαν 58 γκαλερί από 12 χώρες, δέχτηκε ιδιαίτερα καλές κριτικές από τον Τύπο και αύξησε τον αριθμό των επισκεπτών της. Το 2003 πραγματοποιήθηκε στην Τεχνόπολη στο Γκάζι η έκθεση Outlook⁹⁴, η πρώτη έκθεση τόσο μεγάλης έκτασης που έγινε στην Ελλάδα. Παρουσιάστηκαν 200 έργα (ζωγραφική, γλυπτική, εγκαταστάσεις, φωτογραφία και βίντεο), 74 ξένων και 11 ελληνικών καλλιτεχνών, εκπροσωπώντας τις νέες τάσεις της σύγχρονης τέχνης.

Το 2007 θεσπίζονται ταυτόχρονα η Biennale της Αθήνας⁹⁵ και η Biennale της Θεσσαλονίκης⁹⁶, από ιδιωτική και από δημόσια πρωτοβουλία αντίστοιχα. Αν και η

⁸⁸ Η συλλογή ανήκει πλέον στην Alpha Bank.

⁸⁹ Έργα της συλλογής της τράπεζας υπάρχουν σε κάθε κατάσταση στους χώρους συναλλαγής με το κοινό και στις κεντρικές υπηρεσίες της. Το 2005 μέρος της συλλογής παρουσιάστηκε στο Μουσείο Μπενάκη, ενώ το 2006 πραγματοποιήθηκε έκθεση με επιλογή από έργα σύγχρονης τέχνης στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στην Θεσσαλονίκη, βλ. www.alpha.gr.

⁹⁰ Το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας δημιουργήθηκε το 1966 στα πλαίσια του εορτασμού των 125 χρόνων από την ίδρυσή της. Το 1990 εκδόθηκε ένα πλούσιο λεύκωμα στο οποίο παρουσιάζονται 172 καλλιτέχνες με 224 έργα. Πριν μερικά χρόνια η συλλογή εμπλουτίστηκε με 77 υδατογραφίες της Σόφης Κεφαλά. http://www.eikastikon.gr/syloges/miet_txt1.html.

⁹¹ Ο.π.

⁹² Δραντάκη 2005^α.

⁹³ www.art-athina.gr

⁹⁴ Δελτίο Τύπου, Outlook, Διεθνής Έκθεση Σύγχρονης Τέχνης, 25 Οκτωβρίου 2003 - 25 Ιανουαρίου 2004, Οκτώβρης 2003

⁹⁵ Η Biennale της Αθήνας πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά το 2007 και διοργανώθηκε από την Μπιενάλε της Αθήνας- Αστική μη κερδοσκοπική Εταιρεία, η οποία ιδρύθηκε το 2005 από την Ξένια Καλπατζόγλου, τον Poka-Yio και τον Αυγουστίνο Ζενάκο, βλ. www.athensbiennale.org.

⁹⁶ Η Biennale της Θεσσαλονίκης πραγματοποιήθηκε πρώτη φορά το 2007 και βασικός υποστηρικτής της διοργάνωσης είναι το ΥΠΠΟ. Παράλληλα την υποστηρίζουν το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης-Συλλογή Κωστάκη και το Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Θεσσαλονίκης, βλ. www.thessalonikibiennale.gr.

ταυτόχρονη θεσμοθέτηση δύο παρόμοιων θεσμών σε δύο πόλεις της Ελλάδας φαντάζει σχετικά παράδοξη και δέχτηκε πολλές κριτικές, φαίνεται ότι και οι δύο διοργανώσεις κατόρθωσαν τελικά να βρουν τον προσανατολισμό και το κοινό τους.

Αξίζει να κάνουμε μια ιδιαίτερη μνεία στην Θεσσαλονίκη που τα τελευταία χρόνια έχει επιδείξει ξεχωριστή δραστηριότητα. Τα εικαστικά και όχι μόνο μουσεία της πόλης συνεργάζονται αρμονικά τόσο μεταξύ τους όσο και με άλλους θεσμούς, διοργανώνοντας εκθέσεις μοναδικές για τα ελληνικά δεδομένα⁹⁷. Αξίζει να αναφερθεί επίσης το «Εικαστικό Πανόραμα της Ελλάδας» που διοργανώθηκε πρώτη φορά το 2006 από το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και έχει ως στόχο την «*ενημέρωση του ελληνικού αλλά και του διεθνούς κοινού γύρω από την εικαστική δραστηριότητα στην Ελλάδα*»⁹⁸.

Παρατηρείται ότι σχεδόν όλοι οι θεσμοί και δραστηριότητες που προαναφέρθηκαν τοποθετούνται στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη. Ωστόσο στην ελληνική περιφέρεια υπάρχουν ορισμένα μικρότερα μουσεία με πολύ σημαντικές συλλογές, των οποίων η δραστηριότητα δεν γίνεται ευρύτερα γνωστή. Η έλλειψη στρατηγικής στην χάραξη της πολιτιστικής πολιτικής από τους επίσημους φορείς και η εσωστρέφειά τους συχνά τα οδηγεί στην αφάνεια⁹⁹. Είναι πολλές οι περιπτώσεις που ούτε οι ίδιοι οι κάτοικοι γνωρίζουν την ύπαρξη της πινακοθήκης ή του μουσείου της πόλης τους. Όπως αναφέρει ο Καμπουρίδης «...δεν φθάνουν στην επικαιρότητα, κυρίως επειδή δεν έχει γίνει σε όλα το απαραίτητο μουσειολογικό νοικοκυριό, η ταξινόμηση δηλαδή των συλλογών, το συμπλήρωμα των κενών και ο ορισμός υπευθύνων με σχετική ειδικότητα και εμπειρία...»¹⁰⁰.

4. Τα μουσεία της Ελλάδας σε αριθμούς

Ξεκινώντας τη μελέτη σχετικά με τις δημοτικές πινακοθήκες στην Ελλάδα χρήσιμο θα ήταν να γίνει μια μικρή επισκόπηση στα μουσεία της χώρας μας. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία του Υπουργείου Πολιτισμού του 2004 υπάρχουν 279 μουσεία¹⁰¹ :

❖ Αρχαιολογικά μουσεία: 173¹⁰²

⁹⁷ Ξυδάκης 2009

⁹⁸ www.visualarts.gr.

⁹⁹ Αξίζει να αναφερθεί το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων (1994-1999), το οποίο είχε ενταχθεί στο Β' Κοινοτικό Πλαίσιο στήριξης με το ποσό των 30 δισεκατομμυρίων και αφορούσε στην ανάπτυξη πολιτιστικών θεσμών αποκλειστικά στην περιφέρεια.

¹⁰⁰ Καμπουρίδης 2004

¹⁰¹ <http://www.mdc.hr/UserFiles/File/Guide-to-European-Museum.pdf> (Guide to European Museum Statistics)

- ❖ Λαογραφικά μουσεία: 60
- ❖ Εικαστικών τεχνών: 25
- ❖ Μουσεία θεάτρου: 3
- ❖ Μουσεία κινηματογράφου: 2
- ❖ Μουσεία μουσικών οργάνων: 2
- ❖ Ναυτικά μουσεία: 4
- ❖ Φυσικής ιστορίας: 4
- ❖ Μουσεία επιστημών και τεχνολογίας: 6

Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί ότι ο αριθμός αυτός δεν αντιπροσωπεύει την πραγματικότητα γιατί δεν συμπεριλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό μουσείων. Στην Ελλάδα δεν υπάρχει επίσημα καταγεγραμμένος ο ακριβής αριθμός των μουσείων, γεγονός που οφείλεται σε διάφορες αιτίες. Η σημαντικότερη από αυτές αφορά την πιστοποίηση των μουσείων και τις προϋποθέσεις που πρέπει να τηρεί ένας οργανισμός για να αποκαλείται μουσείο. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στην ιστοσελίδα της NEMO (Network of European Museum Organisations) η Ελλάδα φέρεται να έχει 302 μουσεία¹⁰³, ενώ σύμφωνα με άρθρο της *Καθημερινής* η χώρα μας έχει 228 μουσεία και συλλογές¹⁰⁴. Ο Ελληνικός Οργανισμό Τουρισμού και Πολιτισμού εκτιμά ότι στην Ελλάδα υπάρχουν 314 μουσεία, 207 κρατικά ή εποπτευόμενα από το Υπουργείο Πολιτισμού και 107 ιδιωτικά¹⁰⁵. Η διαφοροποίηση πιθανώς οφείλεται στον συντάκτη του κάθε καταλόγου και στο είδος των μουσείων-οργανισμών που επιλέγει να συμπεριλάβει (κρατικά, ιδιωτικά, ιδιωτικά εποπτευόμενα, ιδιωτικά χωρίς πιστοποίηση από το ΥΠΠΟ, κ.λ.π). Τα στοιχεία που παραθέτουμε έχουν προκύψει από την σύνθεση διαφορετικών πηγών.

Γεγονός, πάντως, είναι ότι υπάρχει σαφής υπεροχή των αρχαιολογικών μουσείων, όπως είναι φυσικό και αναμενόμενο σε μια χώρα με έντονο ιστορικό και πολιτιστικό παρελθόν. Όπως αναφέρει η Γκαζή «η ιστορία των μουσείων στη χώρα μας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την προστασία των αρχαιοτήτων και ξεκινά με την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Για το νέο ελληνικό κράτος οι αρχαιότητες ήταν τα κυριότερα σύμβολα εθνικής ταυτότητας και υπερηφάνειας. Η διαφύλαξή τους δεν ήταν απλώς μια προτεραιότητα, αλλά αποτελούσε και μέγιστη ηθική υποχρέωση»¹⁰⁶.

¹⁰² Σύμφωνα με την τελευταία καταγραφή της Διεύθυνσης Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του ΥΠΠΟ, στο *Αρχαιολογικά Μουσεία και Συλλογές στην Ελλάδα*, Αθήνα 2008, τα αρχαιολογικά μουσεία ανέρχονται σε 196.

¹⁰³ <http://www.ne-mo.org/>

¹⁰⁴ Σύγκρα 2008

¹⁰⁵ www.gnto.gr/pages.php?LangID=2&pageID=92

¹⁰⁶ Γκαζή 1999β, σ. 43

Ακολουθούν τα λαογραφικά μουσεία, τα περισσότερα από τα οποία ιδρύθηκαν την δεκαετία του '50, και μετά τα μουσεία εικαστικών τεχνών, τα οποία αυξάνονται συνεχώς τις τελευταίες δεκαετίες¹⁰⁷. Σαφώς λιγότερα σε αριθμό είναι τα ναυτικά μουσεία, τα μουσεία φυσικής ιστορίας, τεχνολογίας και επιστημών, θεάτρου, κινηματογράφου κλπ.

5. Τα μουσεία εικαστικών τεχνών στην Ελλάδα σήμερα

Όπως ήδη επισημάνθηκε, τα μουσεία εικαστικών τεχνών στην Ελλάδα παρουσιάζουν μια αυξητική τάση, περισσότερο στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη, και πολύ λιγότερο στην περιφέρεια. Στα μουσεία εικαστικών τεχνών συγκαταλέγονται καταρχήν τα μεγάλα μουσεία της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, όπως η Εθνική Πινακοθήκη, το Μουσείο Μπενάκη (1931), το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης τέχνης (ΕΜΣΤ 2000), το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης τέχνης (1997) και το Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (1984) στην Θεσσαλονίκη. Συμπεριλαμβάνονται επίσης μικρότερα μουσεία, όπως το μουσείο Φρυσίρα (2000), το ίδρυμα Θεοχαράκη (2004) και το Τελλόγλειο Ίδρυμα (1972) στην Θεσσαλονίκη.

Στις περιφερειακές πόλεις τα μουσεία που σχετίζονται με τις εικαστικές τέχνες (εκτός των Δημοτικών Πινακοθηκών) είναι σχετικά λίγα: το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης του Ιδρύματος Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή στην Άνδρο (1979), το μουσείο των έργων του Θεόφιλου (1964) και το μουσείο Teriade (1979) στην Μυτιλήνη, το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στην Φλώρινα (1977), η Πινακοθήκη Αβέρωφ στο Μέτσοβο (1988), το κέντρο τέχνης Giorgio de Chirico στον Βόλο (1990) κ.ά. Από μικρότερα πολιτιστικά ιδρύματα θα μπορούσαν να αναφερθούν, μεταξύ άλλων, το Μέγαρο Γκύζη στα Φηρά της Σαντορίνης (1991), το μουσείο Νίκου Περαντινού στην Σαντορίνη (1991).

Στα μουσεία εικαστικών τεχνών προστίθενται οι 34 Δημοτικές Πινακοθήκες που καταγράφηκαν. Ο αριθμός για μία ακόμη φορά δεν είναι ασφαλής και προέκυψε από το άθροισμα των πινακοθηκών που εντοπίστηκαν από διαφορετικές πηγές και από την απευθείας επικοινωνία με τα ίδια τα μουσεία. Στον επίσημο κόμβο του ΥΠΠΟ αναφέρονται 4 πινακοθήκες¹⁰⁸, ενώ στον οδηγό που κυκλοφόρησε το ΥΠΠΟ το 2000 «Πινακοθήκες, Μουσεία, Συλλογές: εκτός αρχαιολογικών και λαογραφικών» αναφέρονται 20 πινακοθήκες¹⁰⁹. Στο πρόσφατο λεύκωμα «Αναζητώντας την τέχνη-Περιφερειακές Πινακοθήκες» του Ιωάννη

¹⁰⁷ Ο.π., σ. 45

¹⁰⁸ Αναφέρονται οι πινακοθήκες των Αθηνών, του Πειραιά, της Ρόδου και της Κέρκυρας. Βλ. www.yppo.gr

¹⁰⁹ Αναφέρονται οι πινακοθήκες των Αθηνών, του Πειραιά, της Λιβαδειάς, της Λαμίας, της Θεσσαλονίκης, του Βόλου, της Λάρισας, της Καρδίτσας, της Πάτρας, της Κορίνθου, Καλαμάτας, Μεσολογγίου, Αγρινίου, Κέρκυρας, Ρόδου, Σάμου, Ηρακλείου και Ρεθύμνου, Ναυπλίου, Χίου και Αιγίου, βλ. Παναγοπούλου 1999.

Βαρβιτσιώτη, από το οποίο βέβαια εξαιρούνται οι πινακοθήκες της Αττικής και της Θεσσαλονίκης, αναφέρονται 11 από τις πινακοθήκες¹¹⁰. Παρατηρείται λοιπόν ότι το πρόβλημα της καταγραφής των μουσειακών χώρων της χώρας, επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση των Δημοτικών Πινακοθηκών.

Πρέπει να επισημανθεί ότι ορισμένες πινακοθήκες λειτουργούν υποδειγματικά, ενώ άλλες ουσιαστικά υπολειτουργούν. Κάποιες διαθέτουν μια πλήρη συλλογή, ενώ άλλες οργανώνουν μόνο περιοδικές εκθέσεις. Τις τάσεις που επικρατούν και τα κοινά προβλήματα που τυχόν αντιμετωπίζουν θα προσπαθήσουμε να καταγράψουμε στα επόμενα κεφάλαια. Ακολουθεί ένας πίνακας των Δημοτικών Πινακοθηκών της Ελλάδας με την ημερομηνία ίδρυσής τους.

	Επωνυμία Πινακοθήκης	Έτος Ίδρυσης
1.	Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών	1914
2.	Δημοτική Πινακοθήκη Πειραιά	1957
3.	Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων	1960
4.	Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου «Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης»	1964
5.	Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης	1966
6.	Δημοτική Πινακοθήκη Ναυπλίου	1968/1988 ¹¹¹
7.	Δημοτική Πινακοθήκη Κέρκυρας	1978
8.	Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας	1983
9.	Δημοτική Πινακοθήκη Λαμίας «Αλέκος Κοντόπουλος»	1984
10.	Δημοτική Πινακοθήκη Καλαμάτας «Α. Τάσος»	1985
11.	Δημοτική Πινακοθήκη Μεσολογγίου	1987
12.	Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών	1988
13.	Δημοτική Πινακοθήκη Βόλου	1990
14.	Δημοτική Πινακοθήκη Αργινίου «Χρ. Καπράλος»	1991
15.	Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου «Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης»	1992
16.	Δημοτική Πινακοθήκη Ηρακλείου	1992
17.	Δημοτική Πινακοθήκη Λιβαδειάς	1992
18.	Δημοτική Πινακοθήκη Καρδίτσας «Χρήστος Παυλίδης»	1993

¹¹⁰ Αναφέρονται οι πινακοθήκες της Λάρισας, της Ρόδου, του Βόλου, των Ιωαννίνων, της Καλαμάτας, της Κέρκυρας, της Πάτρας, του Ρεθύμνου, των Χανίων, της Χίου και της Ξάνθης., βλ. Βαρβιτσιώτης 2008.

¹¹¹ Η Δημοτική Πινακοθήκη Ναυπλίου ναι μεν ιδρύθηκε το 1968, ωστόσο η λειτουργία της ξεκίνησε το 1988.

19.	Δημοτική Πινακοθήκη Αιγίου	1994
20.	Δημοτική Πινακοθήκη Χίου	1994
21.	Δημοτική Πινακοθήκη Κυκλάδων (Σύρος)	1994
22.	Δημοτική Πινακοθήκη Μυκόνου	1994
23.	Δημοτική Πινακοθήκη Ξάνθης	1997
24.	Δημοτική Πινακοθήκη Τρικάλων	1997
25.	Δημοτική Πινακοθήκη Μυτιλήνης	1998
26.	Δημοτική Πινακοθήκη Κορίνθου	1998
27.	Δημοτική Πινακοθήκη Διδυμοτείχου	1999
28.	Δημοτική Πινακοθήκη Θέρμης	2000
29.	Δημοτική Πινακοθήκη Καλλιθέας	2001
30.	Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων	2002
31.	Δημοτική Πινακοθήκη Ψυχικού	2002
32.	Δημοτική Πινακοθήκη Σάμου	2003
33.	Δημοτική Πινακοθήκη Χαλάστρας	2005
34.	Δημοτική Πινακοθήκη Άμφισσας	2007

Κεφάλαιο Β. Η πραγματικότητα των Πινακοθηκών: το ιστορικό ίδρυσης και η λειτουργία

1. Η δημιουργία του θεσμού των Δημοτικών Πινακοθηκών – Χρονικό της ίδρυσης των Δημοτικών Πινακοθηκών στην Ελλάδα

Στο παρόν κεφάλαιο πραγματοποιείται αρχικά μια καταγραφή των Δημοτικών Πινακοθηκών κατά χρονολογική σειρά, ξεκινώντας από την Δημοτική Πινακοθήκη του Δήμου Αθηναίων στις αρχές του αιώνα, μέχρι την πιο πρόσφατη την Δημοτική Πινακοθήκη της Άμφισσας, το 2007. Δεν περιγράφεται αναλυτικά η κάθε Πινακοθήκη, ούτε εξιστορείται το πλήρες ιστορικό της. Αναφέρονται επιλεκτικά κάποια στοιχεία, όπως η χρονολογία ίδρυσης, οι συλλογές και η δραστηριότητα των πινακοθηκών και επιδιώκεται να εντοπιστεί ένα βασικό χαρακτηριστικό που τις αντιπροσωπεύει και τις διαφοροποιεί από τις υπόλοιπες. Ακολουθούν 16 υποενότητες, οι οποίες αφορούν στις βασικές μουσειακές λειτουργίες των Πινακοθηκών. Εξετάζοντας αρχικά το θέμα της ίδρυσης, τον τρόπο δημιουργίας και εμπλουτισμού των συλλογών τους, καταγράφονται οι διαφορές στο θεσμικό πλαίσιο, στον τρόπο άντλησης οικονομικών πόρων και στην στελέχωσή τους. Στη συνέχεια εξετάζεται ο τρόπος διαχείρισης των συλλογών, η εκθεσιακή δραστηριότητα, τα εκπαιδευτικά προγράμματα και οι παράλληλες δραστηριότητες των πινακοθηκών, με στόχο να γίνει μία καταγραφή της κινητικότητας και της γενικότερης δράσης τους. Πρέπει να αναφερθεί εδώ ότι δεν αναλύεται σε βάθος ο κάθε τομέας λειτουργίας των πινακοθηκών, αλλά επιδιώκεται μια γενική παρουσίαση και συγκριτική επισκόπηση των μουσειακών λειτουργιών τους.

Το κεφάλαιο κλείνει με την ανάπτυξη των τρόπων προβολής του έργου των Πινακοθηκών και της χρήσης των νέων τεχνολογιών και κυρίως του διαδικτύου. Τονίζεται ιδιαίτερα και αναπτύσσεται η ανάγκη ενσωμάτωσης του διαδικτύου στην καθημερινή τους λειτουργία και περιγράφονται τα οφέλη που μπορεί να προσφέρει.

Σχεδόν όλες οι πληροφορίες προέρχονται από την πρωτογενή έρευνα που πραγματοποιήθηκε, βάσει ενός ερωτηματολογίου που στάλθηκε σε 28 Πινακοθήκες, από τηλεφωνικές συνεντεύξεις με τους υπευθύνους των Πινακοθηκών, από τις ιστοσελίδες τους στο διαδίκτυο και από λευκώματα που έχουν κατά καιρούς κυκλοφορήσει. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, λόγω της περιορισμένης ανταπόκρισης των πινακοθηκών στην έρευνα με την χρήση ερωτηματολογίων δεν στάθηκε δυνατή η εξαγωγή ποσοστιάων αποτελεσμάτων.

Η *Δημοτική Πινακοθήκη των Αθηνών* [1] είναι η πρώτη Δημοτική Πινακοθήκη της Ελλάδας. Ιδρύεται το 1914 με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου της Αθήνας. Πρώτος Έφορος ορίζεται ο ζωγράφος Σταύρος Παπαπαναγιώτου¹¹². Η Πινακοθήκη στο ξεκίνημα της λειτουργίας της, δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη δραστηριότητα, ωστόσο και μόνο ως πράξη ίδρυσης κρίνεται πολύ σημαντική και πρωτοπόρα για την εικαστική ζωή της χώρας

Το 1923 η Πινακοθήκη αποκτά το πρώτο της έργο, το γλυπτό ο «Ψαράς» του Δημήτρη Φιλιππότη. Το 1925 αποκτά τα έργα «Η γριά με το γατάκι» του Γ. Ροϊλού, «*Το πεύκο*» του Νικολάου Λύτρα και «*Ο Σακουλές*» του Εμ. Ζαίρη.

Παρολ' αυτά η Πινακοθήκη δεν διαθέτει στέγη και τα έργα φιλοξενούνται σε διάφορους χώρους. Το 1940 ο ζωγράφος Σπύρος Παπαλουκάς διορίζεται καλλιτεχνικός σύμβουλος στην Πολεοδομική Υπηρεσία του Υπουργείου Διοικήσεως Πρωτεύουσας και στις Τεχνικές Υπηρεσίες του Δήμου Αθηναίων. Από την θέση αυτή εκτελεί πολλές διακοσμήσεις κτιρίων και συγκροτημάτων. Εν συνεχεία ο τότε δήμαρχος Κωνσταντίνος Κοτζιάς τον αποσπά στην Δημοτική Πινακοθήκη. Διορίζεται διευθυντής και αφοσιώνεται πλήρως στον εμπλουτισμό της συλλογής. Την χρονική περίοδο 1930-1940 η Πινακοθήκη αποκτά έναν σημαντικό αριθμό έργων με αγορές από τις Πανελλήνιες εκθέσεις του 1938, '39 και '40¹¹³, αλλά και από ιδιωτικές αίθουσες τέχνης, όπως η αίθουσα Στρατηγοπούλου. Στα χρόνια που ο Παπαλουκάς βρίσκεται στην διεύθυνση (1940-1957) πραγματοποιούνται ορισμένες σημαντικές αγορές. Η συλλογή εμπλουτίζεται με έργα των Μαλτέζου, Βιτσώρη, Μπουζιάνη, Αστεριάδη, Γαίτη, Τριανταφυλλίδη, Εγγονόπουλου, Μόραλη, Κανέλλη, Φλωρά. Μηταράκη¹¹⁴. Ο Παπαλουκάς φροντίζει επίσης για την συντήρηση των έργων, την ορθότερη φύλαξή τους και οργανώνει την πρώτη επανέκθεση¹¹⁵.

Τα επόμενα χρόνια η Πινακοθήκη αποκτά έργα με τρόπο αποσπασματικό και όχι κατόπιν μιας σχεδιασμένης και προσανατολισμένης συλλεκτικής δραστηριότητας. Η συλλογή εμπλουτίζεται είτε κατόπιν αγορών των εκάστοτε δημάρχων είτε κατόπιν μεμονωμένων δωρεών. Η επόμενη μεγάλη δωρεά που θα δεχτεί είναι αυτή του Ernst Ziller¹¹⁶.

¹¹² Σταύρος Παπαπαναγιώτου, ζωγράφος (1885-1955)

¹¹³ Κυριαζή 1994, σ. 13

¹¹⁴ Ο.π., σ. 14

¹¹⁵ Κουνεκάκη 1996, σ. 6

¹¹⁶ Ernst Ziller (1837-1923), γερμανός αρχιτέκτονας που σφράγισε την αρχιτεκτονική του β' μισού του 19^{ου} αιώνα στην Ελλάδα σχεδιάζοντας πάνω από 900 κτίρια.

Η συλλογή της Πινακοθήκης περνάει διάφορες περιπέτειες μέχρι να βρει το δικό της σπίτι. Φιλοξενείται για ένα διάστημα στο Δημοτικό Θέατρο της Αθήνας, το οποίο κατεδαφίζεται λίγο πριν από τον Πόλεμο, και για 35 χρόνια φυλάσσεται στα υπόγεια του Δημαρχείου Αθηνών¹¹⁷. Ο ίδιος ο Παπαλουκάς απαντά σε σχετική ερώτηση δημοσιογράφου: «Κατεβλήθησαν υπεράνθρωπες προσπάθειες και έγιναν πολλοί αγώνες να διασωθούν οι πίνακες και να προφυλαχθούν από τη φθορά, την υγρασία και την έλλειψη αερισμού. Παρόλη τη στενότητα χώρου που έχει ο Δήμος για να στεγάσει τις υπηρεσίες του, παραχώρησε δύο δωμάτια και έναν ακόμη χώρο στο υπόγειο, που διαμορφώθηκε σε εργαστήριο για την επισκευή έργων. Στα δωμάτια αυτά έγιναν ειδικά ξύλινα ράφια, όπου τοποθετήθηκαν στην κατάλληλη απόσταση οι πίνακες»¹¹⁸. Το 1974 ένα μέρος της συλλογής εκτίθεται στο Πνευματικό κέντρο του Δήμου Αθηναίων μέχρι να μεταστεγαστεί, το 1982, στο Παλιό Βρεφοκομείο όπου στεγάζεται μέχρι σήμερα. Το Παλιό Βρεφοκομείο¹¹⁹ είναι ένα όμορφο νεοκλασικό κτίριο στην Πειραιώς, στο ύψος της πλατείας Κουμουνδούρου. Από την περίοδο που η Πινακοθήκη βρίσκει μόνιμη στέγη παρουσιάζει ιδιαίτερα έντονη εκθεσιακή και εκδοτική δραστηριότητα.

Εικ. 1 Το παλιό Βρεφοκομείο, όπου στεγάζεται σήμερα η Δημοτική Πινακοθήκη Αθηναίων

Εικ. 2 Ο εσωτερικός χώρος της Δημοτικής Πινακοθήκης Αθηναίων

Από το 2002 και έπειτα, υπό την εποπτεία της είναι επίσης το Δωδεκανησιακό σπίτι στα Σεπόλια, δωρεά του Βασίλη και της Ειρήνης Μοσχόβη, όπου πραγματοποιούνται εκπαιδευτικά προγράμματα, το μουσείο Ελευθερίου Βενιζέλου-Πάρκο Ελευθερίας, το μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης στην Πλάκα και τα γλυπτά έργα του Α΄Κοιμητηρίου Αθηνών. Το 2010 προγραμματίζεται η μεταστέγαση της Πινακοθήκης σε διατηρητέο κτίριο στην πλατεία

¹¹⁷ Κυριαζή 1994, σ. 14

¹¹⁸ Τσούχλου-Σκαλτσά 1989, σ. 58-59

¹¹⁹ Το κτίριο κτίστηκε το 1872-1874 σε σχέδια του Παναγιώτη Κάλκου. Λειτουργήσε ως Βρεφοκομείο μέχρι το 1977.

Αυδή, με ωφέλιμο χώρο 1.100 τ.μ όπου θα μπορεί να αναπτύξει τις δραστηριότητες της με μεγαλύτερη άνεση¹²⁰.

Εικ. 3 Γεώργιος Ιακωβίδης, «*Η επιστολή*»
Δημοτική Πινακοθήκη Αθηναίων

Εικ. 4 Απόστολος Γεραλής,
«*Τα αυγά της Λαμπρής*», 1938
Δημοτική Πινακοθήκη Αθηναίων

Η δεύτερη κατά σειρά Πινακοθήκη που ιδρύεται βρίσκεται επίσης στην Αττική. Είναι η **Δημοτική Πινακοθήκη Πειραιά** [2] και εγκαινιάζεται το 1957. Αρχικά λειτουργεί ως τμήμα της Δημοτικής Βιβλιοθήκης σε χώρο του Δημοτικού Θεάτρου¹²¹. Το 1985 γίνεται ανεξάρτητο τμήμα του Δήμου Πειραιά. Σήμερα περιλαμβάνει 837 έργα μεταξύ των οποίων, τη συλλογή 80 γλυπτών του Γεωργίου Καστριώτη, τη συλλογή 156 έργων του λαϊκού καλλιτέχνη Στ. Λαζάρου, καθώς και τη συλλογή του Μάνου Κατράκη με θεατρικά κοστούμια, φωτογραφίες και προσωπικά του αντικείμενα.

Την δεκαετία του '60 θα ιδρυθούν τέσσερις Πινακοθήκες: το 1960 η Πινακοθήκη των Ιωαννίνων, το 1962 η Πινακοθήκη της Ρόδου, το 1966 η Πινακοθήκη της Θεσσαλονίκης και το 1968 η Πινακοθήκη του Ναυπλίου. Χαρακτηριστικό είναι ότι και οι τέσσερις Πινακοθήκες ιδρύονται σε πόλεις με αστική ανάπτυξη και παράδοση στα εικαστικά. Η **Δημοτική Πινακοθήκη των Ιωαννίνων (1960)** [3] έχει το προνόμιο να είναι «η πρώτη επαρχιακή Πινακοθήκη στη χώρα»¹²². Ιδρύεται με πρωτοβουλία του Σωματείου «Οι Φίλοι των Ιωαννίνων» και με την βοήθεια του ζωγράφου Κώστα Μαλάμου αποκτά μια σειρά σημαντικών έργων της νεοελληνικής ζωγραφικής και γλυπτικής. Η Πινακοθήκη περιλαμβάνει στην συλλογή της έργα των Γύζη, Ιακωβίδη, Προσαλέντη, Αργυρού, Γεραλή, Ροϊλού, Παρθένη, Μαλέα, Τσαρούχη, Βασιλείου, Μαυροΐδη και άλλων. Από το 2000 στεγάζεται στο

¹²⁰ Σπίνου 2008, στο http://archive.enet.gr/online/online_text/c=113,id=78431168

¹²¹ http://odysseus.culture.gr/h/1/gh152.jsp?obj_id=3491

¹²² Στεργιοπούλου 1972, σ. 5

ανακαινισμένο κτίριο Πυρσινέλλα, μετά από πολλές περιπέτειες. Θα δούμε και παρακάτω ότι η στέγαση είναι ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Δημοτικές Πινακοθήκες.

Εικ. 5 Το κτίριο Πυρσινέλλα όπου στεγάζεται σήμερα η Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων

Εικ. 6 Ο εκθεσιακός χώρος της Δημοτικής Πινακοθήκης Ιωαννίνων

Ακολουθεί η *Δημοτική Πινακοθήκη της Ρόδου (1962)* [4] η οποία από το 2000 φέρει την επωνυμία «Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου - Μουσείο Νεοελληνικής τέχνης». Αν την επισκεφθεί κανείς θα διαπιστώσει ότι η νέα επωνυμία την αντιπροσωπεύει, καθώς η Πινακοθήκη διαθέτει μία από τις πληρέστερες συλλογές νεοελληνικής τέχνης. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Καμπουρίδης, «οι ενότητες ζωγραφικής και χαρακτικής εκπροσωπούν πλήρως την ελληνική τέχνη του 20^{ου} αιώνα και τους διακεκριμένους καλλιτέχνες της, συχνά μάλιστα με έργα που ανήκουν στα σπουδαιότερα της συνολικής προσφοράς τους και τα οποία έχουν επιλεγεί έτσι ώστε στο σύνολό τους να αφηγούνται εύγλωττα την ιστορία της»¹²³. Η Πινακοθήκη είναι δημιούργημα του νομάρχη Δωδεκανήσου και φιλότεχνου Ανδρέα Ιωάννου¹²⁴, ο οποίος, ανταποκρινόμενος στις απαιτήσεις της περιόδου για τη δημιουργία ενός μουσείου που θα εκπροσωπούσε τους έλληνες καλλιτέχνες του 20^{ου} αιώνα που γνώριζαν εκείνη την περίοδο αναγνώριση στο εξωτερικό, ίδρυσε την Πινακοθήκη. Εξετάζοντας τις Πινακοθήκες μία προς μία, διαπιστώνεται ότι διαφοροποιούνται ως προς τον τρόπο ίδρυσής τους και τον προσανατολισμό της συλλογής τους.

Χρονολογικά ακολουθεί η *Δημοτική Πινακοθήκη της Θεσσαλονίκης (1966)* [5]. Η Πινακοθήκη της Θεσσαλονίκης λειτούργησε αρχικά ως τμήμα της Δημοτικής Βιβλιοθήκης της πόλης με έναν πυρήνα έργων κυρίως Θεσσαλονικέων καλλιτεχνών, προερχόμενα από αγορές και δωρεές. Στεγαζόταν σε δύο αίθουσες του Μεγάρου της Χ.Α.Ν.Θ. Το 1974 είναι η χρονιά που

¹²³ Καμπουρίδης - Λεβούνης, σ. XIX

¹²⁴ Ο Ανδρέας Ιωάννου θα γίνει αργότερα Έφορος της Εθνικής Πινακοθήκης της Αθήνα για βραχύ διάστημα, μέχρι το θάνατό του.

συμπεριλαμβάνεται στον Οργανισμό του Δήμου και ορίζεται ο πρώτος Έφορός της. Το 1978 έκλεισε εξαιτίας ζημιών που προκλήθηκαν από σεισμό και ξανάνοιξε το 1982, μετά από ανακαίνιση του κτιρίου της ΧΑΝ¹²⁵. Η Πινακοθήκη παραμένει μέχρι σήμερα ιδιαίτερα δραστήρια, σε μια πόλη με παράδοση στα εικαστικά και ένα πλήθος πολιτιστικών φορέων που παρουσιάζουν έντονη δραστηριότητα¹²⁶. Μια πρωτοτυπία της Πινακοθήκης της Θεσσαλονίκης είναι η ένταξή της στο φεστιβάλ των *Δημητρίων*¹²⁷ που πραγματοποιείται για τέσσερις μήνες κάθε χρόνο και περιλαμβάνει στο πρόγραμμά του ένα πλήθος εκδηλώσεων.

Η *Δημοτική Πινακοθήκη Ναυπλίου* [6] ιδρύθηκε το 1968, ωστόσο η λειτουργία της ξεκίνησε το 1988, οπότε και απέκτησε δύο συλλογές από δωρεές: η πρώτη του συλλόγου των Ροταριανών, και η οποία περιλαμβάνει αποκλειστικά έργα ελληνίδων ζωγράφων, όπως της Θάλειας Φλωράς Καραβία και της Νίκης Καραγάτση, και η δεύτερη του ναυπλιώτη Θ. Καραγιάννη, η οποία περιλαμβάνει έργα του Αλ. Φασιανού, Γ. Τσαρούχη κ.ά.

Τη δεκαετία του '70 ιδρύεται μόνο μία Πινακοθήκη, η *Δημοτική Πινακοθήκη της Κέρκυρας (1978)* [7]. Παρατηρείται ότι όλες οι Πινακοθήκες που ιδρύθηκαν μέχρι τότε βρίσκονται σε πόλεις με ιστορία και ιδιαίτερη παράδοση στα εικαστικά. Η Πινακοθήκη της Κέρκυρας ξεκινά την λειτουργία της το 1978 στο κτίριο του κληροδοτήματος Δαλιέτου. Οι συλλογές της προέρχονται κυρίως από δωρεές και περιλαμβάνουν έργα κερκυραίων, κυρίως, καλλιτεχνών. Το 1991 μετατρέπεται σε Ν.Π.Δ.Δ και το 1995 μεταφέρεται σε έναν εντυπωσιακό εκθεσιακό χώρο στο παλάτι των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου.

Ακολουθούν οι δημοτικές Πινακοθήκες της Λάρισας, της Λαμίας, της Καλαμάτας και της Πάτρας. Η *Δημοτική Πινακοθήκη της Λάρισας - Μουσείο Ι. Γ. Κατσίγρα (1983)* [8] είναι σήμερα η Πινακοθήκη με την πιο έντονη δραστηριότητα. Ιδρύεται χάρη στην δωρεά που πραγματοποιήθηκε το 1981 από τον γιατρό και συλλέκτη Γεώργιο Κατσίγρα¹²⁸ στον Δήμο Λάρισας. Ο Κατσίγρας δωρίζει 780 έργα που αντανακλούν την εξέλιξη της νεοελληνικής τέχνης και θέτει ως όρο την ίδρυση της Πινακοθήκης και την ανέγερση ειδικού κτιρίου για την στέγασή της. Στην πορεία η συλλογή εμπλουτίζεται με περισσότερα έργα και το 2003 μετακομίζει στο νέο της σπίτι, στη Νέαπολη της Λάρισας. Η Πινακοθήκη σήμερα πραγματοποιεί πλήθος περιοδικών

¹²⁵ Χριστιανόπουλος 2002, σ. 82

¹²⁶ Ξυδάκης 2009

¹²⁷ <http://www.dimitriathess.gr/>

¹²⁸ Κατσίγρας Γεώργιος (1914-1998). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον όπως επισημαίνει ο Παπανικολάου, είναι ότι η συλλογή Κατσίγρα δημιουργήθηκε σε μια πόλη επαρχιακή, όπως η Λάρισα, και σε μία χρονικά δύσκολη περίοδο όπως ήταν τα χρόνια μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και τον εμφύλιο, βλ. Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας 2005, σ. 28-31.

εκθέσεων, εργαστηρίων και άλλων παράλληλων δράσεων, ενώ είναι παρούσα στα μέσα ενημέρωσης, με αποτέλεσμα οι δραστηριότητές της να κοινοποιούνται ευρέως και να μην παραμένει αποκομμένη από την ευρύτερη εικαστική ζωή της πόλης και της χώρας. Πρέπει να επισημανθεί ότι ένα από τα βασικά προβλήματα που παρουσιάζουν οι Δημοτικές Πινακοθήκες της χώρας είναι η έλλειψη επαρκούς προβολής των συλλογών και των δραστηριοτήτων τους, τόσο σε τοπικό, όσο και σε ευρύτερο επίπεδο. Η Πινακοθήκη της Λάρισας είναι από τις λίγες που έχουν συνειδητοποιήσει την αξία των νέων μέσων και προσπαθούν να τα αξιοποιήσουν.

Όγδοη σε σειρά ίδρυσης είναι η *Δημοτική Πινακοθήκη της Λαμίας – Αλέκος Κοντόπουλος (1984)* [9]. Η Πινακοθήκη της Λαμίας ιδρύεται το 1984 και τον πυρήνα της αποτελούν οι συλλογές του Αλέκου Κοντόπουλο¹²⁹ και του Κ. Κορναράκη. Ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες Πινακοθήκες καθώς, εκτός από ζωγραφικά έργα, περιέχει και μια σειρά άλλων συλλογών που περιλαμβάνουν εκκλησιαστικά κειμήλια, κεραμικά, βιβλία, χειρόγραφα, κοσμήματα, είδη λαϊκής τέχνης και άλλα¹³⁰.

Εικ. 7 Ο Αλέκος Κοντόπουλος, οι συλλογές του οποίου αποτελούν τον πυρήνα της Πινακοθήκης Λαμίας

Εικ. 8 Ο εσωτερικός χώρος Δημοτικής Πινακοθήκης Λαμίας

Ακολουθεί η *Δημοτική Πινακοθήκη της Καλαμάτας «Α. Τάσος» (1985)* [10]. Ο τρόπος δημιουργίας της συλλογής της διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες. Τον πυρήνα της αποτελούν τα έργα που δώρισαν έλληνες ζωγράφοι μετά τον καταστροφικό σεισμό του 1986 για την ανοικοδόμηση της πόλης¹³¹.

¹²⁹ Αλέκος Κοντόπουλος (Λαμία 1904 - Αθήνα 1975), ζωγράφος, θεωρείται ο εισηγητής της αφηρημένης τέχνης στην Ελλάδα

¹³⁰ <http://www.e-lamia.gr/pinakothiki.php>

¹³¹ <http://www.kalamataculture.gr/category.asp?category=6&lang=>

Η *Δημοτική Πινακοθήκη Μεσολογγίου (1987)* [11] διαθέτει στην συλλογή της 796 έργα και οργανώνει εκδηλώσεις «εθνικού-ιστορικού-πνευματικού χαρακτήρα»¹³².

Το 1988 ιδρύεται η *Δημοτική Πινακοθήκη της Πάτρας (1988)* [12] και θέτει ως βασικό σκοπό της «την εκπόνηση και την υλοποίηση του προγράμματος εκθέσεων, των παράλληλων εκδηλώσεων και των εκπαιδευτικών προγραμμάτων»¹³³. Η Πινακοθήκη μέσω δωρεών και αγορών από τον Δήμο έχει συγκεντρώσει μια συλλογή 607 έργων μεταξύ των οποίων έργα των Ν. Κουνελάκη, Α. Κριεζή, Γ. Μόραλη και άλλων. Εκτός, όμως από μία ιδιαίτερα πλούσια συλλογή, έχει στο βιογραφικό της πλήθος δραστηριοτήτων και συνεργασιών με πολιτιστικούς φορείς της χώρας, όπως η Εθνική Πινακοθήκη, το Μουσείο Μπενάκη και άλλες δημοτικές Πινακοθήκες. Ο δανεισμός και η ανταλλαγή έργων μεταξύ των Πινακοθηκών και των μουσείων της χώρας είναι μια τακτική που θα μπορούσε να αποφέρει πολλαπλά οφέλη. Μέσω της ανταλλαγής έργων είναι δυνατή η οργάνωση περιοδικών εκθέσεων σε διάφορες πόλεις. Έτσι τα έργα θα μπορούσαν να εκτεθούν στα μάτια περισσότερων θεατών, οι Πινακοθήκες να προβάλλουν τις συλλογές τους και να εξασφαλίσουν ένα πλούσιο εκθεσιακό πρόγραμμα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η *Δημοτική Πινακοθήκη του Βόλου (1990)* [13]. Η Δημοτική Συλλογή του Δήμου Βόλου φιλοξενείται στο Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Giorgio de Chirico, το οποίο εγκαινιάστηκε το 1990. Η ιστορία της δημοτικής συλλογής του Βόλου ξεκινάει πριν από μερικές δεκαετίες. Σύμφωνα με στοιχεία του Καλλιτεχνικού Οργανισμού δημιουργήθηκε από δωρεές ιδιωτών και πολιτών προς τον Δήμο, καθώς και από αγορές του ίδιου του Δήμου και του Καλλιτεχνικού Οργανισμού. Τα τελευταία χρόνια εμπλουτίζεται από την υποχρεωτική δωρεά έργων των καλλιτεχνών που εκθέτουν στο Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Giorgio de Chirico, αλλά και σε άλλους εκθεσιακούς χώρους του Δήμου. Σήμερα η Πινακοθήκη αριθμεί περί τα 400 έργα, μεταξύ των οποίων έργα των Κ. Μαλέα, Θ. Τριανταφυλλίδη, Β. Κατράκη κ.ά. Τα έργα δεν εκτίθενται σε μόνιμη βάση. Η συλλογή παρουσιάστηκε κατά τμήματα σε θεματικές εκθέσεις που πραγματοποιήθηκαν την δεκαετία του '90 σε τρεις χώρους του Δήμου Βόλου, το Κέντρο Τέχνης Giorgio de Chirico, την Καπναθήκη Σπίρερ και το κτίριο Στρεφτάρη¹³⁴. Ο Δήμος αγόρασε πρόσφατα κτίριο ακριβώς δίπλα στο Κέντρο Τέχνης, το οποίο πρόκειται να διαμορφωθεί και να στεγάσει την δημοτική συλλογή¹³⁵.

¹³² Παναγοπούλου 1999, σ. 52

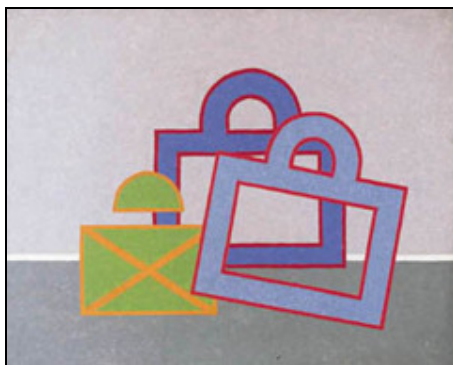
¹³³ <http://www.depap.gr/c3/index-c3.asp>

¹³⁴ www.volospolitismos.gr/dimotiki_sylogi.php και Βαρβιτσιώτης 2008, σ. 74-75

¹³⁵ Ο.π.

Ακολουθεί η *Δημοτική Πινακοθήκη Αργινίου (1991)* [14]. Η αίθουσα της Πινακοθήκης λειτουργεί ως εκθετήριο ορισμένων γλυπτών του Χρήστου Καπράλου που ανήκουν στον Δήμο Αργινίου¹³⁶.

Το 1992 η Κρήτη αποκτά δύο Πινακοθήκες, την Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου και την Δημοτική Πινακοθήκη Ηρακλείου. Η *Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου-Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης (1992)* [15] στεγάζεται από την αρχή της λειτουργίας της σε ένα ενετικό κτίριο, το οποίο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα απετέλεσε έναν από τους πρώτους βιομηχανικούς χώρους του νησιού (φιλοξενούσε το εργοστάσιο σαπουνιού ως το '70) στο ιστορικό κέντρο της πόλης. Το 1995 η πόλη εντάχθηκε στο «Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων»¹³⁷ και απέκτησε έναν νέο θεσμό, το Κέντρο Σύγχρονης Εικαστικής Δημιουργίας με σύμβαση ανάμεσα στον Δήμο Ρεθύμνης και το ΥΠΠΟ με σαφή προσανατολισμό προς την σύγχρονη τέχνη. Τον Ιούλιο του 2009 οι δύο αυτοί οργανισμοί ενοποιήθηκαν με την επωνυμία Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης. Η ύπαρξη ενός ξεκάθਾਰου προσανατολισμού και μιας σαφούς συλλεκτικής πολιτικής είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη ενός σύγχρονου μουσείου. Το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης, μέχρι πρόσφατα Δημοτική Πινακοθήκη-Κέντρο Σύγχρονης Εικαστικής Δημιουργίας Ρεθύμνης είναι από τους λίγους θεσμούς με τόσο έντονη δραστηριότητα στον τομέα των συνεργασιών με πολιτιστικούς φορείς τόσο του εσωτερικού, όσο και του εξωτερικού¹³⁸.

Εικ. 9 Αλέξης Ακριθάκης, «Βαλίτσες», 1972, λάδι 58X73, Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου

Εικ. 10 Γιώργος Γυπαράκης, «Ομπρέλα» 1995, σύρμα, 91x117 Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου

Η *Δημοτική Πινακοθήκη Ηρακλείου (1992)* [16] είναι από τις Πινακοθήκες που παραμένουν άστεγες ύστερα από αρκετά χρόνια ζωής. Έργα του Λ. Κανακάκη, της Μαρίας Φιοράκη και

¹³⁶ Παναγοπούλου 1999, σ. 53-54

¹³⁷ Βλ. παραπάνω σημ. 96.

¹³⁸ <http://www.rca.gr/first.htm>

άλλων καλλιτεχνών, τα οποία αποτελούν μέρος της συλλογής της Πινακοθήκης, φιλοξενούνται κατά διαστήματα στην Βασιλική του Αγ. Μάρκου.

Την ίδια χρονιά ιδρύεται και η *Δημοτική Πινακοθήκη Λιβαδειάς (1992)* [17]. Η συλλογή της Πινακοθήκης περιλαμβάνει 70 έργα του λειβαδίτη ζωγράφου, Θεόδωρου Λαζαρή. Αρχικά φιλοξενείτο στο Πνευματικό κέντρο του Δήμου, το οποίο εδώ και κάποια χρόνια παραμένει κλειστό με αποτέλεσμα τα έργα της συλλογής να μην εκτίθενται ¹³⁹.

Το 1993 ιδρύεται η *Δημοτική Πινακοθήκη Καρδίτσας (1993)* [18]. Τον βασικό πυρήνα της συλλογής της Πινακοθήκης αποτελούν τα έργα δύο δωρεών, της συλλογής της Ελισάβετ Γιαννίκα που δωρήθηκε στον Δήμο της Καρδίτσας το 1993 και της Στέλλας Γιολδάση ένα χρόνο αργότερα. Στην πορεία η συλλογή εμπλουτίζεται από άλλες δωρεές, μικρότερου μεγέθους, και από ορισμένες αγορές που πραγματοποίησε ο Δήμος. Αξίζει να αναφερθεί ότι η Πινακοθήκη διαθέτει μια αίθουσα όπου παρουσιάζονται έργα αποκλειστικά καλλιτεχνών με καταγωγή από την Καρδίτσα και την γύρω περιοχή.

Το 1994 ιδρύονται τέσσερις Πινακοθήκες σε μικρούς δήμους της χώρας: η Πινακοθήκη του Αιγίου, της Χίου, των Κυκλάδων στην Ερμούπολη της Σύρου και της Μυκόνου. Η *Δημοτική Πινακοθήκη του Αιγίου (1994)* [19] έχει στην κατοχή της 70 έργα τα οποία την τρέχουσα περίοδο δεν εκτίθενται λόγω μη διαθέσιμου χώρου.

Η *Δημοτική Πινακοθήκη της Χίου (1994)* [20] έχει μια πλούσια συλλογή που χωρίζεται σε τρεις ενότητες ¹⁴⁰. Η πρώτη ενότητα αποτελείται από τις δωρεές του ζεύγους Διοματάρη και των οικογενειών Χρυσανθοπούλου και Μελέκου. Η συλλογή εντυπωσιάζει καθώς βρίσκουμε έργα γερμανών καλλιτεχνών του 19^{ου} αι. Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει έργα ενός χιώτη καλλιτέχνη των αρχών του 20^{ου} αιώνα, του Γιάννη Μηταράκη. Τέλος, υπάρχει η συλλογή έργων σύγχρονων καλλιτεχνών, οι οποίοι είτε έχουν καταγωγή από το νησί είτε κατοικούν μονίμως σε αυτό. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η υπεύθυνη της Πινακοθήκης «Οι καλλιτέχνες, χιώτικης καταγωγής ή όχι, καταπιάνονται με θέματα σχετικά με την ιστορία ή τη φύση της Χίου, οι δε συλλέκτες που δώρισαν έργα έχουν, σχεδόν όλοι, χιακή καταγωγή. Το υλικό της Πινακοθήκης γυρίζει περιστροφικά γύρω από την Χίο» ¹⁴¹.

¹³⁹ Παναγοπούλου 1999, σ. 28

¹⁴⁰ Βαρβιτσιώτης 2008, σ. 136

¹⁴¹ Ο.π.

Ακολουθεί η *Δημοτική Πινακοθήκη Κυκλάδων (1994) [21]* με έδρα την Ερμούπολη της Σύρου. Η Πινακοθήκη στεγάζεται σε τέσσερις ανακαινισμένες αποθήκες της νότιας πτέρυγας του παλιού τελωνείου της Σύρου. Εκεί εκτίθεται μέρος της συλλογής που περιλαμβάνει έργα σύγχρονων ελλήνων και κυπρίων καλλιτεχνών, όπως του Αλ. Φασιανού, του Αχ. Δρούγκου, του Μ. Μακρουλάκη κ.ά.¹⁴².

Η *Δημοτική Πινακοθήκη Μυκόνου (1994) [22]* στεγάζεται στο σπίτι της Μυκονιάτισσας ζωγράφου Μαρίας Ιγγλέση στο Ματογιάννη Μυκόνου και φιλοξενεί περιοδικές εκθέσεις. Παράλληλα συνεργάζεται με το παράρτημα της σχολής Καλών Τεχνών της Αθήνας στην Μύκονο¹⁴³.

Το 1997 ιδρύονται δύο Δημοτικές Πινακοθήκες: της Ξάνθης και των Τρικάλων. Η *Δημοτική Πινακοθήκη Ξάνθης (1997) [23]* δημιουργήθηκε από την δωρεά του ζωγράφου Χρήστου Παυλίδη, του οποίου φέρει και το όνομα. Η πρώτη δωρεά του ζωγράφου (20 έργα) συμπληρώθηκε από την δωρεά της κόρης του το 2002 (30 έργα). Η Πινακοθήκη στεγάζεται σε ένα αρχοντικό στην Παλιά Πόλη της Ξάνθης¹⁴⁴.

Η *Δημοτική Πινακοθήκη Τρικάλων (1997) [24]* έχει δύο τμήματα: το πρώτο δημιουργήθηκε από την δωρεά του ζωγράφου Θεόδωρου Μάρκελλου και φέρει την επωνυμία «Πινακοθήκη-Θεόδωρου Μάρκελλου». Το δεύτερο δημιουργήθηκε από δύο μεγάλες δωρεές του Μενέλαου Καταφυγιώτη¹⁴⁵ και του Δημήτρη Γιολδάση¹⁴⁶.

Το 1998 ιδρύεται η *Δημοτική Πινακοθήκη Μυτιλήνης (1998) [25]*. Η Μυτιλήνη εντυπωσιάζει με τον αριθμό μουσείων που διαθέτει. Το μουσείο Θεόφιλου, το μουσείο Μοντέρνας Τέχνης-Τεριάντ, το Αρχαιολογικό Μουσείο Μυτιλήνης, το Βυζαντινό-Εκκλησιαστικό Μουσείο, το μουσείο Φυσικής Ιστορίας-Απολιθωμένου δάσους, η Συλλογή Φυσικής Ιστορίας της Βρίσας και τέλος η Δημοτική Πινακοθήκη Μυτιλήνης είναι μερικοί από τους θεσμούς τέχνης και επιστήμης που διαθέτει το νησί. Η Πινακοθήκη Μυτιλήνης δημιουργήθηκε από την δωρεά του Γιώργου-Σίμου Πετρή¹⁴⁷ και της αδελφής του Έλλης Σίμου. Η συλλογή Πετρή περιλαμβάνει έργα πολύ σημαντικών δημιουργών του 20^{ου} αιώνα. Ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει έργα του Picasso και του Matisse, δίπλα σε έργα του Γιάννη Τσαρούχη, του Γ. Γουναρόπουλου, του

¹⁴² Μιχαλόπουλος 2002, σ. 382

¹⁴³ www.mykonos.gr

¹⁴⁴ www.ixanthi.gr/stegi/pinakothiki/old/ek13_03.htm

¹⁴⁵ Δημήτρης Καταφυγιώτης (1926-1997), ζωγράφος και γλύπτης με καταγωγή από τα Τρίκαλα.

¹⁴⁶ Δημήτρης Γιολδάσης (1897-1993), ζωγράφος με καταγωγή από το Μορφοβούνι Καρδίτσας.

¹⁴⁷ Γιώργος-Σίμος Πετρή (1916-1997), ιστορικός τέχνης και τεχνοκριτικός γεννημένος στην Μυτιλήνη.

Αντ. Πρωτοπάτση, του Ορ. Κανέλλη, του Μόραλη, του Φασιανού, του Χρ. Μπότσογλου, χαρακτηριστικά της Βάσως Κατράκη και άλλα¹⁴⁸.

Την ίδια χρονιά εγκαινιάζεται και η *Δημοτική Πινακοθήκη Κορίνθου (1998)*¹⁴⁹ [26]. Ιδρύεται ύστερα από επιθυμία του Σωτηρίου Πυλαρινού¹⁵⁰, όπως εκφράζεται στην διαθήκη του. Η Πινακοθήκη εντυπωσιάζει με την συλλογή της. Εκτός από έργα του ίδιου του Πυλαρινού, η συλλογή που δώρισε περιλαμβάνει έργα των Rubens, Dali, Goya, Ensor και άλλων ευρωπαίων ζωγράφων¹⁵¹. Περιλαμβάνει επίσης έργα της συλλογής του Νικολάου Θεοδώρου.

Το 1999 ιδρύεται η *Δημοτική Πινακοθήκη Διδυμότειχου - Δημήτρη Ναλμπάντη (1999)* [27]. Ο ίδιος ο ζωγράφος ανέλαβε την τοιχογράφηση τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού του κτιρίου και δώρισε στον Δήμο 30 έργα του¹⁵².

Η *Δημοτική Πινακοθήκη Θέρμης (2000)* [28] διαθέτει 40 έργα και οργανώνει αρκετές εκθέσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα.

Το 2001 εγκαινιάζεται μια αρκετά δραστήρια Πινακοθήκη σε έναν από τους κεντρικούς δήμους της Αθήνας, η *Δημοτική Πινακοθήκη της Καλλιθέας (2001)* [29]. Η Πινακοθήκη ξεχωρίζει ανάμεσα στις πολυκατοικίες της περιοχής καθώς στεγάζεται σε ένα υπέροχο νεοκλασικό κτίριο του γερμανού αρχιτέκτονα Ernst Ziller, το οποίο υπήρξε κάποτε το σπίτι της ζωγράφου Σοφίας Λασκαρίδου¹⁵³. Στην Πινακοθήκη εκτίθεται μια σειρά από πίνακες και σχέδια της Λασκαρίδου, καθώς και αρκετά προσωπικά αντικείμενα της ζωγράφου. Κατά τακτά διαστήματα η Πινακοθήκη φιλοξενεί περιοδικές εκθέσεις καλλιτεχνών με καταγωγή από την περιοχή.

Ακολουθεί η *Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων (2002)* [30]. Στεγάζεται σε ένα επιβλητικό αναπαλαιωμένο κτίσμα τριών ορόφων στο κέντρο της πόλη. Διαθέτει μια αρκετά μεγάλη συλλογή με 700 περίπου έργα. Μέρος της συλλογής εκτίθεται στην Πινακοθήκη, ενώ άλλα έργα φιλοξενούνται σε κοινόχρηστους χώρους τους δήμου.

¹⁴⁸ <http://www.lesvosgreece.gr/el/sights/?id=b06385bb-ce20-4b5e-aa06-73c3df2d4e0f>

¹⁴⁹ Παναγοπούλου 1999, σ. 51

¹⁵⁰ Σωτήρης Πυλαρινός (1914-1989), ζωγράφος με καταγωγή από την Κόρινθο.

¹⁵¹ <http://www.korinthos.gr/cult-pin.php>

¹⁵² Δημήτρη Ναλμπάντη, ζωγράφος, γεννημένος στο Διδυμότειχο.

¹⁵³ Σοφία Λασκαρίδου (1882-1965) ζωγράφος, η πρώτη γυναίκα που εισήχθη στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, βλ. Ηλιοπούλου-Ρογκάν 2007.

Το 2002 η Αττική αποκτά την τέταρτη πινακοθήκη της: ιδρύεται η **Δημοτική Πινακοθήκη Ψυχικού (2002)** [31]. Το 1998 το ζεύγος Μένης και Τάκη Λέφα κληροδοτούν την συλλογή τους που αποτελείται από 401 έργα στον Δήμο Ψυχικού με την ρήτρα να ιδρυθεί εκεί μια Δημοτική Πινακοθήκη. Η Πινακοθήκη είναι ιδιαίτερα δραστήρια οργανώνοντας συχνά περιοδικές εκθέσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα¹⁵⁴.

Την επόμενη χρονιά ιδρύεται η **Δημοτική Πινακοθήκη Σάμου (2003)** [32], η οποία φιλοξενείται στο δημαρχείο της πόλης και διαθέτει έργα ντόπιων και μη καλλιτεχνών, καθώς και ιστορικά κειμήλια από το 1821 μέχρι σήμερα. Η Πινακοθήκη δεν έχει νομική μορφή και υπάγεται απευθείας στον Δήμο¹⁵⁵.

Το 2005 ιδρύεται **Δημοτική Πινακοθήκη Χαλάστρας (2005)** [33]. Η Πινακοθήκη στεγάζει τη συλλογή έργων του λαϊκού ζωγράφου Σωτήρη Ζήση και εμπλουτίζεται συνεχώς από τις δωρεές έργων διαφόρων καλλιτεχνών. Όπως αναφέρεται στον επίσημο ιστότοπο της Πινακοθήκης «η Πινακοθήκη προσφέρει τη δυνατότητα σ' αυτήν την κοινωνία αφενός να προσδιορίσει τους πολιτιστικούς προσανατολισμούς αφετέρου δε να συμβάλλει στην εικαστική καλλιέργεια και παιδεία»¹⁵⁶.

Η **Δημοτική Πινακοθήκη Άμφισσας – Σπύρος Παπαλουκάς (2007)** [34] διαθέτει μια ιδιαίτερη συλλογή. Φιλοξενεί τα 349 ανθίβολα και τα σχέδια που φιλοτέχνησε ο Σπύρος Παπαλουκάς για την αγιογράφιση του Μητροπολιτικού Ναού της Άμφισσας¹⁵⁷. Μέρος της συλλογής εκτίθεται σε χώρο της Πινακοθήκης στον παραδοσιακό οικισμό Χάρμainera.

2. Πρωτοβουλία ίδρυσης – Τρόπος απόκτησης της αρχικής συλλογής

Εξετάζοντας τις Πινακοθήκες παρατηρείται ότι η κάθε μία γεννήθηκε με τρόπο διαφορετικό. Έτσι, στην παρούσα ενότητα δεν εξετάζεται το νομικό πλαίσιο, αλλά γίνεται μια προσπάθεια καταγραφής των ενδεικτικών τάσεων όσον αφορά τον τρόπο ίδρυσης τους και από πού προήλθε η πρωτοβουλία, καθώς και ποια ήταν η αφορμή για την ίδρυση της Πινακοθήκης: εάν δηλαδή προήλθε από μεμονωμένα πρόσωπα ή από έναν καλλιτεχνικό σύλλογο ή εάν

¹⁵⁴ Έντυπα του Δημοτικής Πινακοθήκης

¹⁵⁵ Παναγοπούλου 1999, σ. 57

¹⁵⁶ www.halastra.gr

¹⁵⁷ Η αγιογράφιση του ναού ανατέθηκε στον νεαρό τότε Παπαλουκά (1892-1957) ύστερα από πανελλήνιο καλλιτεχνικό διαγωνισμό. Η κριτική επιτροπή αποτελείτο από τους Α. Ορλάνδο, Δ. Πικιώνη, Αρ. Ζάχο και Κ. Παρθένη, βλ. www.amfissacity.blogspot.com

αποφασίστηκε από τον Δήμο με στόχο την σταδιακή συγκέντρωση έργων. Ταυτόχρονα, εξετάζεται ο τρόπος απόκτησης της αρχικής συλλογής των πινακοθηκών. Παρατηρούνται οι εξής περιπτώσεις:

- ❖ Δωρεά¹⁵⁸ ή κληροδότημα¹⁵⁹ συλλογής ενός συλλέκτη-ιδιώτη στον Δήμο με όρο την ίδρυση Δημοτικής Πινακοθήκης.
- ❖ Δωρεά συλλογής ζωγράφου-ιδιώτη με τον όρο την ίδρυση Δημοτικής Πινακοθήκης, που συνήθως περιλαμβάνει αποκλειστικά έργα του ιδίου.
- ❖ Πρωτοβουλία Καλλιτεχνικού Σωματείου ή καλλιτεχνών και σταδιακή απόκτηση συλλογής.
- ❖ Πρωτοβουλία πολιτικού προσώπου και σταδιακή απόκτηση συλλογής
- ❖ Πρωτοβουλία του Δημοτικού Συμβουλίου για αξιοποίηση υφισταμένης συλλογής του Δήμου.
- ❖ Πρωτοβουλία του Δημοτικού Συμβουλίου και σταδιακή διαμόρφωση συλλογής.

Ο πιο συνηθισμένος τρόπος ίδρυσης Πινακοθήκης είναι η **δωρεά συλλογής από έναν ιδιώτη στο Δήμο** με τον όρο της ίδρυση Δημοτικής Πινακοθήκης. Ένας συλλέκτης αποφασίζει να δωρίσει την συλλογή του στον Δήμο της πόλης του. Η δωρεά αποτελεί μια πράξη ευεργεσίας προς τον τόπο καταγωγής του δωρητή. Ταυτόχρονα συνδυάζεται με την εξασφάλιση της υστεροφημίας του δωρητή καθώς το όνομά του συνδέεται με την επωνυμία της Πινακοθήκης. Στην βιβλιογραφία αναφέρεται χαρακτηριστικά: «το κράτος, λόγω της ισχύος και της διάρκειάς του, είναι ο μόνος θεσμός που μπορεί να εξασφαλίσει την ενότητα της συλλογής και την διαιώνιση της σύνδεσης του ονόματος του συλλέκτη με αυτήν, στόχους τους οποίους ο τελευταίος επιδιώκει μέσω της δωρεάς»¹⁶⁰.

Τέτοιο παράδειγμα είναι η Πινακοθήκη της Λάρισας. Ο γιατρός Ι.Γ. Κατσίγρας αποφασίζει το 1981 να δωρήσει την συλλογή του που αποτελείτο από 781 έργα στον Δήμο Λάρισας με τον

¹⁵⁸ Δωρεά: παροχή περιουσιακού αντικειμένου, με την προϋπόθεση να μην υπάρχει αντάλλαγμα εν ζωή, απαιτείται συμβολαιογραφικό έγγραφο. Δωρεά νοείται και με παράδοση κινητών από τον δωρητή με συμφωνία του αποδέκτη (δωρεοδόχου) (άρθρα 496 κ.ε. Αστικού Κώδικα) .

¹⁵⁹ Κληροδότημα: μεταβίβαση περιουσιακού οφέλους με διαθήκη (ακινήτου ή κινητών). Ο αποδέκτης (κληροδόχος) δεν είναι κληρονόμος της περιουσίας του κληροδοτούμενου αποθανόντος (άρθρα 1714 και 1967 κ.ε Αστικού Κώδικα)

¹⁶⁰ Σουλιώτης 2008, σ. 30-31.

όρο να δημιουργηθεί κτίριο και νομικό πρόσωπο με την επωνυμία «*Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας – Μουσείο Γ.Ι. Κατσίγρα*»¹⁶¹.

Επίσης, η Δημοτική Πινακοθήκη Μυτιλήνης δημιουργήθηκε από την δωρεά του τεχνοκρίτη και συλλέκτη Γιώργου Σίμου Πετρή και της αδερφής του, Έλλης Σίμου. Τον Αύγουστο του 1998 δώρησε την συλλογή του που αποτελείται από 110 πίνακες, ενώ μερικά χρόνια αργότερα η συλλογή συμπληρώθηκε με μια νέα δωρεά από την αδελφή του συλλέκτη. Τέλος, η Πινακοθήκη Ρεθύμνου δημιουργήθηκε από την δωρεά του ζεύγους Μπάμπη και Μαρίας Μαραγκού.

Ένα παράδειγμα *δωρεάς της συλλογής ενός ζωγράφου* προς μια Πινακοθήκη συναντάμε στην Πινακοθήκη Τρικάλων. Ο ζωγράφος Θεόδωρος Μάρκελλος αποφασίζει να δωρίσει τα έργα του στον Δήμο Τρικκαίων με τις εξής προϋποθέσεις: 1) ο Δήμος να διαθέσει συγκεκριμένο χώρο για την έκθεση των έργων του, 2) οι αίθουσες να φέρουν το όνομά του «*στο διηνεκές*» και να υπάρχει «*ανάλογη αισθητική πινακίδα*», 3) να υπάρχει αρμόδιος υπάλληλος ο οποίος θα αναλαμβάνει την ξενάγηση των επισκεπτών, 4) εάν ο Δήμος δεν καταβάλει τους τυχόν φόρους της δωρεάς, αυτή να ανακληθεί χωρίς επιβάρυνση του δωρητή, 5) να μην βάλει ο Δήμος στις αίθουσες έργα άλλων ζωγράφων κ.ά.¹⁶².

Η Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων δημιουργήθηκε *με πρωτοβουλία του Καλλιτεχνικού Σωματείου* «Οι Φίλοι των Ιωαννίνων». Το Σωματείο αυτό, ιδιαίτερα ενεργό στον τομέα του πολιτισμού από την δεκαετία του '50 κ.ε, κινητοποιήθηκε με τον δραστήριο πρόεδρο Γιάννη Βηλαρά και με την συμβολή του γιαννιώτη ζωγράφου Κώστα Μαλάμου και ίδρυσαν την πρώτη περιφερειακή Πινακοθήκη. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από την ομιλία του Μαλάμου την παραμονή του ανοίγματος της Πινακοθήκης: «*Είναι φυσικό να σκεφθώ κανείς, ότι αφού άλλες πόλεις της Ελλάδος, πιο μεγάλες και πιο πλούσιες, δεν κατόρθωσαν να δημιουργήσουν πινακοθήκες, πώς είναι δυνατό να αποκτήσουμε εμείς ένα τέτοιο ίδρυμα. Και αν υποτεθή ότι κατά κάποιο τρόπο θα πραγματοποιηθή η ουτοπία μερικών αυτή (η πινακοθήκη) θα είναι υποτυπώδης και μία χωρίς σημασία έκθεση. Σωστό. Αλλά δεν υποστηρίζει κανείς ότι παρουσιάζουμε κάτι σχετικό με το Βρετανικό Μουσείο ή με το Λούβρο....Ο θεσμός αυτός να επεκταθεί όσο είναι δυνατόν περισσότερο σ'όλην την χώρα, ώστε να πάψη η τέχνη να είναι προνόμιο των γκαλερί της Αθήνας...*»¹⁶³.

¹⁶¹ Δημοτική Πινακοθήκη 2005, σ. 20.

¹⁶² Δημοτική Πινακοθήκη Τρικκαίων 1998, σ. 2-4.

¹⁶³ Στεργιόπουλος 1972, σ. 12

Αξίζει να αναφερθεί η **σημαντική συμβολή των καλλιτεχνών** Ε. Θωμόπουλου και Α. Σώχου στη δημιουργία της Πινακοθήκης Πατρών, οι οποίοι δώρισαν έργα τους στον Δήμο Πατρέων με σκοπό τη δημιουργία δημοτικής συλλογής¹⁶⁴.

Εικ. 11 Ε.Θωμόπουλος,
«Αυτοπροσωπογραφία» 1938,
λάδι σε μουσαμά, 47Χ39
Δημοτική Πινακοθήκη Πάτρας

Εικ. 12 Α.Σώχος, «Παλαιών
Πατρών Γερμανός» 1920,
υδατογραφία, 76Χ66
Δημοτική Πινακοθήκη Πάτρας

Η Δημοτική Πινακοθήκη της Ρόδου **δημιουργήθηκε από την πρωτοβουλία του φιλότεχνου πολιτικού** Ανδρέα Ιωάννου. Ο Ιωάννου, μελετητής της νεοελληνικής τέχνης και νομάρχης Δωδεκανήσου, συνέβαλε αποφασιστικά στην ίδρυση της Πινακοθήκης. Την δεκαετία του '50 η Ρόδος ήταν ένας κοσμοπολίτικος προορισμός με διεθνή ακτινοβολία, όπου συνέρρεαν κορυφαίες προσωπικότητες των τεχνών και των γραμμάτων. Σκέφτηκε λοιπόν ότι ήταν ο κατάλληλος τόπος για την ίδρυση ενός μουσείου νεοελληνικής τέχνης. Η Πινακοθήκη συστάθηκε ως νομικό πρόσωπο και η συλλογή άρχισε να διαμορφώνεται. Αρχικά κινητοποίησε το Υπουργείο Παιδείας, στο οποίο υπάγονταν οι Πανελλήνιες Καλλιτεχνικές εκθέσεις από όπου προήλθε μέρος της αρχικής συλλογής. Στη συνέχεια ήρθε σε επαφή με ανθρώπους των γραμμάτων από όλη την Ελλάδα και κατόρθωσε να εξασφαλίσει τη στήριξη χορηγών. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι για την εύρυθμη και δημιουργική ανάπτυξη της Πινακοθήκης, ο Ιωάννου θεσμοθέτησε με ειδικό νόμο Διοικητικό Συμβούλιο και Καλλιτεχνική Επιτροπή, στην οποία συμμετείχαν και καθηγητές της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών¹⁶⁵.

Η Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης συγκροτήθηκε με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου για την έκθεση και προβολή της **ήδη υπάρχουσας συλλογής του Δήμου** Θεσσαλονίκης. Η Πινακοθήκη ιδρύθηκε το 1966 και η συλλογή της διαμορφώθηκε κατόπιν

¹⁶⁴ Από τον υπεύθυνο της Πινακοθήκης Πατρών στο σχετικό ερωτηματολόγιο.

¹⁶⁵ Καμπουρίδης 1999, σ. 17-18

επιλογής των σημαντικότερων έργων που είχε ο Δήμος στην κατοχή του και τα οποία προέρχονταν από δωρεές και αγορές που είχαν γίνει κυρίως την δεκαετία του '50¹⁶⁶.

Ανάλογη περίπτωση είναι η δημιουργία της Πινακοθήκης της Καλαμάτας. Μετά τον καταστροφικό σεισμό του 1986 ορισμένοι ζωγράφοι δώρισαν έργα τους στον Δήμο για την ανοικοδόμηση της πόλης. Ο Δήμος επέλεξε να τα φυλάξει και να αποτελέσουν τον πυρήνα της συλλογής της¹⁶⁷.

3. Εμπλουτισμός των συλλογών

Οι περισσότερες πινακοθήκες έχουν προχωρήσει σε εμπλουτισμό της συλλογής από την ίδρυσή τους και έπειτα. Είναι λίγα τα παραδείγματα πινακοθηκών των οποίων η συλλογή παραμένει ίδια με την αρχική. Οι συνήθειες τρόποι εμπλουτισμού των συλλογών των πινακοθηκών είναι οι εξής:

- ❖ Αποδοχή δωρεών και κληροδοτημάτων από φυσικά πρόσωπα.
- ❖ Αποδοχή δωρεών με έργα αποθανόντος καλλιτέχνη από τους συγγενείς του.
- ❖ Αποδοχή δωρεών από μεγαλύτερα μουσεία της χώρας.
- ❖ Πραγματοποίηση περιοδικών εκθέσεων με τον όρο ο εκθέτης να δωρίσει στην πινακοθήκη ένα ή περισσότερα έργα του.
- ❖ Αγορές έργων (απευθείας από τους καλλιτέχνες, από εκθέσεις, δημοπρασίες κ.ά.).

Η *αποδοχή δωρεών και κληροδοτημάτων* είναι ο συνηθέστερος τρόπος εμπλουτισμού των συλλογών. Η Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας, για παράδειγμα, η οποία ιδρύθηκε χάρη στην δωρεά του Ι.Γ Κατσίγρα, στη συνέχεια εμπλουτίστηκε με 57 επιπλέον έργα, 1170 βιβλία και τα έπιπλα του Ερρίκου Σλήμαν με κληροδότημα μετά τον θάνατό του. Η πραγματοποίηση μιας δωρεάς εκτός από πράξη ευεργεσίας, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, είναι ένας ασφαλής τρόπος διάσωσης και αξιοποίησης των συλλογών. Συχνά τίθεται ως όρος η μόνιμη έκθεση των δωρηθέντων έργων. Ωστόσο διευκρινίστηκε¹⁶⁸ ότι η ύπαρξη αυστηρών όρων αφορούσε συνήθως παλαιότερες και πολυπληθέστερες δωρεές. Συχνή είναι η περίπτωση

¹⁶⁶ www.thessalonikicity.gr/politistika/politismos/pinakothiki-istoriko.htm

¹⁶⁷ <http://www.kalamataculture.gr/category.asp?category=6&lang=>

¹⁶⁸ Από τον υπεύθυνο της Πινακοθήκης Καρδίτσας στο σχετικό ερωτηματολόγιο.

συλλογών δημοτικών πινακοθηκών που έχουν δημιουργηθεί και συνεχίζουν να εμπλουτίζονται σε σταθερή βάση αποκλειστικά από δωρεές (π.χ. Ψυχικού). Η αποδοχή μιας δωρεάς πρέπει να τυγχάνει της έγκρισης του Διοικητικού Συμβουλίου και της Καλλιτεχνικής Επιτροπής της πινακοθήκης. Πρέπει να εντάσσεται στους βασικούς στόχους της συλλεκτικής πολιτικής του μουσείου ενώ πριν από την αποδοχή πρέπει να εξετάζονται διεξοδικά οι όροι που θέτει ο δωρητής. Ωστόσο, η Έφορος της Δημοτικής Πινακοθήκης Αθηνών επισημαίνει ότι οι γενναιόδωρες προσφορές προς την Πινακοθήκη είναι περιορισμένες, εάν αναλογιστεί κανείς τον μεγάλο αριθμό και την ποιότητα των ιδιωτικών συλλογών της χώρας¹⁶⁹.

Συχνή είναι επίσης η περίπτωση στην οποία *οι συγγενείς ενός αποθανόντος καλλιτέχνη εμπιστεύονται σε μια Πινακοθήκη τα έργα του* προκειμένου να διασφαλιστεί το μέλλον τους. Η Πινακοθήκη Λάρισας για παράδειγμα εμπλούτισε πρόσφατα την αρχική της συλλογή, με την αποδοχή των δωρεών της οικογένειας Νίκου και Κώστα Αστεριάδη με έργα του ζωγράφου Α. Αστεριάδη¹⁷⁰.

Σπάνια εμφανίζεται η περίπτωση *ένα μεγαλύτερο μουσείο ή ένα ίδρυμα της χώρας να αποφασίζει να δωρίσει ένα έργο* σε μια Δημοτική Πινακοθήκη. Πρόσφατο παράδειγμα είναι η δωρεά ενός έργου του Γιάννη Γαϊτή από την Εθνική Πινακοθήκη στην Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών¹⁷¹. Επιπλέον η Δημοτική Πινακοθήκη Καλαμάτας εμπλουτίστηκε πρόσφατα με 24 χαρακτηριστικά του Τάσσου, δωρεά της Εταιρείας Εικαστικών Τεχνών «Α. Τάσος».¹⁷²

Συχνή και συνηθέστερη τα τελευταία χρόνια είναι *η διοργάνωση εκθέσεων με τον όρο ο καλλιτέχνης μετά το τέλος της έκθεσης να δωρίσει στην Πινακοθήκη ένα ή περισσότερα έργα του*. Η Δημοτική Πινακοθήκη Καλλιθέας με την συχνή διοργάνωση εκθέσεων (αναφέρονται από τον υπεύθυνο της Πινακοθήκης περίπου 100 από την δημιουργία της Πινακοθήκης το 2001 μέχρι σήμερα) έχει καταφέρει να αυξήσει σημαντικά τον αρχικό πυρήνα της συλλογής της. Την ίδια τακτική ακολουθούν επίσης οι Πινακοθήκες της Κέρκυρας, της Θεσσαλονίκης, της Κορίνθου, των Τρικάλων κ.ά. Πρέπει να επισημανθεί ότι η τακτική της αποδοχής δωρεών εμπλουτίζει μεν με νέα έργα τα μουσεία, ωστόσο είναι δυνατόν να αλλοιώσει τον ενιαίο αρχικό χαρακτήρα της συλλογής και να οδηγήσει σε μια ποικιλομορφία χωρίς σαφή προσανατολισμό.

¹⁶⁹ Κυριαζή 1994, σ. 13

¹⁷⁰ Βαρβιτσιώτης 2008, σ. 27

¹⁷¹ www.depap.gr

¹⁷² Βαρβιτσιώτης 2008, σ. 88

Η *αγορά έργων* είναι μια τακτική που συνεχίζεται μεν, αλλά αραιότερα από ό,τι κατά τις προηγούμενες δεκαετίες. Η Πινακοθήκη της Ρόδου την δεκαετία του '80 είχε δώσει δυναμικά το παρόν με την αγορά έργων απευθείας από καλλιτέχνες και από ιδιωτικές αίθουσες τέχνης. Η αγορά έργων από τις πρώτες πινακοθήκες (π.χ. Αθηνών, Ρόδου) γίνονταν συνήθως από τις Πανελλήνιες εκθέσεις και από ιδιωτικές αίθουσες τέχνης¹⁷³. Οι περιορισμένοι σήμερα οικονομικοί πόροι και η αλλαγή των προτεραιοτήτων των πινακοθηκών (αξιοποίηση της υφισταμένης συλλογής) αποτελούν εμπόδια στην αγορά νέων έργων. Η Έφορος της Δημοτικής Πινακοθήκης Αθηνών αναφέρει ότι πραγματοποιούνται ορισμένες αγορές *«αλλά όχι με τον τρόπο που θα επιθυμούσα. Οι αγορές πιο πολύ είναι περιστασιακές. Δεν υπάρχει ένα πλαίσιο προαποφασισμένο για το ποιοι μας λείπουν και ποιους πρέπει να αγοράσουμε. Είναι ένα κενό που πρέπει να καλυφθεί, αν και αντιλαμβάνομαι ότι χρειάζονται πολλά χρήματα. Πρέπει και ο δήμος κάποια στιγμή να ιεραρχήσει τις ανάγκες του»*¹⁷⁴. Η αγορά έργων σήμερα γίνεται συνήθως από δημοπρασίες ή απευθείας από τους καλλιτέχνες.

4. Χαρακτήρας των συλλογών

Η ύπαρξη μιας συγκεκριμένης συλλεκτικής πολιτικής είναι απαραίτητη για την εύρυθμη ανάπτυξη κάθε μουσείου. Το μουσείο πρέπει να ακολουθεί μια σαφή πολιτική με προκαθορισμένα κριτήρια για την απόκτηση νέων έργων. Πρέπει, καταρχήν, να προκαθορίζει τον τύπο των αντικειμένων που συλλέγει: ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτικά, ιστορικά κειμήλια, βυζαντινές εικόνες, κ.ο.κ. Ο κάθε τύπος αντικειμένου απαιτεί διαφορετικό τρόπο αποθήκευσης και συντήρησης. Δεύτερον πρέπει να ορίζει τον χαρακτήρα, τα χρονικά και τα γεωγραφικά όρια της συλλογής (π.χ. συλλογή που καλύπτει μια περίοδο της νεοελληνικής τέχνης, σύγχρονη ελληνική τέχνη κ.ά.).

Η υπαγωγή των πινακοθηκών στους Δήμους ή στους Πολιτιστικούς Οργανισμούς κτλ. έχει πολλές φορές αρνητικές συνέπειες. Από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης των πινακοθηκών μέχρι σήμερα, με πολύ μικρότερη βέβαια συχνότητα, οι επιμελητές των πινακοθηκών αναγκάζονταν να υπακούσουν στις υποδείξεις των εκάστοτε δημάρχων ή αντιδημάρχων για αγορές έργων.

Οι συλλογές πολλών πινακοθηκών έχουν δημιουργηθεί από αγορές που πραγματοποίησαν οι εκάστοτε δήμαρχοι, οι οποίοι συχνά δεν φημίζονταν για την *«φιλοκαλία»* τους, χωρίς μία *«λελογισμένη πολιτική συγκρότησης συλλογών, εφόσον απουσιάζουν τα αναγκαία κριτήρια*

¹⁷³ Κυριαζή 1994, σ. 13

¹⁷⁴ Μπάρκα 2008

επιστημονικής γνώσης και αισθητικής εποπτείας», όπως επισημαίνει η Έφορος της Δημοτικής Πινακοθήκης Αθηνών¹⁷⁵. Σε σχετικό άρθρο που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Ζυγός το 1973 αναφέρεται: «Δεν απαιτεί κανείς από ένα Δήμαρχο ή από έναν ανώτερο υπάλληλο του Δήμου να είναι εμπειρογνώμων στα θέματα τέχνης. Εκείνο όμως που αξιώνει είναι οι δημοτικοί άρχοντες – αιρετοί και μη- να μην φέρονται σαν νεόπλουτοι, σκορπίζοντας το χρήμα που τους εμπιστεύονται οι δημότες τους, για αγορές έργων αμφιβόλου ή και ανύπαρκτου αξίας, από αυτοχειροτόνητους ζωγράφους, από κυρίες που διασκεδάζουν την πλήξη τους δια της μεθόδου της εργασιοθεραπείας, ή τέλος, από πρόσωπα, άσχετα προς την τέχνη, τα οποία «χρηρίζουν βοηθείας»¹⁷⁶.

Η απουσία σαφούς προσανατολισμού, η ποικιλομορφία των συλλογών και η ύπαρξη έργων αμφίβολης αξίας και ποιότητας είναι ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζουν πολλές από τις πινακοθήκες και το οποίο δυσχεραίνει το επιστημονικό έργο των επιμελητών.

Υπάρχουν βέβαια πινακοθήκες στις συλλογές των οποίων διακρίνεται πλέον μια συγκεκριμένη κατεύθυνση και οι οποίες τείνουν να υιοθετήσουν μια σαφή συλλεκτική πολιτική. Για παράδειγμα οι Πινακοθήκες των Αθηνών¹⁷⁷, της Ρόδου και της Κέρκυρας αποτελούν μουσεία που καλύπτουν όλο το φάσμα της νεοελληνικής τέχνης, η Πινακοθήκη του Ρεθύμνου προσανατολίζεται προς την σύγχρονη τέχνη, ενώ η Πινακοθήκη της Θεσσαλονίκης διαθέτει μικρότερες επιμέρους συλλογές, η καθεμιά από τις οποίες αποτελεί μια ολοκληρωμένη ομάδα έργων (π.χ. θεσσαλονικείς καλλιτέχνες, βυζαντινές εικόνες). Ορισμένες μικρότερες Πινακοθήκες που έχουν δημιουργηθεί από μία και μόνο δωρεά διαθέτουν έναν χαρακτήρα μονογραφικό, καθώς αποτελούνται από τα έργα ενός καλλιτέχνη, όπως η Δημοτική Πινακοθήκη Λιβαδειάς, η οποία περιέχει 70 έργα του Λειβαδίτη ζωγράφου Θεόδωρου Λαζαρή, και η Δημοτική Πινακοθήκη Διδυμοτείχου, η οποία περιέχει 30 έργα του ζωγράφου Δημήτρη Ναλμπάντη.

¹⁷⁵ Κυριαζή 1994, σ. 13

¹⁷⁶ Ζυγός 1973, σ. 23

¹⁷⁷ Επισημαίνεται από την Έφορο της Πινακοθήκης ότι στη συλλογή υπάρχουν κάποια κενά και απουσιάζουν ορισμένοι σημαντικοί ζωγράφοι που θα όφειλαν να υπάρχουν στην Δημοτική Πινακοθήκη της Αθήνας. Παρόλα αυτά εκφράζονται οι ελπίδες ότι θα αναπληρωθούν στο μέλλον.

Εικ. 13 Γιάννης Γαίτης, «Η παρέλαση», λάδι σε μουσαμα, 147X116 εκ. Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου

Εικ. 14 Όπου Ζούνη, «Η ανάβαση» Ακρυλικό σε ξύλινη κατασκευή, 192X115εκ. Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου

Ορισμένες πινακοθήκες προσανατολίζονται στην απόκτηση έργων ντόπιων καλλιτεχνών, όπως αυτές της Καλλιθέας, της Χίου ή της Θεσσαλονίκης. Η Θεσσαλονίκη πραγματοποίησε το 1997 έκθεση και κυκλοφόρησε έναν εμπεριστατωμένο κατάλογο που περιλαμβάνει τους καλλιτέχνες που γεννήθηκαν ή έδρασαν στο βορειοελλαδίτικο χώρο. Ο δήμαρχος Θεσσαλονίκης στο εισαγωγικό του σημείωμα τονίζει ότι οι Θεσσαλονικείς καλλιτέχνες κατέχουν «(...) εξέχουσα θέση. Είναι άλλωστε ταυτισμένη με το χαρακτήρα που έχει και οφείλει να έχει μια Πινακοθήκη»¹⁷⁸. Η Πινακοθήκη κατείχε από την ίδρυσή της έναν μεγάλο αριθμό έργων θεσσαλονικέων καλλιτεχνών. Το 1985 όμως προχώρησε στην μαζική αγορά πινάκων θεσσαλονικέων καλλιτεχνών, δίνοντας έναν σαφή χαρακτήρα στη συλλογή της. Παρατηρείται δηλαδή ότι πρόκειται για ένα μουσείο με σαφή συλλεκτικό προσανατολισμό¹⁷⁹.

5. Διαχείριση των συλλογών-Καταγραφή και τεκμηρίωση

Η ύπαρξη ενός συστήματος καταγραφής και τεκμηρίωσης των αντικειμένων ενός μουσείου αποτελεί βασική υποχρέωσή του, ενώ, ταυτόχρονα, είναι ένα απαραίτητο εργαλείο που συμβάλλει ουσιαστικά στην ομαλή καθημερινή λειτουργία του. Στον κώδικα δεοντολογίας του ICOM αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Αποτελεί σημαντική επαγγελματική ευθύνη η διασφάλιση ότι όλα τα αντικείμενα που γίνονται δεκτά, προσωρινά ή μόνιμα, από το μουσείο

¹⁷⁸ Κίλεσοπούλου 1997, σ. 1

¹⁷⁹ Ωστόσο επισημαίνονται ορισμένα κενά καθώς απουσιάζουν αντιπροσωπευτικά έργα ορισμένων καλλιτεχνών ή απουσιάζουν δημιουργοί με πολύ αξιόλογο έργο, βλ. Κίλεσοπούλου 1997, σ. 11

είναι κατάλληλα και πλήρως τεκμηριωμένα, προκειμένου να διευκολύνεται η αναζήτηση της προελευσης, η ταύτιση, η εξακρίβωση της κατάστασης διατήρησης και η φροντίδα αυτών»¹⁸⁰.

Από την έρευνα στις Δημοτικές Πινακοθήκες της Ελλάδας διαπιστώνεται ότι σχεδόν όλες οι μεγάλες πινακοθήκες έχουν σύστημα αρχειοθέτησης και τεκμηρίωσης των συλλογών τους, ωστόσο αρκετές μικρές πινακοθήκες δήλωσαν ότι δεν διαθέτουν δελτία για τα έργα του μουσείου τους και αρκούνται στην ύπαρξη ενός καταλόγου με το όνομα του καλλιτέχνη, την ονομασία του έργου και την χρονολογία δημιουργίας του.

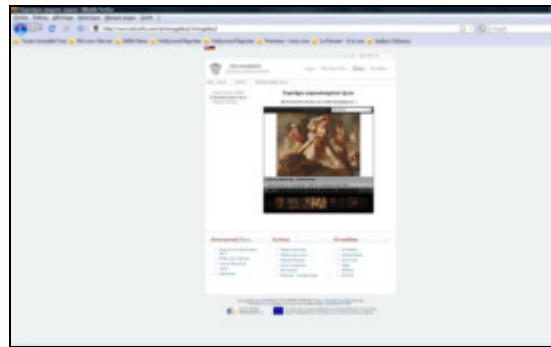
Οι περισσότερες πινακοθήκες, όπως για παράδειγμα η Πινακοθήκη της Καλλιθέας, τηρούν το παραδοσιακό αρχείο με χειρόγραφα δελτία. Στα δελτία αναγράφονται συνήθως οι βασικές πληροφορίες για τα έργα όπως: ο αριθμός ευρετηρίου, το όνομα του καλλιτέχνη, η ονομασία του έργου, η χρονολογία δημιουργίας, η τεχνική και οι διαστάσεις καθώς και η μόνιμη θέση του έργου. Ορισμένες φορές υπάρχει και μια σύντομη περιγραφή.

Τον ίδιο παραδοσιακό τρόπο αρχειοθέτησης χρησιμοποιούν και οι Δημοτικές Πινακοθήκες της Καρδίτσας και της Κορίνθου που τα συνδυάζουν όμως με ψηφιακή φωτογραφική τεκμηρίωση.

Τα τελευταία χρόνια οι νέες τεχνολογίες έχουν αρχίσει να αξιοποιούνται ουσιαστικά στον τομέα της διαχείρισης των συλλογών. Ορισμένες πινακοθήκες φαίνεται ότι έχουν συνειδητοποιήσει τα πολλαπλά οφέλη που παρουσιάζει η ηλεκτρονική τεκμηρίωση και έχουν προχωρήσει στην δημιουργία ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων και ψηφιοποίησης των συλλογών τους. Η Δημοτική Πινακοθήκη της Λάρισας, της Κέρκυρας, της Ρόδου, των Ιωαννίνων, του Ψυχικού και του Βόλου έχουν προχωρήσει στην δημιουργία ηλεκτρονικού συστήματος καταγραφής των έργων τους. Ωστόσο, στις περισσότερες περιπτώσεις οι πληροφορίες αυτές δεν είναι άμεσα προσβάσιμες στο κοινό και ο ενδιαφερόμενος φοιτητής-μελετητής πρέπει να επισκεφθεί επιτόπου το μουσείο και κατόπιν αιτήσεως να αποκτήσει πρόσβαση.

¹⁸⁰ ICOM, Κώδικας Επαγγελματικής Δεοντολογίας 1990, σελ 31, α.ά 6.2

Οι Δημοτικές Πινακοθήκες της Θεσσαλονίκης¹⁸¹, της Κέρκυρας και της Ρόδου έχουν προχωρήσει ένα βήμα παραπάνω από τις υπόλοιπες πινακοθήκες, καθώς το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής είναι ψηφιοποιημένο και βρίσκεται στην ιστοσελίδα τους. Ο επισκέπτης μπορεί να έχει πρόσβαση από την ιστοσελίδα της Πινακοθήκης σε φωτογραφίες υψηλής ανάλυσης, οι οποίες συνοδεύονται από τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με τα έργα. Η Δημοτική Πινακοθήκη του Ρεθύμνου κάνει επίσης προσπάθεια να ακολουθήσει τις σύγχρονες μουσειολογικές τάσεις στον τομέα της τεκμηρίωσης και η ψηφιοποίηση των συλλογών της βρίσκεται σε εξέλιξη. Στην ιστοσελίδα της διαθέτει ορισμένες ψηφιακές φωτογραφίες συνοδευόμενες από κάποιες πληροφορίες για τα έργα.

Εικ. 15-16 Οι ιστοσελίδες της Δημοτικής Πινακοθήκης Ρόδου και της Δημοτικής Πινακοθήκης Κέρκυρας στις οποίες ο επισκέπτης μπορεί να περιηγηθεί στις ψηφιακές συλλογές τους.

Ο Πολιτιστικός Οργανισμός του Δήμου Βόλου ψηφιοποίησε πρόσφατα το σύνολο των έργων που ανήκουν στις συλλογές του Δήμου, αλλά και των κειμένων στα οποία περιέχονται ιστορικά στοιχεία σχετικά με τα έργα, τα στοιχεία τεκμηρίωσής τους καθώς και τα ετήσια προγράμματα των περιοδικών εκθέσεων. Το έργο εντάχθηκε στο Εθνικό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κοινωνία της Πληροφορίας του Γ' ΚΠΣ, στο μέτρο 2.4 «Περιφερειακά γεωγραφικά συστήματα και καινοτόμες ενέργειες» κατόπιν αιτήσεως του Καλλιτεχνικού Οργανισμού του Δήμου Βόλου το 2003¹⁸² και θα είναι σύντομα προσβάσιμο στο κοινό.

Παρατηρείται ότι οι Δημοτικές Πινακοθήκες παρουσιάζουν γενικότερα αδυναμίες στην χρήση των νέων τεχνολογιών. Η ψηφιακή τεκμηρίωση των έργων, επιστημονική και φωτογραφική, αποτελεί πλέον υποχρέωση των μουσείων. Τα οφέλη είναι πολλαπλά. Όπως

¹⁸¹ Στον διαδικτυακό τόπο <http://culture.thessaloniki.gr> ο επισκέπτης μπορεί να βρει ένα πλήθος ψηφιοποιημένων πολιτιστικών τεκμηρίων όπως πίνακες ζωγραφικής και εικόνες της πινακοθήκης, αφίσες, προσκλήσεις και αφίσες περιοδικών εκθέσεων, καθώς και αρχεία φωτογραφιών, καρτ ποστάλ, χαρτών, αφισών και εφημερίδων. Το έργο «Συλλογή, ψηφιοποίηση και τεκμηρίωση πολιτιστικού υλικού της Αντιδημαρχίας Πολιτισμού του Δήμου Θεσσαλονίκης» πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του μέτρου 2.4 του Επιχειρησιακού προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας».

¹⁸² «Διαδικτυακή πύλη για διείσδυση στην τέχνη», *Θεσσαλία Βόλου*, 27-09-2009, σ. 43.

αναφέρει χαρακτηριστικά η Οικονόμου¹⁸³: «Αποτελούν (...) τα ηλεκτρονικά αποθέματα που στηρίζουν όλες τις λειτουργίες του μουσείου, από την οργάνωση εκθέσεων και την εξυπηρέτηση ερευνητών, μέχρι τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τη δημιουργία εκδόσεων». Η αναζήτηση των έργων είναι ευκολότερη και ταχύτερη, υπάρχει η δυνατότητα σύνδεσης των καταχωρημένων πληροφοριών μεταξύ τους, άμεση πρόσβαση από πολλές θέσεις ταυτόχρονα, ευκολία ενημέρωσης και προσθήκης νέων πληροφοριών, ασφάλεια και διάρκεια ζωής, καθώς και εξοικονόμηση χώρου.

Η ανάπτυξη μιας κοινής μεθοδολογίας και πλατφόρμας ψηφιοποίησης¹⁸⁴, ενός συστήματος εύχρηστου που θα χρησιμοποιείται από κοινού από όλες τις πινακοθήκες και θα ακολουθεί τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα, όπως αυτά καθορίζονται από τους αρμόδιους οργανισμούς¹⁸⁵, κρίνεται απαραίτητη¹⁸⁶. Όπως αναφέρει η Οικονόμου οι βάσεις πληροφοριών για τις συλλογές μπορεί να αποτελέσουν την ραχοκοκαλιά των μουσείων στο μέλλον¹⁸⁷. Ασφαλώς η δημιουργία ενός ανάλογου συστήματος που θα ταιριάζει στις ανάγκες όλων των πινακοθηκών αποτελεί διαδικασία με υψηλό κόστος και με μακροπρόθεσμο από αποτέλεσμα. Ωστόσο η χρήση των νέων τεχνολογιών μπορεί να τα ενισχύσει ουσιαστικά και κρίνεται απαραίτητη για την εισαγωγή των Πινακοθηκών στη νέα εποχή των μουσείων.

6. Θεσμικό πλαίσιο - Διοίκηση των Δημοτικών Πινακοθηκών

Βασικό κριτήριο για την επιλογή των μουσείων που εξετάζονται στην παρούσα εργασία είναι το θεσμικό τους πλαίσιο. Οι Δημοτικές Πινακοθήκες υπάγονται κατά κανόνα είτε στον Δήμο της πόλης τους είτε στον Πολιτιστικό Οργανισμό του Δήμου όπου ανήκουν¹⁸⁸. Ως φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης εποπτεύονται από το Υπουργείο Εσωτερικών ως προς την ίδρυση και τη λειτουργία τους. Επιπλέον, όπως όλοι οι φορείς που σχετίζονται με τις εικαστικές τέχνες, υπάγονται στο Τμήμα Μουσείων Μοντέρνας και Σύγχρονης Τέχνης, Πινακοθηκών και

¹⁸³ Οικονόμου 2004

¹⁸⁴ Πυρπύλη 2006, σ. 62-66

¹⁸⁵ Αναφέρεται ενδεικτικά το CIDOC, που είναι η επιτροπή του ICOM για θέματα τεκμηρίωσης, βλ. σχετικά Σταγώνη 2004, σ. 29.

¹⁸⁶ Αξίζει να αναφερθεί ότι το 2001 συγκροτήθηκε από το ΥΠΠΟ το Εθνικό Πρόγραμμα Ψηφιοποίησης και η Επιτροπή Ψηφιοποίησης του Ελληνικού Πολιτιστικού Αποθέματος (ΕΨΕΠΑ), το οποίο όμως δεν υφίσταται πλέον. Στόχος του ήταν να θεσπίσει τους κανόνες, τις επιστημονικές προδιαγραφές και τα πρότυπα για την ψηφιοποίηση, προκειμένου να αναπτυχθεί η καλύτερη δυνατή πρακτική, ποιοτικός έλεγχος, μειωμένο κόστος, ομοιομορφία και επιστημονική ακρίβεια. Βλ. Οικονόμου 2004.

¹⁸⁷ Οικονόμου 2004

¹⁸⁸ Για άλλες περιπτώσεις βλ. παρακάτω Θεσμικό Πλαίσιο-Διοίκηση, σ. 50-55.

Συλλογών, το οποίο ανήκει στην Διεύθυνση Εικαστικών Τεχνών, της Γενικής Διεύθυνσης Σύγχρονου Πολιτισμού του Υπουργείου Πολιτισμού¹⁸⁹.

Η Διεύθυνση Εικαστικών Τεχνών, σύμφωνα με το άρθρο 31 του Προεδρικού Διατάγματος, 191/13.6.2003 «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού» (ΦΕΚ 146/τ. Α/13.6.2003), «έχει ως κύρια αντικείμενα αρμοδιότητας τη μελέτη, ενίσχυση, προβολή και ανάπτυξη της μοντέρνας και σύγχρονης εικαστικής τέχνης»¹⁹⁰ και χωρίζεται στα εξής τμήματα: Εικαστικής Δημιουργίας, Μουσείων Μοντέρνας και Σύγχρονης Τέχνης, Πινακοθηκών και Συλλογών, Προώθησης της Σύγχρονης Τέχνης και Φωτογραφίας.

Το Τμήμα Μουσείων Μοντέρνας και Σύγχρονης Τέχνης, Πινακοθηκών και Συλλογών, σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του ΥΠΠΟ, έχει τις εξής αρμοδιότητες: «Στην αρμοδιότητα του Τμήματος Μουσείων Μοντέρνας και Σύγχρονης Τέχνης Πινακοθηκών και Συλλογών υπάγονται η έγκριση ίδρυσης νέων μουσείων, η μέριμνα για την ενίσχυση, τη λειτουργία, τον έλεγχο και την εποπτεία του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, της Εθνικής Πινακοθήκης και Μουσείου Αλ. Σούτζου, των Πινακοθηκών της Ελλάδας και κάθε άλλου εικαστικού φορέα που έχει το χαρακτήρα Πινακοθήκης, Μουσείου ή Συλλογής, η διαχείριση, αξιοποίηση και προβολή των έργων τέχνης που αποκτώνται με κάθε τρόπο, η τήρηση αρχείου των έργων αυτών, καθώς και η επιμόρφωση του προσωπικού των Μουσείων και η συνεργασία στο σχεδιασμό διακρατικών μορφωτικών προγραμμάτων»¹⁹¹.

Τον τελευταίο καιρό εξαιτίας της αυξημένης προσφοράς στον χώρο των μουσείων, της εμφάνισης νέων μη παραδοσιακών τύπων μουσείων και της διεύρυνσης των συλλογών, παρατηρείται διεθνώς μια «τάση ρύθμισης της λειτουργίας τους είτε με νομοθετικούς κανόνες είτε με κανόνες αυτορρύθμισης (προγράμματα πιστοποίησης, κώδικες δεοντολογίας) που αποσκοπούν στη βελτίωση των ποιοτικών τους προδιαγραφών.»¹⁹²

Στο πλαίσιο της τάσης αυτής το ελληνικό κράτος προχώρησε το 1997 στην λήψη ορισμένων πρώτων μέτρων σχετικά με την πιστοποίηση των μουσείων με το νόμο 2557/1997 «Θεσμοί, μέτρα και δράσεις πολιτιστικής ανάπτυξης». Οι κύριες, όμως, ρυθμίσεις πραγματοποιήθηκαν το 2002 με τον νόμο 3028 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής

¹⁸⁹ www.yppo.gr

¹⁹⁰ Ο.π.

¹⁹¹ Ο.π.

¹⁹² Βουδούρη 2003, σ.81

κληρονομιάς» με τον οποίο τίθενται οι πρώτες βάσεις σχετικά με τη δημιουργία ενός συστήματος πιστοποίησης των μουσείων και πραγματοποιείται μια προσπάθεια για την προστασία των αντικειμένων των συλλογών των μουσείων¹⁹³.

Στο άρθρο 45 του νέου νόμου (παρ.1) δίνεται καταρχήν ένας ορισμός του μουσείου, ο οποίος βασίζεται στον ορισμό του ICOM. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό: *«Ως μουσείο νοείται η υπηρεσία ή ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία»*¹⁹⁴.

Όπως αναφέρει η Βουδούρη¹⁹⁵ για την ίδρυση και τη λειτουργία των μουσείων, καθώς και για την αναγνώριση αυτών που ανήκουν σε άλλα νομικά πρόσωπα, μετά από αίτησή τους, προβλέπεται η έκδοση απόφασης του Υπουργού Πολιτισμού, εάν διασφαλίζονται οι λειτουργίες και οι σκοποί του μουσείου, όπως προβλέπονται από τον ορισμό του. Για την έκδοση της απόφασης αυτής απαραίτητα στοιχεία είναι η ύπαρξη συλλογής και η επάρκεια και καταλληλότητα των εγκαταστάσεων, του απασχολούμενου προσωπικού και των άλλων μέσων για την επίτευξη των στόχων του μουσείου. Από το νόμο προβλέπεται επίσης (παρ.4) ότι τα μουσεία κρατικά και μη, οφείλουν σε προκαθορισμένες ημέρες και ώρες να είναι ανοιχτά στο κοινό. Πρέπει επίσης να διέπονται από εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας. Στην περίπτωση των κρατικών μουσείων ο κανονισμός αυτός καταρτίζεται από το ΥΠΠΟ ή κοινοποιείται σε αυτό. Τα μη κρατικά μουσεία, τα οποία είναι αναγνωρισμένα από το κράτος, υπάγονται στην εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού, το οποίο έχει το δικαίωμα να ανακαλέσει την απόφαση εάν κρίνει ότι κάποιο μουσείο παύει να πληρεί τις προϋποθέσεις που έχει θέσει για τη λειτουργία του ή εάν το μουσείο παραβεί τις υποχρεώσεις του.

Υπεύθυνο για τις λειτουργίες αυτές είναι το Συμβούλιο Μουσείων το οποίο αποτελείται από 15 μέλη. Τα μουσεία τα οποία δεν είναι κρατικά, αλλά είναι αναγνωρισμένα από το κράτος, έχουν τη δυνατότητα λήψης οικονομικής ενίσχυσης από αυτό καθώς και κάποια άλλα προνόμια σχετικά με τον εμπλουτισμό των συλλογών τους¹⁹⁶. Με το νέο νόμο δεν τίθενται ιδιαίτερες προδιαγραφές και υποχρεώσεις για όσα μη κρατικά μουσεία δεν επιθυμούν να

¹⁹³ Ο.π.

¹⁹⁴ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ΦΕΚ 153 28/06/2002

¹⁹⁵ Βουδούρη 2003, σ.83

¹⁹⁶ Ο.π.

λάβουν κάποια χρηματοδότηση από το ΥΠΠΟ. Όπως αναφέρει η Βουδούρη¹⁹⁷: «Στις παλαιότερες εκδοχές του νομοσχεδίου, η πιστοποίηση από το ΥΠΠΟ επιβαλλόταν για την ίδρυση και λειτουργία όλων των μουσείων και όχι μόνο των κρατικών {....}. Οι προϋποθέσεις που καθορίζονταν στο νόμο ήταν αναλυτικότερες και ο κρατικός έλεγχος στη λειτουργία των μουσείων εντονότερος {....}. Εκφραζόταν έτσι μια διαφορετική λογική, που επιδιώκει την τήρηση ορισμένων ποιοτικών προδιαγραφών εκ μέρους των μη κρατικών μουσείων κυρίως μέσω του καταναγκασμού και όχι μέσω μορφών συμφωνημένης δράσης. {....}. Εξάλλου είναι ζήτημα κατά πόσο οι αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΠΟ θα ήταν ουσιαστικά σε θέση να διαχειριστούν ένα τέτοιο σύστημα εκτεταμένου ελέγχου, ενώ αυξημένες θα ήταν και οι πιέσεις που θα δέχονταν για την πιστοποίηση μουσείων που δεν πληρούν τις προδιαγραφές».

Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι η πρόβλεψη για την πιστοποίηση των μουσείων παραμένει ακόμα ανεφάρμοστη.

Από τα στοιχεία των Δημοτικών Πινακοθηκών που μελετήθηκαν διαπιστώνεται ότι το θεσμικό τους πλαίσιο ποικίλλει. Παρατηρούνται οι εξής περιπτώσεις¹⁹⁸:

- ❖ Πινακοθήκες που συνιστούν Ν.Π.Δ.Δ., έχουν Δ.Σ. και υπάγονται απευθείας στον Δήμο.
- ❖ Πινακοθήκες που υπάγονται σε Πολιτιστικό Οργανισμό ή σε Πνευματικό κέντρο του Δήμου το οποίο αποτελεί Ν.Π.Δ.Δ με ενιαίο Δ.Σ.
- ❖ Πινακοθήκες που υπάγονται σε Δημοτική Κοινωφελή Επιχείρηση η οποία αποτελεί Ν.Π. Ι.Δ. με ενιαίο Δ.Σ.
- ❖ Πινακοθήκες με τη μορφή υπηρεσίας ή γραφείου που δεν έχουν νομική μορφή και υπάγονται απευθείας στον Δήμο.

Αρκετές από τις **Δημοτικές Πινακοθήκες συνιστούν πρόσωπο Ν.Π.Δ.Δ.. έχουν αυτοτελές Διοικητικό Συμβούλιο και υπάγονται απευθείας στον Δήμο**, όπως οι πινακοθήκες της Ρόδου, της Λάρισας, των Χανίων, της Κέρκυρας κ.ά. Το Διοικητικό Συμβούλιο της Πινακοθήκης έχει τετραετή θητεία και λαμβάνει άμεσα τις αποφάσεις που αφορούν στο μουσείο¹⁹⁹. Ο Δήμος προβλέπει έναν προϋπολογισμό για την Πινακοθήκη τον οποίο διαχειρίζεται μόνη της. Η

¹⁹⁷ Ο.π, σ. 83-84

¹⁹⁸ Πρέπει να επισημανθεί ότι εδώ καταγράφεται το ισχύον θεσμικό πλαίσιο των Πινακοθηκών. Είναι αρκετές οι Πινακοθήκες που ιδρύθηκαν με άλλη νομική μορφή, η οποία στη συνέχεια τροποποιήθηκε.

¹⁹⁹ Ο πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου πολλές φορές συμπίπτει με τον εκάστοτε Δήμαρχο της πόλης. Στην περίπτωση της Δημοτικής Πινακοθήκης Λάρισας για παράδειγμα προβλέπεται από την διαθήκη του Κατσίγρα να ορίζεται ο εκάστοτε δήμαρχος.

αυτόνομη λειτουργία της προσφέρει την δυνατότητα απευθείας σύναψης προγραμματικών συμβάσεων²⁰⁰ και ένταξης σε Κοινοτικά χρηματοδοτικά προγράμματα. Με το σχήμα αυτό η Πινακοθήκη έχει επίσης την ευχέρεια να αναπτύξει μεγαλύτερη δραστηριότητα και ως αυτόνομος οργανισμός να ασχοληθεί αποκλειστικά με το έργο του μουσείου και με τα εικαστικά γενικότερα. Το θεσμικό αυτό πλαίσιο προσφέρει σχετική αυτονομία και ευελιξία στην Πινακοθήκη, καθώς δεν δεσμεύεται από την γραφειοκρατία του δήμου. Η αυτόνομη νομική μορφή προσδίδει κύρος σε σύγκριση με άλλα σχήματα που θα εξεταστούν παρακάτω.

Ακολουθούν οι **Πινακοθήκες που υπάγονται στον Πολιτιστικό Οργανισμό** (ή στο Πνευματικό Κέντρο) του Δήμου όπου ανήκουν, όπως η Πινακοθήκη της Αθήνας, του Πειραιά, της Καλλιθέας, του Βόλου, των Χανίων, της Κορίνθου, των Τρικάλων, της Θέρμης, κ.ά. Ο Πολιτιστικός Οργανισμός του Δήμου συνιστά Ν.Π.Δ.Δ και διοικείται από ένα Κεντρικό Διοικητικό συμβούλιο με τετραετή θητεία. Αποτελεί τον επίσημο φορέα πολιτιστικής πολιτικής των Δήμων και στις περισσότερες περιπτώσεις υπάγονται σε αυτόν μια σειρά τμημάτων που σχετίζονται με τον πολιτισμό όπως: εικαστικά εργαστήρια, βιβλιοθήκη, ωδείο κ.ά. Το σχήμα αυτό προσφέρει επίσης μια σχετική αυτονομία στην Πινακοθήκη. Μια βασική διαφορά είναι ότι υπάρχει ένας κεντρικός προϋπολογισμός για τον Οργανισμό, ο οποίος στην συνέχεια καταμερίζεται στα επιμέρους τμήματά του, ένα από τα οποία είναι και η Πινακοθήκη. Ένα θετικό στοιχείο που παρουσιάζει το παραπάνω σχήμα είναι ότι διευκολύνεται η συνεργασία μεταξύ των τμημάτων.

Μια τρίτη περίπτωση είναι οι **Πινακοθήκες που υπάγονται σε Δημοτική Κοινωφελή Επιχείρηση**, η οποία αποτελεί Ν.Π.Ι.Δ και διοικείται από ένα Κεντρικό Διοικητικό Συμβούλιο με τετραετή θητεία. Το νομικό αυτό σχήμα δεν διαφέρει ουσιαστικά από το προηγούμενο. Προβλέπεται με τα άρθρα 252, 253 και 254 του Νόμου 3463/2006 και εμφανίζεται κυρίως σε Πινακοθήκες που ιδρύθηκαν πρόσφατα, όπως του Ψυχικού, ή σε Πινακοθήκες που ιδρύθηκαν αρχικά με άλλη νομική μορφή, η οποία τροποποιήθηκε στην πορεία. Η δημιουργία αυτόνομων θεσμών, όπως Πολιτιστικών Οργανισμών ή Κοινωφελών Επιχειρήσεων, στους οποίους υπάγονται οι πινακοθήκες, δείχνει ένα ενδιαφέρον που αρχίζει να εμφανίζεται σιγά σιγά στην περιφέρεια για τις εικαστικές τέχνες.

Τέλος, υπάρχει το παράδειγμα των Πινακοθηκών με τη **μορφή υπηρεσίας ή γραφείου του Δήμου**, οι οποίες δεν έχουν αυτοτελή νομική μορφή. Συνήθως το σχήμα αυτό αφορά σε

²⁰⁰ Πρακτικά 1^{ης} Πανελλήνιας Συνάντησης Δημοτικών Πινακοθηκών, 31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2009, Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Γ.Ι. Κατσίγρα

μικρότερες πινακοθήκες όπως αυτές της Χίου, της Σάμου ή του Ηρακλείου, ωστόσο συναντάται και σε μεγαλύτερες, όπως των Ιωαννίνων ή της Θεσσαλονίκης. Για τα θέματα που αφορούν αυτές τις περιπτώσεις την ευθύνη έχει συνήθως ένας αντιδήμαρχος. Το σχήμα αυτό εμφανίζεται να είναι λιγότερο λειτουργικό, καθώς οι Πινακοθήκες δεν έχουν αυτοτελή συλλογική διοίκηση, ούτε πρόεδρο. Επίσης, ο Δήμος δεν δεσμεύεται με ένα ποσό από τον ετήσιο προϋπολογισμό του.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ανεξαρτήτως της νομικής υπόστασης των Πινακοθηκών απαραίτητη προϋπόθεση για την δημιουργία τους είναι να αποτελούν υπηρεσίες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα²⁰¹.

Σχεδόν σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις ορίζονται γνωμοδοτικές καλλιτεχνικές επιτροπές, οι οποίες αποτελούν όργανα συμβουλευτικά. Οι επιτροπές καταπιάνονται κυρίως με θέματα που αφορούν την απόκτηση νέων έργων ή άλλα θέματα καλλιτεχνικού χαρακτήρα και ορίζονται συνήθως από το Διοικητικό Συμβούλιο. Τις περισσότερες φορές απαρτίζονται από προσωπικότητες με κύρος και γνώση στον καλλιτεχνικό τομέα όπως καλλιτέχνες, ιστορικούς τέχνης, ακαδημαϊκούς, με καταγωγή ή όχι από την πόλη όπου βρίσκεται η Πινακοθήκη.

7. Οι οικονομικοί πόροι

Βασικός χρηματοδότης των Δημοτικών Πινακοθηκών ανεξάρτητα από τη νομική τους μορφή είναι ο Δήμος. **Ο Δήμος** προβλέπει μια ετήσια επιχορήγηση που καθορίζεται στην αρχή του έτους, την οποία οι Πινακοθήκες διαχειρίζονται κατά την κρίση τους. Η χρηματοδότηση εξαρτάται κάθε φορά από τις οικονομικές δυνατότητες του Δήμου, τις προθέσεις των πολιτικών αρχόντων και την ευαισθητοποίησή τους σχετικά με τα εικαστικά.

Η **κρατική υποστήριξη (ΥΠΠΟ)** παρουσιάζεται περιορισμένη, συνήθως με έκτακτες οικονομικές επιχορηγήσεις (Δημοτική Πινακοθήκη Καρδίτσας, 2005). Η Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου-Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης έλαβε επιχορηγήσεις από το ΥΠΠΟ κατά τα έτη 1995-2000.

Τα εισιτήρια αποτελούν μία επιπλέον πηγή εσόδων, στις περισσότερες όμως περιπτώσεις οι Πινακοθήκες προτιμούν να μην έχουν εισιτήριο, το οποίο μπορεί να αποτελέσει αποτρεπτικό

²⁰¹ Βουδούρη 2003, σ. 119

παράγοντα στην προσέλκυση του ήδη περιορισμένου κοινού. Η μέση τιμή του εισιτηρίου είναι 2-3 ευρώ.

Αρκετές Πινακοθήκες έχουν ενταχθεί σε **Κοινοτικά Προγράμματα**. Η Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου-Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης εντάχθηκε στο Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης για την επέκταση του κτιρίου της. Η Δημοτική Πινακοθήκη της Ρόδου ενέταξε στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πολιτισμός του ΥΠΠΟ το έργο «1^η Διεθνής Triennale Χαρακτικής της Μεσογείου και Ανοιχτό Εργαστήρι Χαρακτικής» με προϋπολογισμό 300.000 ευρώ, η οποία εγκαινιάστηκε τον Αύγουστο του 2008 με έκθεση χαρακτικών και συμμετοχή 17 καλλιτεχνών από χώρες της Μεσογείου ²⁰².

Σπάνια είναι η επιχορήγηση από **το Υπουργείο Εσωτερικών** (π.χ. Δημοτική Πινακοθήκη Χίου 1994-1996).

Ορισμένες Πινακοθήκες διαθέτουν **πωλητήριο** που λειτουργεί συνήθως στον χώρο υποδοχής του μουσείου. Εκεί μπορεί κανείς να βρει τις εκδόσεις του μουσείου, αλλά και αναμνηστικά αντικείμενα (κάρτες, αναπαραγωγές έργων, κτλ.). Αναφέρονται ενδεικτικά οι Πινακοθήκες της Αθήνας, της Λάρισας, της Ρόδου, της Θεσσαλονίκης, της Κέρκυρας, της Καρδίτσας).

Κάποιες Πινακοθήκες **ενοικιάζουν ορισμένους από τους χώρους τους** για την πραγματοποίηση πολιτιστικών εκδηλώσεων, ημερίδων, κτλ., όπως η Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας που ενοικιάζει το αμφιθέατρο του ευρύχωρου μουσείου της.

Η Πινακοθήκη της Κέρκυρας έχει κάποια επιπλέον **έσοδα από το εντευκτήριο** που λειτουργεί στον χώρο της, ενώ η Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου-Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης πραγματοποιεί **μαθήματα** σε ενήλικες και παιδιά στα εικαστικά εργαστήριά της επί πληρωμή.

Συχνότερη τα τελευταία χρόνια είναι **η λήψη χορηγίας** ²⁰³ από φυσικά πρόσωπα. Η πολιτιστική χορηγία αποτελεί μια πρόσθετη πηγή ενίσχυση η οποία, όπως επισημαίνει η Σκαλτσά, είναι πιο ευέλικτη από το δημόσιο λογιστικό ²⁰⁴. Η χορηγία – sponsorship- ορίζεται ως «η παροχή σε χρήμα και είδος προς έναν πολιτιστικό οργανισμό, εκ μέρους μιας επιχείρησης, με αντάλλαγμα

²⁰² www.mgamuseum.gr/triennale.pdf

²⁰³ «Πολιτιστική χορηγία» σύμφωνα με το Νόμο 3525/2007 νοείται η χρηματική ή άλλης μορφής οικονομική παροχή σε είδος, σε άυλα αγαθά ή υπηρεσίες από φυσικά ή νομικά πρόσωπα, ημεδαπά ή αλλοδαπά, για την ενίσχυση συγκεκριμένων πολιτιστικών δραστηριοτήτων ή σκοπών του αποδέκτη της χορηγίας με αντιστάθμισμα την προβολή του κοινωνικού προσώπου και της ευποιίας του χορηγού.

²⁰⁴ Σκαλτσά 1999, σ. 87

την προώθηση του ονόματος, των προϊόντων ή των υπηρεσιών της, μέσω των εκδηλώσεων και της γενικής δραστηριότητας του πολιτιστικού οργανισμού²⁰⁵». Για παράδειγμα, η Πινακοθήκη Καρδίτσας έλαβε χορηγίες το 2004, το 2005 και το 2006, ενώ η Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου-Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης έλαβε χορηγίες για την πραγματοποίηση μιας σειράς δραστηριοτήτων της, τόσο από το ίδρυμα Κωστόπουλου όσο και από την Alpha Bank²⁰⁶. Άλλες πινακοθήκες που έχουν τύχει χορηγιών είναι της Λάρισας και των Ιωαννίνων. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η Πινακοθήκη των Χανίων η οποία έχει στην ιστοσελίδα της ένα πεδίο «Χορηγοί-Χορηγίες» όπου ο ενδιαφερόμενος μπορεί να βρει τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με την χορηγία: τί είδους χορηγός μπορεί να γίνει, τα έγγραφα που είναι απαραίτητα, τα οφέλη που αποκομίζει ο χορηγός κ.ά.²⁰⁷.

Πρέπει να επισημανθεί ότι σχεδόν όλες οι Δημοτικές Πινακοθήκες, όπως και τα περισσότερα δημόσια μουσεία της χώρας, ουσιαστικά υποχρηματοδοτούνται με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται το έργο και η ανάπτυξη τους. Οι περισσότερες δηλώνουν ότι τα έσοδα δεν επαρκούν για την ανάπτυξη μιας ικανοποιητικής δραστηριότητας. Πολλές Πινακοθήκες δεν διαθέτουν κτίριο και προσωπικό με αποτέλεσμα ουσιαστικά να υπολειτουργούν. Αρκετές δηλώνουν σχετικά ικανοποιημένες από την στήριξη του Δήμου και επισημαίνουν την απουσία της κρατικής ενίσχυσης και την μεγάλη σημασία και βοήθεια που προσφέρουν οι χορηγίες.

Τα βασικά έξοδα που έχουν οι Πινακοθήκες είναι τα έξοδα λειτουργίας, τα οποία απορροφούν το μεγαλύτερο μέρος των οικονομικών πόρων τους. Ακολουθούν η μισθοδοσία του μόνιμου προσωπικού και οι αποζημιώσεις των εξωτερικών συνεργατών. Τελευταία έρχονται τα έξοδα εκτελέσεως σκοπού, όπως είναι η οργάνωση εκθέσεων, η αγορά έργων, η πραγματοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, εκδόσεων, η προμήθεια υλικοτεχνικής υποδομής, η προβολή-διαφήμιση του καλλιτεχνικού έργου κ.ά.

8. Η στέγαση – Οι υποδομές

Ενδιαφέρον παρουσιάζει να εξετάσει κανείς σε τί είδους κτίρια στεγάζονται οι Πινακοθήκες. Το κτίριο ενός μουσείου είναι το πρώτο πράγμα που αντικρίζει ο επισκέπτης κατά την άφιξή του και αποτελεί έναν από τους πρώτους εξωτερικούς παράγοντες επικοινωνίας του επισκέπτη με την Πινακοθήκη. Οι περιπτώσεις που παρατηρούνται είναι οι εξής:

²⁰⁵ Ο.π., σ. 90

²⁰⁶ www.rethymno.gr/municipality/speech-archive/15-05-09pinakothiki.html

²⁰⁷ www.pinakothiki-chania.gr/el/sponsors.aspx

- ❖ Στέγαση σε κτίριο που κατασκευάστηκε για να στεγάσει την Πινακοθήκη.
- ❖ Στέγαση σε διατηρητέο κτίριο (άρα με διαφορετική αρχική χρήση).
- ❖ Πινακοθήκες χωρίς κτίριο των οποίων τα έργα φιλοξενούνται σε άλλα κτίρια, όπως το Δημαρχείο ή η Βιβλιοθήκη της πόλης.
- ❖ Πινακοθήκες χωρίς κτίριο των οποίων τα έργα δεν εκτίθενται.

Το πρόβλημα της στέγασης είναι ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Πινακοθήκες. Επίσης ας αναφερθεί ότι η πλειονότητα των Πινακοθηκών έχει μεταστεγαστεί μία ή δύο φορές κατά την διάρκεια της λειτουργίας της. Λίγες είναι οι Πινακοθήκες που έχουν ιδιόκτητο κτίριο σχεδιασμένο εξ αρχής για να φιλοξενήσει μουσείο ή στο οποίο έχουν γίνει οι απαραίτητες μετατροπές κατόπιν μουσειογραφικού σχεδιασμού. Για παράδειγμα, η Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Γ.Ι. Κατσίγρα στεγάζεται σε κτίριο που ολοκληρώθηκε το 2003 ύστερα από διαγωνισμό. Το νέο κτίριο πληρεί τις σύγχρονες μουσειογραφικές προδιαγραφές και διαθέτει πλήθος δευτερευόντων χώρων (συνολικό εμβαδόν του κτιρίου 10.000 τ.μ.). Εκτός από τους εκθεσιακούς χώρους (600 τ.μ για την μόνιμη έκθεση και 400 τ.μ.) διαθέτει αποθηκευτικούς χώρους (800 τ.μ.), αμφιθέατρο 250 θέσεων (400 τ.μ.), βιβλιοθήκη,πωλητήριο, αναψυκτήριο και ειδικά διαμορφωμένο χώρο για εργαστήρια ζωγραφικής. Ένα βασικό μειονέκτημα του νέου κτιρίου είναι η τοποθεσία του, εκτός του κέντρου της πόλης, γεγονός που δυσχεραίνει την πρόσβαση σε αυτό. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η Δημοτική Πινακοθήκη του Δήμου Αθηναίων η οποία προβλέπεται σύντομα να μετακομίσει σε νέο κτίριο (1.100 τ.μ.) στο Μεταξουργείο, στην πλατεία Αυδή, καθώς ο περιορισμένος χώρος του παρόντος κτιρίου δεν επιτρέπει την έκθεση της μόνιμης συλλογής της. Θα δημιουργηθούν επίσης εργαστήρια συντήρησης, αποθήκες, χώρος πολλαπλών εκδηλώσεων, ενώ προβλέπεται να αξιοποιηθεί και ο υπαίθριος χώρος για εκθέσεις.

Η πλειονότητα των Πινακοθηκών στεγάζεται σε διατηρητέα κτίρια²⁰⁸ τα οποία αποτελούν ιδιοκτησία του Δήμου ή του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων (ΥΠΠΟ). Τις περισσότερες φορές βρίσκονται στο ιστορικό κέντρο της πόλης. Αναφέρονται χαρακτηριστικά: η Πινακοθήκη της Αθήνας στο Παλιό Βρεφοκομείο Αθηνών στην πλατεία Κουμουνδούρου, η Πινακοθήκη της Ρόδου σε μεσαιωνικό κτίριο στην Παλιά Πόλη της Ρόδου, η Πινακοθήκη του Ρεθύμνου σε ενετικό κτίριο στην Παλιά Πόλη του Ρεθύμνου, η Πινακοθήκη της Ξάνθης σε ένα παλιό αρχοντικό, η Πινακοθήκη της Κέρκυρας στην ανατολική πτέρυγα των Παλιών

²⁰⁸ Όπως επισημαίνει η Μούλιου η στέγαση σε διατηρητέα κτίρια σχετίζεται με «την δυνατότητα κυριότητας ιστορικών μνημειωδών χώρων από τους φορείς αυτούς και με τις ευκαιρίες αξιοποίησης εμβληματικών αρχιτεκτονικών συμβόλων του αστικού χώρου ως μέσων για την πολιτιστική και αστική αναγέννηση των πόλεων», βλ. Μούλιου 2009, σ. 11.

Ανακτόρων, η Πινακοθήκη της Καλαμάτας σε ανακαινισμένο νεοκλασικό κτίριο, η Πινακοθήκη των Ιωαννίνων σε ανακαινισμένο κτίριο του 1890 (κτίριο Πυρσινέλλα)²⁰⁹, η Πινακοθήκη του Πειραιά στο αναπαλαιωμένο κτίριο του Παλαιού Ταχυδρομείου Πειραιά. Η Πινακοθήκη Χανίων στεγάζεται σε κτίριο του 1910, το οποίο αναπαλαιώθηκε και αποκαταστάθηκε με στόχο να στεγάσει την Πινακοθήκη. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι Πινακοθήκες που στεγάζονται σε διατηρητέα κτίρια που υπήρξαν κάποτε σπίτια καλλιτεχνών. Για παράδειγμα η Πινακοθήκη της Καλλιθέας στεγάζεται σε ανακαινισμένο νεοκλασικό κτίριο του Ziller, το οποίο υπήρξε κάποτε η κατοικία της ζωγράφου Σοφίας Λασκαρίδου²¹⁰, ενώ η Πινακοθήκη της Μυκόνου στεγάζεται στο σπίτι της Μυκονιάτισσας ζωγράφου Μαρίας Ιγγλέση.

Εικ. 17 Η Βίλλα Μορντόχ όπου στεγάζεται η Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης

Εικ. 18 Σχέδιο του κτιρίου Casa Bianca (1912) το οποίο αναστηλώθηκε και ύστερα από μουσειογραφική μελέτη φιλοξενεί εκθέσεις της Πινακοθήκης Θεσσαλονίκης

Η στέγαση σε διατηρητέα κτίρια με ιστορικό παρελθόν προσδίδει κύρος και αίγλη στις Πινακοθήκες και τις καθιστά εύκολα προσβάσιμες δεδομένου ότι τα κτίρια αυτά βρίσκονται συνήθως στο ιστορικό κέντρο της πόλης. Παράλληλα, όμως, δυσχεραίνει συχνά την καθημερινή τους λειτουργία, καθώς δεν είναι κτίρια κατασκευασμένα για να στεγάσουν μουσείο, με αποτέλεσμα οι χώροι να αποδεικνύονται ακατάλληλοι και να μην πληρούν τις σύγχρονες μουσειογραφικές προδιαγραφές (προσβασιμότητα στο κοινό, εξυπηρέτηση των ατόμων με αναπηρία, επαρκείς χώροι για έκθεση και αποθήκευση, ασφαλείς συνθήκες αποθήκευσης των συλλογών, ομαλή κίνηση των επισκεπτών κατά την επίσκεψη, χώροι

²⁰⁹ Ο Βασίλειος Πυρσινέλλας, τέως δήμαρχος Ιωαννίνων, δώρισε ολόκληρη την κινητή και ακίνητη περιουσία του στον Δήμο Ιωαννιτών το 1958. Το κτίριο ανακαινίστηκε και η Πινακοθήκη στεγάζεται εκεί από το 2000 και εξής, βλ. www.ioannina.gr

²¹⁰ Ηλιοπούλου-Ρογκάν 2007, 19-23.

ανάπαυσης, ευελιξία στην διαμόρφωση του χώρου, χώροι υγιεινής κ.ά.)²¹¹. Η καθιέρωση κτιριολογικών κριτηρίων και προδιαγραφών που θα τηρούνται από όλες τις Πινακοθήκες, χωρίς όμως να χάνουν την ιδιαίτερο χαρακτήρα και την πολυμορφία τους κρίνεται απαραίτητη²¹².

Αρκετές είναι οι Πινακοθήκες που έχουν στην κατοχή τους περισσότερα του ενός κτίρια. Η Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης, για παράδειγμα, εκμεταλλεύεται τρία κτίρια: την Βίλλα Μορντώχ, την Casa Bianca και το Κέντρο Πολιτισμού, ενώ η Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου δραστηριοποιείται επίσης σε τρία κτίρια. Συνήθως για το κάθε κτίριο προβλέπεται διαφορετική χρήση, η οποία καθορίζεται εξαρχής: κτίριο για μόνιμες εκθέσεις, κτίριο για περιοδικές κ.ά. Για παράδειγμα η Πινακοθήκη της Ρόδου έχει στην κατοχή της τρεις διαφορετικούς χώρους, δύο στην μεσαιωνική πόλη και έναν στην νέα πόλη του νησιού. Στον πρώτο φιλοξενεί τις περιοδικές εκθέσεις και στεγάζει τα έργα χαρακτηριστικής και γλυπτικής της μόνιμης συλλογής, στο δεύτερο στεγάζει χάρτες και χαρακτηριστικά και πραγματοποιούνται κάποιες εκθέσεις ντόπιων καλλιτεχνών, ενώ στο πρόσφατα αποκτηθέν κτίριο Νεστορίδειο Μέλαθρο²¹³ τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής της μόνιμης συλλογής.

Εικ. 19 Το κτίριο της Δημοτικής Πινακοθήκης Ρόδου στην Μεσαιωνική πόλη

Εικ. 20 Το κτίριο της Δημοτικής Πινακοθήκης Κέρκυρας στην ανατολική πτέρυγα των παλιών ανακτόρων

Ορισμένες Πινακοθήκες δεν διαθέτουν δικό τους κτίριο και ορισμένα από τα έργα τους εκτίθενται σε μόνιμη βάση σε άλλους χώρους του Δήμου, όπως η Δημοτική Πινακοθήκη

²¹¹ Έχει υποστηριχθεί ότι η στέγαση σε ιστορικά κτίρια, λόγω του μνημειώδους χαρακτήρα τους, μπορεί να επιδράσει αρνητικά στην ψυχολογία του επισκέπτη και να αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα για μια πιθανή επίσκεψη, βλ. Λαπούρτα-Δημητρακάκη 1993, σ. 89.

²¹² Επισημαίνεται στη βιβλιογραφία ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχουν οι προϋποθέσεις και γι αυτό θα πρέπει θεσμικά να επιβληθούν όροι για την δημιουργία των μελλοντικών μουσείων, οι οποίοι θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στις μουσειογραφικές και μουσειολογικές μελέτες, βλ. Λούβη 2007, σ. 43.

²¹³ Το κτίριο ονομάστηκε Νεστορίδειο Μέλαθρον προς τιμήν των δωρητών του Ιωάννη και Πάολας Νεστορίδη. Η δωρεά πραγματοποιήθηκε το 2002. Σε εξέλιξη βρίσκεται η οικοδόμηση και άλλου σύγχρονου κτιρίου, επίσης δωρεά της Παόλας Νεστορίδη, το οποίο θα συνδεθεί με το προηγούμενο.

Σάμου που στεγάζεται σε ειδική αίθουσα του Δημοτικού Μεγάρου²¹⁴, ενώ αρκετές Πινακοθήκες που έχουν δικό τους κτίριο εκθέτουν ορισμένα έργα τους σε άλλους χώρους του Δήμου (Δημαρχείο κ.ά.). Για παράδειγμα, η Δημοτική Πινακοθήκη της Πάτρας στεγάζεται στην ισόγεια αίθουσα της Δημοτικής Βιβλιοθήκης οργανώνοντας εκεί αλλά και σε άλλα κτίρια του Δήμου τις περιοδικές της εκθέσεις. Η Δημοτική Πινακοθήκη Ηρακλείου εκθέτει κατά διαστήματα τα έργα της στην Βασιλική του Αγίου Μάρκου, ενώ η Πινακοθήκη του Βόλου αποθηκεύει την συλλογή της στο Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης- Giorgio de Chirico. Αρκετές είναι οι Πινακοθήκες οι οποίες μπορεί να έχουν μόνιμη στέγη, αλλά έργα τους φιλοξενούνται παράλληλα σε κάποιους χώρους του Δημαρχείου και άλλων δημοτικών καταστημάτων.

Η Πινακοθήκη της Άμφισσας διαθέτει κτίριο, ωστόσο λόγω έλλειψης προσωπικού είναι επισκέψιμη μόνο κατόπιν συνεννοήσεως με τον Δήμο. Στα σχέδια του Δήμου είναι η μεταφορά της στο Α΄ Σχολείο Άμφισσας και η μετατροπή του σε Πολιτιστικό-Εκθεσιακό Κέντρο.

Τέλος υπάρχουν ορισμένες Πινακοθήκες των οποίων τα έργα δεν εκτίθενται. Η Δημοτική Πινακοθήκη Λιβαδειάς και η Δημοτική Πινακοθήκη Χίου δεν εκθέτουν πλέον τα έργα τους λόγω έλλειψης κατάλληλου χώρου.

Συχνές είναι οι περιπτώσεις Πινακοθηκών που ο χώρος και οι συνθήκες φύλαξης των έργων αποδεικνύεται ακατάλληλος με αρνητικές συνέπειες για τα έργα. Δημοσιεύματα στον ημερήσιο Τύπο έχουν συχνά καταγγείλει τέτοιου είδους περιστατικά, τα οποία ορισμένες φορές διαψεύστηκαν από τους υπεύθυνους της Πινακοθήκης (π.χ. Πινακοθήκη Μυτιλήνης), ενώ σε άλλες περιπτώσεις τους βρήκαν σύμφωνους²¹⁵. Ο υπεύθυνος της Πινακοθήκης Χίου²¹⁶, για παράδειγμα, δηλώνει ότι οι συνθήκες αποθήκευσης των έργων στην Πινακοθήκη είναι ακατάλληλες λόγω αδιαφορίας των δημοτικών αρχόντων και επισημαίνει την ανάγκη άμεσης παρέμβασης. Μια ακόμη περίπτωση είναι αυτή της Δημοτικής Πινακοθήκης Άμφισσας: καταγγέλλεται ότι το κτίριο είναι ακατάλληλο, ο χώρος μικρός και εκτίθενται 20 από τα 349 ανθίβολα του Παπαλουκά²¹⁷.

²¹⁴ Παναγοπούλου 1999, σ. 57

²¹⁵ Βλ. Ημερήσια Χιακή Δημοκρατική Εφημερίδα, *Η Αλήθεια*, 02-04-2007, «Ιδού το έγκλημα». Για την Πινακοθήκη Μυτιλήνης βλ. *Η Καθημερινή*, 18-07-2001, «Ένα μουσείο στη Λέσβο πεταμένο στα υπόγεια».

²¹⁶ Όπως προκύπτει από το σχετικό ερωτηματολόγιο.

²¹⁷ Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι σε blog στο διαδίκτυο έχει ξεκινήσει ψηφοφορία σχετικά με τα πιθανά κτίρια για την τυχόν μεταστέγαση του μουσείου. Η ψηφοφορία φαίνεται να έχει ιδιαίτερη απήχηση και οι συμμετέχοντες είναι αρκετοί, βλ. http://amfissacity.blogspot.com/2009/10/blog-post_3531.html

Λίγες και κυρίως οι μεγάλες Πινακοθήκες διαθέτουν χώρους για τις παράλληλες δραστηριότητές τους, όπως βιβλιοθήκη (Αθήνα, Λάρισα, Καρδίτσα, Ψυχικό, Ρέθυμνο, Ιωάννινα κ.ά.), εργαστήριο συντήρησης (Ιωάννινα), πωλητήριο-που συνήθως συμπίπτει με τον χώρο υποδοχής και πληροφοριών (Αθήνα, Λάρισα, Ρόδος, Ρέθυμνο - υπό οργάνωση - , Καρδίτσα, Κέρκυρα κ.ά.), αναψυκτήριο-εντευκτήριο (Λάρισα, Κέρκυρα, Ρέθυμνο –υπό οργάνωση κ.ά.), αμφιθέατρο (Λάρισα), αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, όπως εκπαιδευτικά προγράμματα (Καρδίτσα, Λάρισα, Ψυχικό, Ρέθυμνο).

9. Η στελέχωση

Ένα άλλο ζήτημα που επηρεάζει σημαντικά τη λειτουργία μιας Πινακοθήκης είναι το ανθρώπινο δυναμικό που εργάζεται σε αυτήν. Ο αριθμός των εργαζομένων εμφανίζεται να είναι μεταβλητός και τις περισσότερες φορές ανεπαρκής. Στις μεγάλες Πινακοθήκες (Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Λάρισας, Ρόδου κ.ά.) το προσωπικό συνήθως είναι ικανοποιητικό.

Απασχολούνται υπάλληλοι μόνιμοι, αορίστου χρόνου ή με σύμβαση ορισμένου χρόνου, οι οποίοι είναι κατά προσέγγιση: 1-2 επιμελητές, 1-5 υπάλληλοι που αναλαμβάνουν την γραμματειακή υποστήριξη, την οικονομική διαχείριση και τις δημόσιες σχέσεις, 1-2 φύλακες (στην Πινακοθήκη Λάρισας απασχολούνται οκτώ) και 1-2 καθαριστές. Ως εξωτερικοί συνήθως συνεργάτες απασχολούνται: 1 συντηρητής, 1 φωτογράφος, 1 μουσειοπαιδαγωγός και 1 γραφίστας.

Στις μικρότερες Πινακοθήκες υπάρχει συνήθως ένα άτομο που εργάζεται μόνιμα και έχει στην αρμοδιότητά του περισσότερους τομείς (επιμέλεια εκθέσεων, δημόσιες σχέσεις, οικονομική διαχείριση, φύλαξη, ξεναγήσεις κ.ά.). Αρκετές φορές εμφανίζεται να υπάρχει επιπλέον ένας υπάλληλος γενικών καθηκόντων που αναλαμβάνει την γραμματειακή υποστήριξη, τη φύλαξη κ.ά.

Ορισμένες μικρές Πινακοθήκες (κυρίως αυτές που δεν έχουν νομική μορφή και δεν υπάγονται στον Πολιτιστικό Οργανισμό – αναπτυξιακή Επιχείρηση του Δήμου) δεν έχουν κάποιο μόνιμο υπάλληλο αλλά έναν υπάλληλο του Δήμου που ορίζεται ως υπεύθυνος για την Πινακοθήκη.

Έτσι ο Δήμος αρκείται στην εξασφάλιση του απαραίτητου προσωπικού για την τυπική λειτουργία της Πινακοθήκης ή τοποθετεί εκεί υπαλλήλους άσχετους με το αντικείμενο, με αποτέλεσμα η Πινακοθήκη να μετατρέπεται σε μια δημοτική υπηρεσία που υπολειτουργεί ή στην καλύτερη περίπτωση παραμένει απλώς ανοιχτή και επισκέψιμη για το κοινό. Από τις

συνεντεύξεις με τους υπεύθυνους των πινακοθηκών διαπιστώθηκε ότι δεν είναι λίγες ο περιπτώσεις που υπάλληλοι με προϋπηρεσία και έργο στην πινακοθήκη του Δήμου τους μετατέθηκαν σε άλλες δημοτικές υπηρεσίες διότι κρίθηκε πιο επείγουσα η στελέχωσή τους.

Αρκετές Πινακοθήκες δέχονται συστηματικά την προσφορά εθελοντικής εργασίας. Οι πόλεις με Πανεπιστήμιο εμφανίζονται ευνοημένες, καθώς φοιτητές Ιστορίας Τέχνης, Αρχαιολογίας και άλλων ειδικοτήτων πραγματοποιούν την πρακτική τους άσκηση στην τοπική Πινακοθήκη. Η Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης για παράδειγμα αναθέτει συχνά τις ξεναγήσεις στις περιοδικές της εκθέσεις σε φοιτητές, κατόπιν υποδείξεως του επιμελητή της έκθεσης. Άλλες πινακοθήκες που δέχονται εθελοντές είναι η Πινακοθήκη της Κέρκυρας, της Καλλιθέας κ.ά. Οι Πινακοθήκες θα έπρεπε να δείξουν εμπιστοσύνη και να ενσωματώσουν την προσφορά εθελοντικής εργασίας στο πρόγραμμά τους, καθώς με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να καλύψουν την τυχόν έλλειψη προσωπικού, ενώ παράλληλα θα προσέφεραν μια σημαντική εμπειρία σε ένα μουσειακό περιβάλλον στους εθελοντές.

10. Η εκθεσιακή δραστηριότητα

Η έκθεση είναι μία από τις βασικές αποστολές ενός σύγχρονου μουσείου. Αποτελεί εκπαιδευτικό εργαλείο και αποτελεί τον βασικό τρόπο επικοινωνίας του μουσείου με το κοινό και τον αυθεντικών αντικειμένων με τον επισκέπτη. Οι εκθέσεις διαχωρίζονται σε μόνιμες και περιοδικές. Εντοπίστηκαν οι εξής πιθανοί τρόποι οργάνωσης εκθέσεων στις δημοτικές πινακοθήκες:

- ❖ Έκθεση της μόνιμης ή μέρους της μόνιμης συλλογής σε σταθερή βάση.
- ❖ Περιοδικές εκθέσεις με αξιοποίηση των έργων της μόνιμης συλλογής (αναδρομικές, ατομικές, ομαδικές, θεματικές, κ.ά.).
- ❖ Περιοδικές εκθέσεις με έργα από την Πινακοθήκη και δάνεια από άλλα μουσεία (αναδρομικές, ατομικές ομαδικές, θεματικές, κ.ά.).
- ❖ Περιοδικές εκθέσεις με παρουσίαση της συλλογής μιας άλλης Πινακοθήκης ή ενός άλλου μουσείου της χώρας.
- ❖ Περιοδικές εκθέσεις με έργα ντόπιων καλλιτεχνών.
- ❖ Περιοδικές εκθέσεις με την αφορμή μιας νέας δωρεάς.
- ❖ Εικαστικές παρεμβάσεις στους υπαίθριους χώρους του μουσείου ή σε άλλους δημόσιους χώρους.

Οι περισσότερες Πινακοθήκες διαθέτουν έναν χώρο όπου *εκτίθεται ολόκληρη ή μέρος της μόνιμης συλλογής* σε σταθερή βάση. Συνήθως είναι οργανωμένες θεματικά και τα έργα συνοδεύονται από λεζάντες όπου αναγράφεται το όνομα του καλλιτέχνη, ο τίτλος του έργου και η ημερομηνία δημιουργίας του. Η απουσία εισαγωγικών κειμένων, τα οποία θα εξηγούσαν στον θεατή την κεντρική ιδέα της έκθεσης και της λειτουργίας της, είναι ένα βασικό μειονέκτημα που έχουν οι περισσότερες Πινακοθήκες.

Δυστυχώς υπάρχουν αρκετές Πινακοθήκες, όπως της Αθήνας, της Πάτρας και του Βόλου, οι οποίες εξαιτίας της έλλειψης χώρου δεν εκθέτουν τις συλλογές τους σε μόνιμη βάση και τις παρουσιάζουν σε θεματικές-περιοδικές εκθέσεις. Η Πινακοθήκη του Βόλου, για παράδειγμα, πραγματοποίησε σταδιακά θεματικές εκθέσεις με έργα επιλεγμένα από την Δημοτική Συλλογή, ενώ το 1998 την παρουσίασε για πρώτη φορά ολόκληρη στο κοινό σε τρία διαφορετικά κτίρια της πόλης²¹⁸.

Αρκετές και κυρίως οι μεγάλες Δημοτικές Πινακοθήκες της χώρας οργανώνουν κατά τακτά χρονικά διαστήματα περιοδικές εκθέσεις, οι οποίες διαρκούν κατά μέσο όρο 1-3 μήνες. Ο αριθμός των εκθέσεων δεν είναι σταθερός και κυμαίνεται γύρω στις 4-10 εκθέσεις τον χρόνο (υπάρχουν Πινακοθήκες, όπως της Κέρκυρας, που πραγματοποιούν 30 εκθέσεις ανά έτος σε διάφορους χώρους).

Συχνά διοργανώνουν *θεματικές εκθέσεις* αξιοποιώντας έργα από τη μόνιμη συλλογή της πινακοθήκης, πλαισιώνοντάς τα με δάνεια από άλλες πινακοθήκες, μουσεία και φορείς της Ελλάδας και του εξωτερικού. Η Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων, για παράδειγμα, διοργάνωσε πρόσφατα έκθεση με τίτλο «*Απόηχοι του σουρεαλισμού στην Ελλάδα*» στην οποία παρουσιάστηκαν 70 αντιπροσωπευτικά έργα γνωστών καλλιτεχνών, όπως του Ν. Εγγονόπουλου, του Αλέξανδρου Ίσαρη, κ.ά. Η έκθεση επιχειρούσε να σκιαγραφήσει τους απόηχους του σουρεαλισμού στη ζωγραφική στην Ελλάδα από την δεκαετία του '30 μέχρι σήμερα. Τα εκτιθέμενα έργα προέρχονταν από ένα πλήθος μουσείων όπως η Εθνική Πινακοθήκη, η συλλογή της Εθνικής τράπεζας, το μουσείο Βορρέ, από ιδιωτικές συλλογές και από τους ίδιους τους ζωγράφους²¹⁹.

Κάποιες Πινακοθήκες προχωρούν σε πραγματοποίηση πρωτότυπων εκθέσεων με κοινωνική ευαισθησία. Η Δημοτική Πινακοθήκη του Πειραιά, για παράδειγμα, τον Μάιο του 2008

²¹⁸ www.volospolitismos.gr/dimotiki_sylogi.php

²¹⁹ Απόηχοι του σουρεαλισμού στην Ελλάδα, *Αδέσμευτος Τύπος*, 18-08-2009, σ. 34.

διοργάνωσε έκθεση με έργα 31 εγκλείστων στις Φυλακές του Κορυδαλλού και μαθητών στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας²²⁰.

Ορισμένες, κυρίως οι μεγαλύτερες, Πινακοθήκες πραγματοποιούν *αναδρομικές ή εκθέσεις αφιερωμένες στα έργα ενός καλλιτέχνη* αξιοποιώντας έργα από τη μόνιμη συλλογή της πινακοθήκης και έργα άλλων πινακοθηκών, ιδρυμάτων, μουσείων και συλλογών της χώρας και του εξωτερικού. Η Πινακοθήκη της Θεσσαλονίκης (25-02-2009/15-05-2009) και η Πινακοθήκη της Ρόδου (01-08-2009/30-09-2009) για παράδειγμα, πραγματοποίησαν έκθεση με ζωγραφικά έργα και χαρακτηριστικά του Αλέκου Φασιανού. Ένα μέρος των έργων της έκθεσης προέρχονταν από μια ιδιωτική συλλογή, την συλλογή του Στέφανου Ζαχαριάδη, και τα υπόλοιπα από διάφορες ιδιωτικές συλλογές του εξωτερικού, με αποτέλεσμα να είναι άγνωστα στο ευρύ κοινό²²¹. Η Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου επιδεικνύει ιδιαίτερα έντονη εκθεσιακή δραστηριότητα οργανώνοντας συχνά αναδρομικές εκθέσεις σημαντικών καλλιτεχνών. Αναφέρονται ενδεικτικά η αναδρομική του Γιάννη Μόραλη το 1992 και του Δημήτρη Μυταρά το 1996, έκθεση με έργα του Γιάννη Σπυρόπουλου το 1996, της Χρύσας και του Γεράσιμου Στέρη το 2000.

Άλλες Πινακοθήκες παρουσιάζουν εκθέσεις οι οποίες περιλαμβάνουν αποκλειστικά *έργα από την συλλογή μιας άλλης Πινακοθήκης ή ενός άλλου μουσείου* της χώρας ή του εξωτερικού. Η Δημοτική Πινακοθήκη Καρδίτσας, για παράδειγμα, φιλοξένησε την συλλογή Θεσσαλονικέων καλλιτεχνών της Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσσαλονίκης (08-10-1999/19-11-1999), ενώ η Δημοτική Πινακοθήκη Πάτρας διοργανώνει την περίοδο αυτή την έκθεση «*Ελληνική Τέχνη - 19^{ος} και 20^{ος} αιώνας*», με έργα της Πινακοθήκης Ιωαννίνων με την αφορμή των 50 χρόνων της τελευταίας. Η Πινακοθήκη των Χανίων παρουσίασε το καλοκαίρι του 2004 (2-04-2004/30-06-2004) την έκθεση «*Τέχνη + Ουτοπία: Έργα της Ρώσικης Πρωτοπορίας από τη Συλλογή Κωστάκη*» του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης της Θεσσαλονίκης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης ότι η Δημοτική Πινακοθήκη Λάρνακας της Κύπρου ξεκίνησε το 1995 την λειτουργία της με έργα από την Δημοτική Πινακοθήκη της Αθήνας.

Αρκετές Πινακοθήκες πραγματοποιούν εκθέσεις με *έργα ενός ή περισσότερων ντόπιων καλλιτεχνών*. Η διοργάνωση τέτοιου είδους εκθέσεων αποτελεί πρακτική δημοφιλέστερη στις μικρότερες πινακοθήκες και είναι απλούστερη, καθώς η Πινακοθήκη οργανώνει άμεσα την έκθεση σε συνεργασία με τον ή τους καλλιτέχνες. Η Πινακοθήκη προσφέρει με τον τρόπο

²²⁰ Αδαμοπούλου 2008, στο <http://www.tanea.gr/default.asp?pid=2&ct=4&artid=68246>

²²¹ www.mgamuseum.gr/2009.pdf

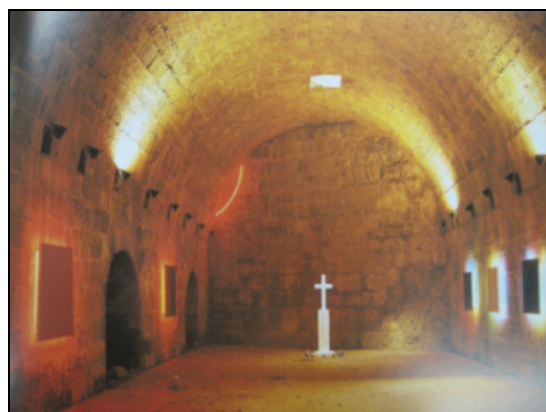
αυτό μια ευκαιρία στους καλλιτέχνες της περιοχής να παρουσιάσουν δημοσίως τα έργα τους. Η Πινακοθήκη της Χαλάστρας, άγνωστη στους περισσότερους, πραγματοποίησε τον Οκτώβριο του 2005 έκθεση της ντόπιας ζωγράφου Σοφίας Καραγιάννη με εξαιρετική επιτυχία.

Όταν μια Πινακοθήκη δέχεται μια *νέα δωρεά* συχνά οργανώνει μια έκθεση με σκοπό την παρουσίασή της στο ευρύτερο κοινό και την ικανοποίηση του δωρητή. Η Δημοτική Πινακοθήκη Βόλου εμπλούτισε πρόσφατα την συλλογή της με δωρεές ιδιωτών και διοργάνωση έκθεσης (Μάιος –Απρίλιος 2009). Ανάμεσα στα έργα υπάρχει ένα σπάνιο πορτρέτο του Γουναρόπουλου και έργα άλλων γνωστών καλλιτεχνών²²². Συχνά διοργανώνονται ετήσιες εκθέσεις με παρουσίαση των έργων των Εικαστικών εργαστηρίων της πόλης, του συνδέσμου Καλλιτεχνών, των αποφοίτων της Α.Σ.Κ.Τ. ή άλλου τύπου εκθέσεις.

Η Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας σε συνεργασία με το τμήμα της Ιατρικής σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας προχώρησαν στην πραγματοποίηση *εικαστικής παρέμβασης* στην πρόσοψη ενός *δημόσιου κτιρίου της πόλης*, της Ιατρικής σχολής. Το εικαστικό έργο ήταν ένα μεγάλο γλυπτό, μια σιδηροκατασκευή μήκους 40 μέτρων, δημιουργία δύο Λαρισαίων καλλιτεχνών²²³. Η Δημοτική Πινακοθήκη της Ρόδου εγκαινίασε το 1986 το πρόγραμμα «*Εικαστικές παρεμβάσεις στην Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου*» ανοίγοντας έναν διάλογο μεταξύ της σύγχρονης τέχνης και της μεσαιωνικής πόλης. Συμμετείχαν οι καλλιτέχνες: Θόδωρος το 1986, ο Κώστας Τσόκλης το 1987, η Μαριάννα Στραπατσάκη και ο Στήβεν Αντωνάκος το 1993²²⁴.

Εικ. 21 Κώστας Τσόκλης, «Καθρέφτες και ζωγραφική χειρονομία» 1987, εικαστική εγκατάσταση στο παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου

Εικ. 22 Στήβεν Αντωνάκος, «Το παρεκκλήσι των Αγίων» 1993, εικαστική εγκατάσταση στον Προμαχώνα του Αγίου Γεωργίου

²²² «Η ιστορία των Δημοτικών Συλλογών με έργα Θεσσαλών και ελλήνων καλλιτεχνών», *Θεσσαλία Βόλου*, 27-09-2009, σ. 44-45.

²²³ «Εικόνες της πόλης και πορεία», Εφημερίδα «*Κόσμος Λάρισας*» 6-10-2009, σ. 9.

²²⁴ Καμπουρίδης - Λεβούνης 1999, σ. 314

11. Εκπαιδευτικά προγράμματα / Δράσεις

Πολλές Πινακοθήκες έχουν συμπεριλάβει την διοργάνωση *εκπαιδευτικών προγραμμάτων* στον ετήσιο προγραμματισμό τους. Οι πινακοθήκες μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα ως χώροι άτυπης εκπαίδευσης, ευαισθητοποιώντας παιδιά και ενήλικες σε θέματα πολιτισμού κ.ο.κ. Τα προγράμματα απευθύνονται σε όλο και περισσότερες κοινωνικές ομάδες, όπως παιδιά και ενήλικες, εκπαιδευτικούς, μεμονωμένους επισκέπτες ή σχολικές ομάδες-γκρουπ. Πραγματοποιούνται εντός ή εκτός του μουσειακού χώρου, με ή χωρίς την βοήθεια υποστηρικτικού υλικού, όπως κατάλογοι, φυλλάδια, CD ROM, μουσειοσκευές κτλ²²⁵. Τα προγράμματα πραγματοποιούνται συνήθως από επαγγελματίες-μουσειοπαιδαγωγούς, οι οποίοι συχνότατα είναι εξωτερικοί συνεργάτες των πινακοθηκών και δεν εντάσσονται στο μόνιμο προσωπικό τους και οι οποίοι αναλαμβάνουν να τα σχεδιάσουν και να παραγάγουν το εκπαιδευτικό υλικό που προαναφέρθηκε²²⁶, δίνοντας με τον τρόπο αυτό ζωή στα έργα και στις εκθέσεις του μουσείου.

Ως στόχοι του τμήματος εκπαιδευτικών προγραμμάτων της Πινακοθήκης της Ρόδου για παράδειγμα αναφέρονται ενδεικτικά: *«η εξοικείωση του κοινού με τον χώρο της τέχνης, η συνεχής επαφή με σχολείο-εκπαιδευτικούς φορείς-ομάδες κάθε ηλικίας, η παραγωγή εικαστικού εκπαιδευτικού υλικού, η αποστολή υλικού σε απομονωμένα σχολεία της Ελλάδας, η σύνδεση με την τοπική κοινωνία και οι παιδαγωγικές επαφές με τον απόδημο ελληνισμό²²⁷»*. Τα προγράμματα ποικίλλουν ανάλογα με την έκθεση και το κοινό στο οποίο απευθύνονται.

Αρκετές είναι οι πινακοθήκες που πραγματοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα απευθυνόμενες όμως κυρίως σε παιδιά και σχολικές ομάδες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, και ως επί το πλείστον κατά την διάρκεια της σχολικής περιόδου. Η διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων μέσα σε έναν χώρο τέχνης, όπως η πινακοθήκη, μπορεί να αναπληρώσει σε ένα βαθμό το κενό που παρουσιάζεται στην διδασκαλία της Ιστορίας της Τέχνης στα σχολεία της χώρας μας. Οι Δημοτικές Πινακοθήκες που οργανώνουν συστηματικά εκπαιδευτικά προγράμματα είναι οι εξής: Αθήνας, Λάρισας, Κέρκυρας, Ψυχικού, Καλλιθέας, Ιωαννίνων, Ρεθύμνου, Ρόδου, Θεσσαλονίκης, Κορίνθου, Χαλάστρας. Ορισμένες Πινακοθήκες έχουν κυκλοφορήσει μάλιστα έναν σύντομο κατάλογο του μουσείου που απευθύνεται σε παιδιά. Μέσα από έξυπνα παιχνίδια, γρίφους και ερωτήσεις τα παιδιά καλούνται με μια διαφορετική προσέγγιση να γνωρίσουν *παίζοντας* τα έργα της Πινακοθήκης. Παράλληλα τα

²²⁵ Νικονάνου 2002, σ. 77.

²²⁶ Ψαράκη-Μπελεσιώτη 2007, σ. 27

²²⁷ www.mgamuseum.gr/education.php

μουσεία οργανώνουν προγράμματα και εκδίδουν σύντομα εκπαιδευτικά φυλλάδια για τις περιοδικές τους εκθέσεις.

Εικ. 23-25 Cd rom «Κλικ στην τέχνη» και εκδόσεις για εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε παιδιά δημοτικού, γυμνασίου και λυκείου. Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου

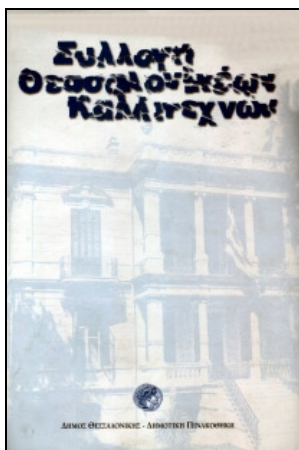
Τα εκπαιδευτικά προγράμματα και οι παράλληλες δραστηριότητες των μουσείων εντάσσονται στην λογική των σύγχρονων μουσείων και αποτελούν πλέον βασικό συστατικό «ενός επιτυχημένου μουσείου»²²⁸. Οι Πινακοθήκες δεν πρέπει να τα αντιμετωπίζουν πλέον ως μια πολυτέλεια και ως μια δραστηριότητα συμπληρωματική, αλλά να τα εντάξουν στο ετήσιο πρόγραμμά τους προκειμένου να προσελκύσουν νέες ομάδες επισκεπτών και να αυξήσουν την σχετικά χαμηλή επισκεψιμότητά τους.

12. Άλλες δραστηριότητες

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι παράλληλες δραστηριότητες των Δημοτικών Πινακοθηκών. Αρκετά θετικό είναι ότι οι περισσότερες πινακοθήκες, ακόμα και οι μικρότερες, πραγματοποιούν παράλληλες δραστηριότητες δίνοντας μια ευκαιρία στους κατοίκους της πόλης τους να παρακολουθήσουν και να συμμετάσχουν ενεργά και όχι μόνον ως απλοί θεατές σε αξιόλογες δραστηριότητες που σχετίζονται με τα εικαστικά. Η διοργάνωση παράλληλων δραστηριοτήτων μπορεί επίσης να συμβάλλει σημαντικά στην αύξηση της επισκεψιμότητας. Αναφέρονται οι εξής δραστηριότητες:

- ❖ Εκδόσεις
- ❖ Ξεναγήσεις
- ❖ Εικαστικά Εργαστήρια
- ❖ Διαλέξεις-Μαθήματα Ιστορίας της Τέχνης
- ❖ Ημερίδες
- ❖ Σεμινάρια
- ❖ Συναυλίες-Κινηματογραφικές βραδιές

²²⁸ Hooper Greenhill 1991, σ. 6-7

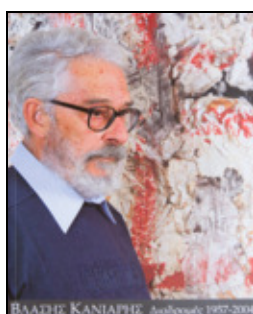

Εικ. 26 Ο κατάλογος για την συλλογή Θεσσαλονικέων καλλιτεχνών της Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσσαλονίκης

Εικ. 27 Ο κατάλογος της Δημοτικής Πινακοθήκης Χαλάστρας

Οι περισσότερες Πινακοθήκες έχουν εκδόσει *κατάλογο* στον οποίο περιέχονται τα έργα της συλλογής τους. Υπάρχει συνήθως μια εισαγωγή για την ιστορία και τον τρόπο απόκτησης της συλλογής, μια σύντομη ιστορική αναδρομή της νεοελληνικής ζωγραφικής και τέλος σύντομες περιγραφές των έργων συνοδευόμενες από μία έγχρωμη φωτογραφία²²⁹. Επιπλέον τις περισσότερες φορές με την αφορμή μιας περιοδικής έκθεσης εκδίδουν έναν σύντομο κατάλογο. Κατά την διάρκεια της λειτουργίας τους αρκετές Πινακοθήκες έχουν πραγματοποιήσει μια σειρά σημαντικών εκδόσεων. Ιδιαίτερα δραστήριες στον τομέα των εκδόσεων εμφανίζονται οι εξής Πινακοθήκες: Αθηνών, Λάρισας, Ρεθύμνου, Καρδίτσας, Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων, Πατρών, Κέρκυρας και Ρόδου.

Εικ. 28-30 Εκδόσεις της Δημοτικής Πινακοθήκης Χανίων με αφορμή περιοδικές εκθέσεις

Οι *ξεναγήσεις* είναι ένα κλασικό επικοινωνιακό μέσο των Πινακοθηκών. Ξεναγήσεις πραγματοποιούν σχεδόν όλες οι Δημοτικές Πινακοθήκες. Η Δημοτική Πινακοθήκη της

²²⁹ Στην βιβλιογραφία υπάρχει ένας ενδεικτικός κατάλογος με τις εκδόσεις των Πινακοθηκών.

Αθήνας, μάλιστα, διοργανώνει μια σειρά ξεναγήσεων όχι μόνο στην ίδια την Πινακοθήκη, αλλά και σε μια σειρά πολιτιστικών χώρων. Αναφέρονται χαρακτηριστικά οι ξεναγήσεις: «Παλιές Γειτονιές της Αθήνας», «Α΄ Κοιμητήριο» και άλλες. Συνήθως απευθύνονται σε σχολικές ομάδες και σε ενήλικες και προσαρμόζονται ανάλογα με την ηλικία.

Λίγες Πινακοθήκες οργανώνουν **διαλέξεις, μαθήματα Ιστορίας της Τέχνης, σεμινάρια και ημερίδες** σε τακτά χρονικά διαστήματα. Καλώντας συχνά για ομιλητές ακαδημαϊκούς και ανθρώπους των τεχνών, οι κάτοικοι των περιφερειακών πόλεων αποκτούν την δυνατότητα να ακούσουν διαλέξεις που υπό άλλες συνθήκες δεν θα είχαν την ευκαιρία. Η Δημοτική Πινακοθήκη της Χαλάστρας διοργανώνει κατά διαστήματα ομιλίες με ιστορικούς τέχνης από την κοντινή Θεσσαλονίκη.

Αρκετές Πινακοθήκες έχουν οργανώσει στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων τους **εικαστικά εργαστήρια** για τους δημότες με κλίση και ενδιαφέρον στα εικαστικά. Στα εργαστήρια διδάσκουν συνήθως έμπειροι καλλιτέχνες και στο τέλος του κύκλου του εργαστηρίου ακολουθεί μια έκθεση με τα έργα των πρωτοεμφανιζόμενων δημιουργών. Η Πινακοθήκη του Ρεθύμνου έχει θεσπίσει την ετήσια έκθεση των Εικαστικών Εργαστηρίων της από το 1997.

Ορισμένες έχουν προχωρήσει στην θέσπιση ξεχωριστών θεσμών. Αναφέρεται ενδεικτικά η Δημοτική Πινακοθήκη της Ρόδου, η οποία οργάνωσε το 2008 την Α΄ Διεθνή Triennale Χαρακτικής της Μεσογείου²³⁰. Παράλληλα έχει ιδρύσει το εργαστήριο Χαρακτικής. Στην Α΄ Triennale συμμετείχαν καλλιτέχνες από την Ελλάδα και άλλες 17 χώρες, ενώ παράλληλα διοργανώθηκε έκθεση αφιερωμένη στην ελληνική χαρακτική, αξιοποιώντας έργα από την μόνιμη συλλογή του μουσείου. Παρουσιάστηκαν έργα του Παναγιώτη Γράβαλου, του Δημήτρη Γαλάνη, της Βάσως Κατράκη και άλλων σημαντικών ελλήνων χαρακτών.

Λίγες Πινακοθήκες φιλοξενούν εκδηλώσεις άλλου τύπου, όπως συναυλίες και κινηματογραφικές βραδιές. Για παράδειγμα, η Δημοτική Πινακοθήκη της Θεσσαλονίκης παραχωρεί σε τακτά χρονικά διαστήματα στο τμήμα Μουσικών Εκδηλώσεων του Δήμου κάποιον από τους χώρους της για την οργάνωση συναυλιών, ενώ η Δημοτική Πινακοθήκη Κορίνθου σε συνεργασία με Πνευματικό Κέντρο διοργανώνει μουσικές βραδιές.

Άλλες δραστηριότητες που φιλοξενούν κατά καιρούς οι Πινακοθήκες είναι: παρουσιάσεις βιβλίων (Ψυχικό, Λάρισα, Ρόδος κλπ.) και δημοπρασίες έργων τέχνης για φιλανθρωπικούς

²³⁰ www.mgamuseum.gr

σκοπούς. Η Δημοτική Πινακοθήκη Ψυχικού διοργάνωσε στις 07-04-2003 δημοπρασία σε συνεργασία με το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες.

13. Προβολή των Πινακοθηκών

Η προβολή των Πινακοθηκών στο τοπικό και όχι μόνο κοινό αποτελεί έναν καίριο τομέα, στον οποίο όμως οι περισσότερες Πινακοθήκες εμφανίζουν σοβαρή αδυναμία. Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις Πινακοθηκών, η ύπαρξη των οποίων είναι άγνωστη όχι μόνο στο ευρύτερο φιλότεχνο κοινό της χώρας, αλλά ακόμη και στους ίδιους τους κατοίκους της πόλης στην οποία βρίσκονται.

Οι βασικές πρακτικές που ακολουθούν οι Πινακοθήκες που μελετήθηκαν για την προβολή των δραστηριοτήτων τους είναι οι εξής:

- ❖ Δημοσίευση των δραστηριοτήτων στον ημερήσιο Τύπο (τοπικό και μη)
- ❖ Διανομή αφισών στην πόλη
- ❖ Ανάρτηση banner (συνήθως έξω από το κτίριο της Πινακοθήκης)
- ❖ Προβολή από την τηλεόραση (τοπική και μη)
- ❖ Προβολή μέσω της ιστοσελίδας της Δημοτικής Πινακοθήκης
- ❖ Χρήση του διαδικτύου με άλλο τρόπο (ηλεκτρονικές εφημερίδες, κοινωνικά δίκτυα κλπ.).

Σχεδόν όλες οι Πινακοθήκες αποστέλλουν *Δελτία Τύπου* στις τοπικές εφημερίδες. Ωστόσο η παρουσία των Πινακοθηκών στις μεγάλες εφημερίδες πανελλήνιας κυκλοφορίας δεν είναι έντονη, κυρίως μάλιστα των μικρότερων. Από τα άρθρα που συγκεντρώθηκαν για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας πρώτη στις καταχωρήσεις είναι η Πινακοθήκη της Αθήνας, με άρθρα που αφορούν κυρίως στην προσεχή μεταστέγάσή της στο Μεταξουργείο. Αρκετές αναφορές εντοπίστηκαν και για τις πινακοθήκες της Ρόδου, της Λάρισας και του Ρεθύμνου. Οι περισσότερες πινακοθήκες δεν είναι καταχωρημένες στους οδηγούς με τα μουσεία της χώρας. Στον οδηγό «Τα Μουσεία της Ελλάδας»²³¹ των εκδόσεων Ερευνητής, για παράδειγμα, περιλαμβάνονται οι εξής Πινακοθήκες: Αθηνών, Πειραιά, Λαμίας, Κέρκυρας, Κορίνθου, Πατρών, Καλαμάτας, και Κυκλάδων.

²³¹ Μιχαλόπουλος 2002

Εικ. 31-32 Δημοσιεύματα από τον τοπικό τύπο. Εφημερίδα «Κόσμος» Καρδίτσας (31-10-2009) και εφημερίδα «Θεσσαλία Βόλου» (14-10-2009)

Ορισμένες πινακοθήκες, όπως αυτή της Κέρκυρας, συνεργάζονται με την **τοπική τηλεόραση** παρουσιάζοντας τις περιοδικές εκθέσεις που οργανώνουν σε εκπομπές που σχετίζονται με τον πολιτισμό. Το πρόβλημα της προβολής και της δημοσιοποίησης των δραστηριοτήτων των πινακοθηκών είναι ουσιαστικό. Οι Πινακοθήκες θα πρέπει να γίνουν πιο εξωστρεφείς, να αποκαταστήσουν την επαφή όχι μόνον με τα τοπικά ΜΜΕ, αλλά και με τα μητροπολιτικά κέντρα μέσω εκθέσεων, αποστολής Δελτίων Τύπου, πρόσκλησης δημοσιογράφων, συνεντεύξεων Τύπου κ.ά, ώστε να γίνει ευρύτερα γνωστή η λειτουργία τους, καθώς συχνά μόνο εάν προβληθούν από κάποια μεγάλη εφημερίδα ή τηλεοπτικό κανάλι καταξιώνονται και στα μάτια των κατοίκων της πόλης τους.

Μία άλλη τακτική που ακολουθείται από πολλές Πινακοθήκες είναι η **ανάρτηση αφισών** σε κεντρικά σημεία της πόλης και **banner** στο κτίριο τους.

Μια τελευταία μέθοδος για την ανάδειξη και την προβολή των Πινακοθηκών είναι το διαδίκτυο, το οποίο μπορεί σήμερα να συμβάλλει σημαντικά στην προβολή των συλλογών και στην επικοινωνία των μουσείων με το κοινό.

14. Παρουσία στο Διαδίκτυο – Επικοινωνία με το κοινό

Η χρήση των τεχνολογιών στα μουσεία και στις Πινακοθήκες κρίνεται σήμερα πολύ σημαντική και μπορεί να βρεί εφαρμογή σε διάφορους τομείς της λειτουργίας τους, όπως της

διαχείρισης, της συντήρησης και της προβολής των συλλογών²³², αλλά και της διοίκησης και της επικοινωνίας. Το πεδίο των εφαρμογών των νέων τεχνολογιών έχει διευρυνθεί πλέον σημαντικά και μεγάλα μουσεία χρησιμοποιούν όλο και περισσότερο ψηφιακά εκθέματα και πολυμεσικές εφαρμογές.

Η τεχνολογία βρίσκει εφαρμογή στον τομέα της επικοινωνίας και μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην βελτίωση των «σχέσεων» των Πινακοθηκών με το κοινό τους. Τα μουσεία ψηφιοποιούν τις συλλογές τους παρουσιάζοντάς τις μέσω του διαδικτύου, προσφέροντας με τον τρόπο αυτό, μια ανεξάντλητη πηγή γνώσεων σε φιλότεχνους και μελετητές σε όλον τον κόσμο. Τον τελευταίο καιρό παρατηρείται μια σημαντική αύξηση των εικονικών επισκεπτών των μουσείων. Ωστόσο τα ελληνικά μουσεία δεν αξιοποιούν επαρκώς τις δυνατότητες που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες, γεγονός που αποδίδεται ως ένα βαθμό στην προκατάληψη, την έλλειψη σωστής ενημέρωσης για τις δυνατότητες και τα ωφέλη του διαδικτύου, αλλά και σε πρακτικές δυσκολίες, όπως η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού και των απαραίτητων οικονομικών πόρων²³³.

Η δυσκολία πρόσβασης στα στοιχεία επικοινωνίας των Πινακοθηκών και η περιορισμένη παρουσία τους στο Διαδίκτυο είναι ένα σημαντικό πρόβλημα που προέκυψε από την παρούσα έρευνα. Ακόμα και αν διαθέτουν τον δικό τους χώρο στην ιστοσελίδα του Δήμου όπου ανήκουν, οι πληροφορίες που προσφέρονται είναι περιορισμένες, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις η ιστοσελίδα δεν ενημερώνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα. Η ύπαρξη ενός ενημερωμένου, καλαίσθητου και εύχρηστου δικτυακού τόπου, στον οποίο θα δηλώνεται το προφίλ και το στίγμα του, αποτελεί δείγμα ενός μουσείου σύγχρονου και εξωστρεφούς που ακολουθεί τις σημερινές διεθνείς τάσεις και πρέπει να αποτελέσει προτεραιότητα των Πινακοθηκών²³⁴.

Μέσω μιας ενημερωμένης ιστοσελίδας ο μελλοντικός επισκέπτης θα μπορεί να προετοιμάσει την επίσκεψή του, να ενημερωθεί για τα έργα και να πληροφορηθεί για τις τρέχουσες δραστηριότητες του μουσείου, καθώς και για το ωράριο και την τοποθεσία. Παράλληλα ο ενδιαφερόμενος-μελετητής, ο οποίος βρίσκεται μακριά και δεν έχει την δυνατότητα να το επισκεφθεί, ο εικονικός δηλαδή επισκέπτης του μουσείου, θα μπορεί να έχει πρόσβαση σε πληροφορίες που αφορούν τόσο στις συλλογές όσο και στη λειτουργία του μουσείου. Οι σύγχρονες πινακοθήκες, και κυρίως οι περιφερειακές, ορισμένες από τις οποίες διαθέτουν

²³² Παυλογεωργάτος 2006, σ. 22

²³³ Ο.π, σ. 21

²³⁴ Χαρατζοπούλου 1999, σ. 95

πολύ σημαντικές συλλογές, συνεχίζουν να παραμένουν δυστυχώς άγνωστες στο ευρύ κοινό. Το διαδίκτυο τούς προσφέρει τώρα την δυνατότητα να ξεφύγουν από τα γεωγραφικά τους όρια και να κοινοποιήσουν τις συλλογές τους σε ένα απίστευτα ευρύ κοινό. Η τεχνολογία τούς προσφέρει σήμερα έναν «*νέο τρόπο επικοινωνίας*»²³⁵ με τον οποίο με μικρό κόστος, συγκριτικά με τα ωφέλη που προσφέρει, τα μουσεία θα μπορούν να προσεγγίσουν νέους επισκέπτες και να ανοικτούν σε νέες ομάδες κοινού, όπως οι νέοι. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά: «*το διαδίκτυο είναι το πιο εύκολο κανάλι διανομής και ο πιο αποτελεσματικός τρόπος να βρεί κανείς πελάτες σε όλο τον κόσμο*»²³⁶.

Από τις 34 Πινακοθήκες που καταγράφηκαν 5 Πινακοθήκες διαθέτουν δικό τους ιστότοπο (Λάρισα, Ρόδος, Χανιά, Ρέθυμνο, Κέρκυρα), 18 Πινακοθήκες διαθέτουν τον δικό τους χώρο στην ιστοσελίδα του Δήμου, Πολιτιστικού Οργανισμού, Δημοτικής Αναπτυξιακής Επιχείρησης όπου υπάγονται (Αθήνα, Πειραιάς, Καλλιθέα, Ψυχικό, Ιωάννινα, Πάτρα, Καλαμάτα, Λάρισα, Καρδίτσα, Λαμία, Βόλος, Θεσσαλονίκη, Χαλάστρα, Θέρμη, Ηράκλειο, Αίγιο, Κόρινθος και Τρίκαλα) ενώ 12 Πινακοθήκες δεν διαθέτουν καμία επίσημη παρουσία στο διαδίκτυο (Ξάνθη, Κυκλάδες, Σάμος, Λιβαδειά, Μύκονος, Άμφισσα, Μεσολόγγι, Διδυμότειχο, Χίος, Κυκλάδες, Ναύπλιο). Επίσης οι περισσότερες δεν διαθέτουν δικό τους ιστότοπο ή διαθέτουν αλλά δεν τον χρησιμοποιούν επαρκώς.

Απορία προκαλεί ότι στον επίσημο κόμβο του Υπουργείου Πολιτισμού²³⁷, που αποτελεί τον κατεξοχήν φορέα προώθησης και ανάπτυξης της πολιτιστικής πολιτικής στην χώρα, αναφέρονται μόνο οι 4 από τις 30 Πινακοθήκες (Αθηνών, Πειραιά, Ρόδου και Κέρκυρας). Απουσιάζουν μάλιστα Πινακοθήκες με μεγάλη διάρκεια ζωής που διαθέτουν ιστορικές και πλήρεις συλλογές.

Τρεις Πινακοθήκες έχουν δημιουργήσει δικό τους προφίλ στο κοινωνικό δίκτυο facebook, κίνηση που μπορεί να κατακριθεί αρχικά, ωστόσο παρουσιάζει θετικά αποτελέσματα. Οι Πινακοθήκες της Λάρισας και της Άμφισσας²³⁸, αξιοποιώντας τις δυνατότητες του παραπάνω δικτύου, έχουν δημιουργήσει έναν κύκλο «θαυμαστών», οι οποίοι ενημερώνονται άμεσα για τις δραστηριότητες της Πινακοθήκης, λαμβάνοντας ένα άμεσο μήνυμα στο ηλεκτρονικό τους ταχυδρομείο. Ο καθένας μπορεί να έχει πρόσβαση στα στοιχεία

²³⁵ Cunliffe-Kritou-Tudhore 2002, σ. 229

²³⁶ Lazarinis-Kanellopoulos-Lalos 2008

²³⁷ <http://odysseus.culture.gr>

²³⁸ Πρέπει να επισημανθεί ότι στην περίπτωση της Άμφισσας δεν έχει δημιουργηθεί από τους υπεύθυνους της Πινακοθήκης, αλλά από έναν φιλότεχνο κάτοικο της πόλης, Ωστόσο παρέχονται όλες οι απαραίτητες πληροφορίες.

επικοινωνίας και σε φωτογραφίες του μουσείου, ενώ μπορεί να έρθει άμεσα σε επαφή με κάποιον υπεύθυνο πληκτρολογώντας ένα απλό μήνυμα. Οι υπεύθυνοι των πινακοθηκών πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι ακόμα και αν πραγματοποιούν εκθέσεις με τα πιο σημαντικά έργα τέχνης, εάν δεν τις προβάλλουν επαρκώς στο κοινό, η προσπάθεια τους παραμένει ημιτελής. Η Πινακοθήκη Αθηνών διαθέτει επίσης προφίλ στο κοινωνικό δίκτυο facebook, αλλά το όνομά της υπάρχει μόνο στα αγγλικά ως “Municipal Gallery of Athens” με αποτέλεσμα να είναι δύσκολος ο εντοπισμός της.

Πρέπει βέβαια να αναφερθεί ότι πρόκειται για ένα πρόβλημα που δεν αφορά μόνο τις πινακοθήκες, αλλά όλα τα μουσεία της χώρας²³⁹ και έχει επισημανθεί πολλές φορές. Τα μουσεία αγνοώντας αυτό το νέο εργαλείο επικοινωνίας απομονώνονται τόσο από το κοινό, υπάρχον και δυνητικό, δημιουργώντας ένα προφίλ παρωχημένο και αποστασιοποιημένο, όσο και μεταξύ τους, αγνοώντας ένα εργαλείο εύκολο στην χρήση που θα μπορούσε με ελάχιστο κόστος να τις διατηρεί σε διαρκή και ανοικτή επικοινωνία. Τα οφέλη από την δημιουργία ενός ιστότοπου είναι πολλαπλά.

Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι ο σχεδιασμός ενός σωστού και εύχρηστου διαδικτυακού τόπου που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες των επισκεπτών του, δεν είναι κάτι εύκολο. Τα μουσεία πρέπει να προχωρήσουν στην δημιουργία ενός διαδικτυακού τόπου κατόπιν μελέτης και καθορισμού των στόχων που πρόκειται αυτό να υπηρετήσει. Πρέπει να επιλεγούν με προσοχή τα πεδία και οι πληροφορίες που θα παρέχονται. Συνήθως ο χαρακτήρας της ιστοσελίδας εξαρτάται από την προσωπικότητα του μουσείου, τις συλλογές του και το κοινό στο οποίο απευθύνεται²⁴⁰. Για παράδειγμα άλλες πληροφορίες μπορεί να έχει ανάγκη ο κάτοικος της πόλης και άλλες ο ξένος επισκέπτης, ο οποίος δεν γνωρίζει την πόλη²⁴¹. Μια ανεπαρκής ιστοσελίδα μπορεί να αποθαρρύνει τον πιθανό επισκέπτη. Σημαντικό είναι επίσης να αναφερθεί η ανάγκη να διατίθενται οι πληροφορίες και στα αγγλικά.

Στο παράρτημα παρατίθεται ένας πίνακας με τα βασικά στοιχεία επικοινωνίας των δημοτικών πινακοθηκών και εν συνεχεία ένας δεύτερος σύντομος πίνακας με τις πληροφορίες που κρίνεται χρήσιμο να παρέχουν οι πινακοθήκες στον επισκέπτη της ιστοσελίδας τους.

²³⁹ Παυλογεωργάτος 2006, σ. 21-29

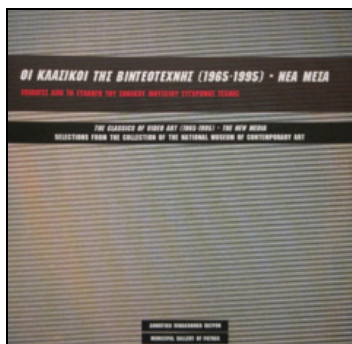
²⁴⁰ Cunliffe-Kritou-Tudhore 2002, σ. 232

²⁴¹ Ο.π, σ. 234

15. Συνεργασία με άλλους φορείς

Η προώθηση της συνεργασίας των Πινακοθηκών με άλλους φορείς (πολιτιστικούς και μη) κρίνεται αναγκαία, προκειμένου να καταφέρουν να αναπτύξουν μια ολοκληρωμένη δραστηριότητα και να γίνουν ευρύτερα γνωστές. Τα περισσότερα μουσεία της χώρας και ειδικότερα οι δημοτικές Πινακοθήκες κινούνται απομονωμένες, χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια συνεργασίας και δικτύωσης με άλλα μουσεία ή φορείς της πόλης²⁴².

Ορισμένες Δημοτικές Πινακοθήκες έχουν συνεργαστεί μεταξύ τους στο παρελθόν για την διοργάνωση εκθέσεων. Για παράδειγμα έργα της Πινακοθήκης Ιωαννίνων έχουν ταξιδέψει στην Πάτρα και της Θεσσαλονίκης στην Καρδίτσα. Έργα της Εθνικής Πινακοθήκης έχουν στο παρελθόν περιοδεύσει σε μια σειρά περιφερειακών Πινακοθηκών, σε μια προσπάθεια προσέγγισης των κατοίκων της περιφέρειας (Πάτρα, Λάρισα, Θεσσαλονίκη, κ.ά).

Εικ. 33-35 Εκδόσεις της Δημοτικής Πινακοθήκης Πατρών από τις συνεργασίες της με το Μέγαρο Μουσικής, το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης και το Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

Ορισμένες Πινακοθήκες επιδεικνύουν ιδιαίτερη κινητικότητα στον τομέα των συνεργασιών τόσο με καταξιωμένους φορείς του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού. Αναφέρονται ενδεικτικά οι Πινακοθήκες της Λάρισας, του Ρεθύμνου και της Πάτρας. Η Δημοτική Πινακοθήκη της Λάρισας έχει συνεργαστεί με την Εθνική Πινακοθήκη, το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων, τη Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης και το φεστιβάλ της Πάτρας, ενώ της Κέρκυρας με την Εθνική Πινακοθήκη, άλλες δημοτικές πινακοθήκες, ιδιωτικά μουσεία της χώρας και άλλους χώρους τέχνης. Η Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου - Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης παρουσιάζει έναν εντυπωσιακό κατάλογο από ιδρύματα και φορείς με τους οποίους έχει συνεργαστεί. Αναφέρονται ενδεικτικά: Αρχαιολογικό Μουσείο Ρεθύμνης, Γαλλικό Ινστιτούτο, Βρετανικό Συμβούλιο, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Μουσείο Μπενάκη, Musée Royaux des Beaux-Arts του Βελγίου, το κέντρο Georges Pompidou κ.ά. Ένα

²⁴² Για την δικτύωση των μουσείων, βλ. παρακάτω σ. 88-91.

ακόμα παράδειγμα ιδιαίτερα δραστήριας πινακοθήκης είναι των Πατρών η οποία εκτός από την Εθνική Πινακοθήκη έχει συνεργαστεί με το Μέγαρο Μουσικής, το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης τέχνης, το Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης τέχνης κ.ά.

Η Δημοτική Πινακοθήκη Ψυχικού, η οποία θέτει ως έναν από τους βασικούς της στόχους την εκπαίδευση μέσω της τέχνης, συνεργάζεται συστηματικά με τα Κέντρα δια βίου μάθησης ενηλίκων του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, καθώς και με το κέντρο Μπενετάτου του Δήμου Ψυχικού.

Ορισμένες πινακοθήκες έχουν ενταχθεί σε πολιτιστικούς θεσμούς της πόλης τους, ξεφεύγοντας με τον τρόπο αυτό από τον μοναχικό δρόμο και επιλέγοντας την συμμετοχή σε ορισμένες συλλογικές δράσεις. Η Δημοτική Πινακοθήκη της Θεσσαλονίκης, για παράδειγμα, έχει ενταχθεί στο φεστιβάλ των Δημητρίων²⁴³, το οποίο είναι ετήσιο και διαρκεί τέσσερις μήνες. Εντασσόμενη σε ένα θεσμό με ιστορία και απήχηση στην πόλη, κατορθώνει να αποκτήσει ένα πιο φιλικό προφίλ και να προσεγγίσει νέες ομάδες επισκεπτών. Η Δημοτική Πινακοθήκη της Καλλιθέας εντάχθηκε το Ιούνιο του 2009 στο Φεστιβάλ Δρόμου που οργάνωσε ο δήμος Καλλιθέας. Το φεστιβάλ περιελάμβανε μια σειρά εκδηλώσεων σε σχολεία της περιοχής, στον Πολιτιστικό Οργανισμό του Δήμου, σε πλατείες αλλά και στην 2^η Μπιενάλε της Αθήνας. Με τον τρόπο αυτό η Πινακοθήκη έγινε μέρος μιας συλλογικής πολιτιστικής κίνησης και κατάφερε να προσεγγίσει και νεότερες ηλικιακές ομάδες.

16. Επισκεψιμότητα

Επίσημα στατιστικά στοιχεία για την επισκεψιμότητα των Πινακοθηκών δεν στάθηκε δυνατόν να συλλέξουμε, τόσο στα αρχεία του Υπουργείου Πολιτισμού όσο και στην διαδικτυακό τόπο της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας. Ορισμένες Πινακοθήκες, όπως αυτή της Θεσσαλονίκης, δίνουν στην ιστοσελίδα τους συγκεκριμένο αριθμό επισκεπτών ανά έκθεση, ωστόσο δεν είναι μια συνήθης τακτική. Ενώ στον διαδικτυακό τόπο της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας²⁴⁴ υπάρχουν τα στοιχεία επισκεψιμότητας για τα Αρχαιολογικά Μουσεία της χώρας, για τις Δημοτικές Πινακοθήκες δεν στάθηκε δυνατόν να εντοπίσουμε αντίστοιχα στοιχεία, γεγονός που πιθανώς δείχνει ότι ο επίσημος φορέας στατιστικής πληροφόρησης της χώρας μας δεν συμπεριλαμβάνει τις πινακοθήκες στους βασικούς πολιτιστικούς φορείς.

²⁴³ Τα «Δημήτρια» διοργανώνονται από το 1966 και περιλαμβάνουν εκδηλώσεις που καλύπτουν όλες τις τέχνες, βλ. www.dimitriathess.gr

²⁴⁴ www.statistics.gr

Είναι παραδεκτό ότι η επισκεψιμότητα των Πινακοθηκών είναι χαμηλή, γεγονός που επιβεβαιώνουν οι ίδιοι οι υπεύθυνοι των μουσείων. Μεγαλύτερη προσέλευση κοινού παρατηρείται στις περιοδικές εκθέσεις και κυρίως όταν περιλαμβάνονται πολύ γνωστά ονόματα καλλιτεχνών. Ο υπεύθυνος της πινακοθήκης Πατρών σε τηλεφωνική συνομιλία ανέφερε χαρακτηριστικά ότι η επισκεψιμότητα αυξήθηκε κατακόρυφα κατά την διάρκεια της έκθεσης «Ευρωπαϊκή ζωγραφική» (28 Μαρτίου – 30 Ιουνίου 2006), η οποία διοργανώθηκε σε συνεργασία με την Εθνική Πινακοθήκη και περιελάμβανε έργα των: El Greco, Tiepolo, Tintoretto, Delacroix, κ.ά. Χαρακτηριστικό είναι ότι την έκθεση αυτή στους τρεις μήνες της λειτουργίας της επισκέφτηκαν 5.800 άτομα από τα οποία η πλειονότητα, 3.310, ήταν μαθητές. Αντίθετα μια λιγότερο φιλόδοξη περιοδική έκθεση της ίδιας πινακοθήκης έχει συνήθως γύρω στους 1.000 επισκέπτες²⁴⁵.

Ανακεφαλαιώνοντας, διαπιστώνεται ότι υπάρχει μια σαφής ανομοιομορφία ανάμεσα στις Δημοτικές Πινακοθήκες της Ελλάδας. Ορισμένες πινακοθήκες παράγουν πολύ σημαντικό έργο με έντονη εκθεσιακή και εκπαιδευτική δραστηριότητα με κύριο στόχο την διάδοση της νεοελληνικής τέχνης. Αντίθετα άλλες ουσιαστικά υπολειτουργούν.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη του καταστατικού ίδρυσης Πινακοθήκης και οι στόχοι που απαριθμεί η κάθε μία. Εάν μελετήσει κανείς το ΦΕΚ ίδρυσης ή την ιστοσελίδα των Πινακοθηκών, διαπιστώνει ότι οι βασικοί τους στόχοι συγκλίνουν: όλες θέτουν ως βασικό στόχο την προαγωγή και τη διάδοση των εικαστικών τεχνών, την καλλιέργεια της εικαστικής παιδείας και την προβολή του έργου των ντόπιων καλλιτεχνών.

Η ύπαρξη μιας σαφούς στοχοθεσίας ως προς τον προγραμματισμό δράσης είναι απαραίτητη για την εύρυθμη ανάπτυξη και λειτουργία τους. Επιγραμματικά οι κύριοι/παραδοσιακοί τομείς στους οποίους δραστηριοποιείται ένα μουσείο-Πινακοθήκη είναι οι εξής: η συλλογή, η φύλαξη-συντήρηση, η έρευνα και τέλος η έκθεση των αντικειμένων της συλλογής. Σύμφωνα με τα παραπάνω, αν θέλαμε να κατηγοριοποιήσουμε τις Πινακοθήκες ανάλογα με τους τομείς που δραστηριοποιούνται, θα μπορούσαμε να κάνουμε τον εξής διαχωρισμό:

- ❖ Εμπλουτισμός της συλλογής
- ❖ Εκθεσιακή δραστηριότητα
- ❖ Εκπαιδευτικά προγράμματα/Δράσεις

²⁴⁵ Σύμφωνα με τα στοιχεία που χορηγήθηκαν πέραν του ερωτηματολογίου από τον υπεύθυνο της Πινακοθήκης Πατρών Δ. Παπανικολάου.

❖ Συνδυασμός των παραπάνω

Υπάρχουν Πινακοθήκες που θέτουν ως προτεραιότητα την απόκτηση νέων έργων και τη διεύρυνση της συλλογής τους. Έχοντας μια συλλογή με σαφή προσανατολισμό επιθυμούν είτε μέσω αγορών, είτε μέσω εξασφάλισης δωρεών, να συμπληρώσουν τα κενά που τυχόν έχει η συλλογή τους, όπως η Δημοτική Πινακοθήκη της Αθήνας, είτε να εμπλουτίσουν την συλλογή τους με νέα έργα έχοντας έναν σαφή συλλεκτικό στόχο, όπως η Δημοτική Πινακοθήκη του Ρεθύμνου που επιθυμεί να εμπλουτίσει την συλλογή της με έργα σύγχρονης τέχνης.

Μια σειρά πινακοθηκών επικεντρώνει την δραστηριότητά της στην συχνή οργάνωση περιοδικών εκθέσεων. Μια έξυπνη τακτική που ακολουθούν ορισμένες πινακοθήκες, όπως η Πινακοθήκη της Καλλιθέας ή του Βόλου, είναι η φιλοξενία περιοδικών εκθέσεων σύγχρονων καλλιτεχνών, με τον όρο ο καλλιτέχνης να δωρίσει κατόπιν ένα έργο του στην Πινακοθήκη. Πρόκειται για πρακτική που ακολουθείται από πολλά μεγάλα μουσεία του εξωτερικού με αμφίδρομα οφέλη.

Ορισμένες Πινακοθήκες θέτουν ως προτεραιότητα τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Η Πινακοθήκη του Ψυχικού, μέσω εικαστικών εργαστηρίων και σεμινάρια δια βίου εκπαίδευσης με αντικείμενο των πολιτισμό, επιθυμεί να διαδραματίσει έναν ρόλο εκπαιδευτικό, αξιοποιώντας τον ρόλο του μουσείου ως χώρου άτυπης εκπαίδευσης.

Τέλος υπάρχουν Πινακοθήκες οι οποίες δραστηριοποιούνται σε όλους τους παραπάνω τομείς εξίσου, όπως η Πινακοθήκη της Λάρισας. Η επιτυχία του εγχειρήματος εξαρτάται από πολλές συνιστώσες, όπως είναι το μέγεθος του μουσείου, οι οικονομικοί του πόροι και το προσωπικό που διαθέτει. Σε μικρά μουσεία και πινακοθήκες η ύπαρξη ενός περιορισμένου, αλλά σαφούς πεδίου δραστηριότητας διευκολύνει συνήθως την σωστή λειτουργία και ανάπτυξη του θεσμού.

Όταν το μουσείο έχει έναν σαφή στόχο καταφέρνει να επικεντρωθεί και να τον εκπληρώσει, ενώ το κοινό μπορεί να διακρίνει στο ίδρυμα μια συγκεκριμένη φυσιογνωμία και να τοποθετηθεί και αυτό αναλόγως απέναντί του. Η απόκτηση ενός συγκεκριμένου προφίλ έχει ιδιαίτερη σημασία για την προσέγγιση του κοινού και την δημιουργία μιας πιο «προσωπικής» σχέσης μεταξύ θεατή και μουσείου.

Κεφάλαιο Γ. Προοπτικές

1. Ο ρόλος μιας Δημοτικής Πινακοθήκης σήμερα- Προοπτικές

Ποιος όμως είναι ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει μια Δημοτική Πινακοθήκη σήμερα; Σε μια εποχή που ο ρόλος του μουσείου επανακαθορίζεται καθημερινά, ποιον ρόλο οφείλουν να αναλάβουν οι Δημοτικές Πινακοθήκες;

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει πολλές προσπάθειες ορισμού της έννοιας του μουσείου. Ο ορισμός του ICOM του 1974 ορίζει το μουσείο ως *«ένα ίδρυμα μόνιμο, χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και ανάπτυξής της και ανοικτό στο κοινό, το οποίο αποκτά, συντηρεί, μελετά, κοινοποιεί και εκθέτει υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του με σκοπό την έρευνα, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία»*²⁴⁶. Ο ορισμός του Βρετανικού Συνδέσμου Μουσείων του 1998 διευρύνει την έννοια και αποδίδει νέες ιδιότητες στο μουσείο, τονίζοντας την κοινωνική αποστολή του²⁴⁷. Πέρα από τον παραδοσιακό εκπαιδευτικό ρόλο του, προσδιορίζει το μουσείο ως έναν χώρο όπου μπορεί πλέον ο επισκέπτης να αντλήσει *έμπνευση και ευχαρίστηση*²⁴⁸. Είναι φανερό ότι ο ρόλος του μουσείου με το πέρασμα των χρόνων συνεχώς διευρύνεται. Η έννοιά του επανακαθορίζεται και το μουσείο αποκτά έναν ρόλο πολυδιάστατο καθώς, χωρίς το ίδιο να τις απαρνείται και χωρίς η κοινωνία να το απαλλάσσει από τις παλαιότερες ιδιότητές του, αποκτά συνεχώς νέες. Τις νέες αυτές *ιδιότητες* και κυρίως *δυνατότητες* των μουσείων, οφείλουν οι πινακοθήκες να κατανοήσουν και να αξιοποιήσουν προς όφελος της κοινωνίας. Το μουσείο νοείται σήμερα ως ένας *«σύνθετος θεσμός με επιστημονικό, εκπαιδευτικό, πολιτιστικό, κοινωνικό και αναπτυξιακό συνεχώς ρόλο*²⁴⁹». Ενδιαφέρον παρουσιάζει να προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε πού συγκλίνουν οι στόχοι ενός σύγχρονου μουσείου και μιας δημοτικής Πινακοθήκης στην χώρα μας σήμερα.

Τα μουσεία διεθνώς έχουν μετατοπίσει το βάρος από τα αντικείμενα στον άνθρωπο. Όπως διατυπώνεται στον ορισμό Βρετανικού Συνδέσμου Μουσείων του 1998 *«Τα μουσεία δίνουν στους ανθρώπους τη δυνατότητα να ανακαλύπτουν συλλογές και να αντλούν έμπνευση, γνώση και ευχαρίστηση. Είναι ιδρύματα που συλλέγουν, προστατεύουν και κάνουν προσιτά αντικείμενα*

²⁴⁶ Οικονόμου 2003, σ. 16. Επίσης www.icom.org

²⁴⁷ Γκαζή 2004, σ.3-4

²⁴⁸ Ο.π, σ. 18

²⁴⁹ Βουδούρη 2003, σ. 91

και δείγματα του φυσικού κόσμου, τα οποία φυλάσσουν προς όφελος της κοινωνίας»²⁵⁰.

Παρατηρούμε ότι ο ορισμός αυτός τονίζει ιδιαίτερα τη λειτουργία του μουσείου ως θεσμού περισσότερο ανθρωποκεντρικού παρά αντικειμενοκεντρικού. Τα μουσεία απευθύνονται και αφορούν πλέον ένα ευρύτερο κοινό, ενώ οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να αποκτήσουν εντός του μουσείου έναν πιο ενεργό ρόλο. Οι τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται σήμερα τα μουσεία διευρύνονται, όπως και ο τρόπος επικοινωνίας τους με το κοινό.

Με την εφαρμογή των κατάλληλων στρατηγικών, οι Πινακοθήκες μπορούν να εγγραφούν στη συνείδηση του πολίτη ως ένας θεσμός ανοικτός και φιλόξενος. Μπορούν να ανοιχθούν και σε άλλου τύπου δραστηριότητες, όπως η οργάνωση συναυλιών και άλλων παράλληλων εκδηλώσεων, ακολουθώντας τα διεθνή πρότυπα. Προκειμένου, όμως, να καταφέρουν να αναπτυχθούν πρέπει να έχουν έναν σαφή και ξεκάθαρο στόχο. Να αποφανθούν ποια είναι τα νοήματα που επιθυμούν να επικοινωνήσουν, σε ποιον απευθύνονται και ποια είναι τα κατάλληλα μέσα που θα χρησιμοποιήσουν²⁵¹. Η ύπαρξη ενός προτύπου λειτουργίας είναι απαραίτητη. Δεν πρέπει όμως αυτό να γίνει σε βάρος της πολυμορφίας και της διατήρησης της ιδιαίτερης προσωπικότητας της Πινακοθήκης. Κάθε Πινακοθήκη έχει άλλες ανάγκες και άλλες δυνατότητες που εξαρτώνται από πολλές παραμέτρους, όπως: το μέγεθος και η δομή της, οι πηγές χρηματοδότησης, οι συλλογές και το κοινό στο οποίο απευθύνεται²⁵². Ασφαλώς πολύ σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν η ιστορία και οι παραδόσεις της πόλης όπου ανήκει.

Ο ρόλος των Δημοτικών Πινακοθηκών καθορίζεται καταρχήν από τη **νομική τους μορφή**, ως Οργανισμών που υπάγονται σε όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπως είναι οι Δήμοι ή Δημοτικοί Πολιτιστικοί Οργανισμοί. Ως μουσεία που υπάγονται στον εκάστοτε Δήμο σημαίνει ότι αποκτούν ένα κοινωνικό ρόλο και μια ευθύνη απέναντι στην **τοπική κοινότητα**. Ο ρόλος τους διευρύνεται, καθώς έχουν τη δυνατότητα πιο άμεσης «εμπλοκής» στην καθημερινή ζωή των κατοίκων της πόλης, προκειμένου να εξασφαλίσουν μια παρουσία πιο έντονη στην ζωή των πολιτών. Οι Πινακοθήκες πρέπει να προσπαθήσουν να κατανοήσουν και εν συνεχεία να προσαρμοστούν στις ανάγκες της τοπικής κοινότητας.

Οι δημοτικές πινακοθήκες, λόγω μεγέθους, έχουν την δυνατότητα να αναπτύξουν μια σχέση πιο «προσωπική» με τους κατοίκους της περιοχής όπου ανήκουν. Η μικρή κλίμακα διευκολύνει σε ένα βαθμό την αμεσότερη συνεργασία με τους ντόπιους και την συλλογική

²⁵⁰ Οικονόμου 2003, σ. 18

²⁵¹ Lord 2001, σ. 19

²⁵² Swift 2000, σελ 50-52

δραστηριότητα. Όπως αναφέρεται στην βιβλιογραφία, τα μουσεία μπορούν πλέον να μεταμορφωθούν έτσι ώστε «από το να υπάρχουν για κάτι, να υπάρχουν για κάποιον»²⁵³.

Επιπλέον, η Πινακοθήκη της πόλης έχει ευθύνη απέναντι στους πολίτες, τους οποίους καλείται να χειρισθεί: *ως θεατές*, με τη συχνή οργάνωση εκθέσεων, *ως καλλιτέχνες*, με τη στήριξη και προώθησή τους, *ως ενεργούς πολίτες - επισκέπτες*²⁵⁴, προκαλώντας τους να συμμετέχουν στη μουσειακή δραστηριότητα (οργάνωση συμμετοχικών προγραμμάτων, εθελοντές, εκπαιδευτικά προγράμματα κλπ.)

Αντιμετωπίζοντας τους πολίτες της πόλης της *ως θεατές* μια Πινακοθήκη οφείλει να δώσει ιδιαίτερο βάρος στην έκθεση των έργων που διαθέτει. Η επιλογή των έργων και των πληροφοριών που τα συνοδεύουν αποτελεί μία από τις βασικές της αποστολές. Η σωστή και σοβαρή επιστημονική τεκμηρίωση των έργων, σε μια γλώσσα απλή και κατανοητή είναι ένας τομέας που πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα. Οι εκθέσεις σήμερα πρέπει να διατηρούν αναμφισβήτητα τον εκπαιδευτικό τους ρόλο, αλλά παράλληλα να είναι κατανοητές και ευχάριστες. *«Τα μουσεία υπάρχουν για τους ανθρώπους, για να προσφέρουν μια σημαντική δημόσια υπηρεσία, να εμπλουτίζουν τις ζωές όλων μας και όχι μόνο για να προσφέρουν υπηρεσίες φύλαξης, καταγραφής και επιστημονικής μελέτης»*²⁵⁵. Οι περισσότεροι κάτοικοι νιώθουν ξένοι προς το μουσείο-Πινακοθήκη της πόλης τους, καθώς πιστεύουν ότι απευθύνεται σε μία κοινωνική «ελίτ», ενώ, ταυτόχρονα, αδυνατούν να κατανοήσουν με ποιο τρόπο θα μπορούσαν να το προσεγγίσουν και να το εντάξουν στην ζωή τους. Πρόσφορο μέσο προσέγγισης σε αυτό μπορούν να είναι τα προγράμματα / εργαστήρια / κύκλοι παρουσιάσεων κ.ο.κ. για ενήλικες.

Αντιμετωπίζοντας τους πολίτες *ως καλλιτέχνες* η Πινακοθήκη οφείλει να φανεί ανοικτή και φιλόξενη, χωρίς προκαταλήψεις και ενδοιασμούς απέναντι στους κατοίκους της πόλης της που ενασχολούνται ενεργά με τα εικαστικά. Η οργάνωση ατομικών ή ομαδικών εκθέσεων και η προώθηση των ντόπιων καλλιτεχνών, με αυστηρή βέβαια επιλογή, οφείλει να είναι μία από τις προτεραιότητες της Πινακοθήκης. Ιδιαίτερα οι μικρές πινακοθήκες, οι οποίες λόγω οικονομικών δυσκολιών και περιορισμένου χώρου αδυνατούν να φιλοξενήσουν μεγάλες εκθέσεις, θα μπορούσαν να οργανώσουν ενδιαφέρουσες μικρές εκθέσεις προκαλώντας σε συμμετοχή τους κατοίκους που δεν έχουν πρόσβαση στις γκαλερί των μεγάλων κέντρων.

²⁵³ Weil 2002, σ. 30

²⁵⁴ Hooper-Greenhill 1999, σ. 47

²⁵⁵ Γκαζή 2004, σ. 7

Η Πινακοθήκη, τέλος, οφείλει να αντιμετωπίζει τους πολίτες του Δήμου της όχι μόνον ως επισκέπτες ή εκθέτες, αλλά και ως άτομα που δύνανται εντός του μουσειακού χώρου να παράγουν νοήματα, *ως ενεργούς πολίτες - επισκέπτες*²⁵⁶. Προσκαλώντας τους να συμμετάσχουν στη μουσειακή δραστηριότητα με την οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, την ενθάρρυνση του εθελοντισμού και άλλων συμμετοχικών δράσεων. Η σχετικά περιορισμένη κοινότητα στην οποία δρουν οι Πινακοθήκες ευνοεί την αμεσότερη σχέση με τους κατοίκους. Οι Πινακοθήκες θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν το περιορισμένο κοινό στο οποίο απευθύνονται και να μετατρέψουν το θεωρούμενο ως μειονέκτημα σε πλεονέκτημα.

Η ανάπτυξη και η καλλιέργεια συνεργατικού πνεύματος με τους ντόπιους μπορεί να οδηγήσει σε ιδέες φρέσκες και πρωτότυπες. Η διοργάνωση έκθεσης με έργα που διαθέτουν οι ίδιοι οι κάτοικοι στα σπίτια τους, καλλιτεχνών γνωστών ή μη, ή η διοργάνωση έκθεσης λαϊκής τέχνης με έργα που έχουν τυχόν φιλοτεχνήσει συγγενείς των κατοίκων στο παρελθόν θα μπορούσαν να είναι δύο απλές λύσεις προκειμένου οι κάτοικοι να πάψουν να είναι απλοί επισκέπτες, αλλά να νιώσουν ότι συμβάλλουν και οι ίδιοι στην παραγωγή και οργάνωση μιας έκθεσης. Με την ενεργό, λοιπόν, συμμετοχή των κατοίκων οι πινακοθήκες μπορούν να διευρύνουν το μελλοντικό κοινό τους, καθώς οι συμμετέχοντες θα εξοικειωθούν με το μουσειακό περιβάλλον και θα είναι πιθανότερο να επισκεφθούν μια μελλοντική έκθεση.

Ως μουσεία με τοπικό χαρακτήρα, οι πινακοθήκες οφείλουν να λάβουν υπόψη τους **τον χαρακτήρα** της πόλης μέσα στην οποία διαμορφώθηκαν και ανήκουν. Ο τρόπος λειτουργίας και οι στόχοι μιας Πινακοθήκης οφείλουν να διαφοροποιούνται ανάλογα με το μέγεθος της πόλης, αλλά και με την φυσιογνωμία της, π.χ. εάν είναι τουριστική ή φοιτητούπολη. Να διαφοροποιούνται εφόσον υπάρχουν άλλοι καλλιτεχνικοί φορείς ή ιδρύματα, όπως για παράδειγμα στη Ρόδο, στη Μύκονο ή στην Τήνο, όπου υπάρχουν παραρτήματα της Σχολής Καλών Τεχνών.

Το κοινό έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά ανάλογα με τον χαρακτήρα της πόλης. Ο καθορισμός των ομάδων-στόχων (target groups)²⁵⁷ και η κατανόηση των αναγκών τους διευκολύνει την ανάπτυξη της Πινακοθήκης και την υιοθέτηση των κατάλληλων στρατηγικών για την προσέλκυσή τους. Ο καθορισμός των πιθανών ομάδων-στόχων βοηθά στην επιλογή των κατάλληλων προγραμμάτων που θα λειτουργήσουν δελεαστικά για την

²⁵⁶ Hooper-Greenhill 1999, σ. 47

²⁵⁷ Γκαζή 2004, σ. 9

επίσκεψή τους στο μουσείο. Η παραγωγική σχέση μεταξύ μουσείου και τοπικής κοινότητας μπορεί να προσφέρει αμφίδρομα οφέλη σε κοινό και μουσείο.

Προκειμένου να προσελκύσουν ένα ευρύτερο κοινό, οι Πινακοθήκες οφείλουν να μεριμνήσουν για τα παρακάτω: α) πώς θα διατηρήσουν τους επισκέπτες που ήδη διαθέτουν και να τους προσελκύσουν έτσι ώστε να επιστρέψουν στο μουσείο, β) πώς θα προσελκύσουν τους δυνητικούς- μη παραδοσιακούς- επισκέπτες, και τέλος γ) πώς θα πλησιάσουν τους επισκέπτες που δεν έχουν την δυνατότητα να επισκεφθούν το μουσείο με φυσικό τρόπο, δηλαδή τους εικονικούς επισκέπτες²⁵⁸. Σήμερα η τεχνολογία προσφέρει ανεξάντλητες δυνατότητες, τις οποίες, εάν τα μουσεία αξιοποιήσουν σωστά, μπορούν να φέρουν σε επικοινωνία τις συλλογές και τα εκθέματά τους με ένα εξαιρετικά ευρύ κοινό.

Καθοριστικός για την δραστηριότητα μιας Πινακοθήκης μπορεί να είναι και ο χαρακτήρας της συλλογής. Μια Δημοτική Πινακοθήκη μπορεί να είναι μονογραφική (αφιερωμένη στο έργο ενός καλλιτέχνη) ή να αντιπροσωπεύει ένα καλλιτεχνικό κίνημα και τους καλλιτέχνες μιας γενιάς ή να είναι αφιερωμένη στο έργο των ντόπιων καλλιτεχνών και στην προώθησή τους.

Διαπιστώνεται δηλαδή ότι, προκειμένου να κατορθώσουν να υπηρετήσουν τον «κοινωνικό τους ρόλο», οι πινακοθήκες θα πρέπει να καταβάλουν προσπάθεια για να έρθουν σε πιο άμεση επαφή και να εμπλακούν με τους κατοίκους της πόλης τους. Για να το κατορθώσουν θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους μια σειρά παραγόντων, όπως ο χαρακτήρας της πόλης, το κοινό στο οποίο απευθύνονται και τα έργα της συλλογής τους.

2. Αξιολόγηση και Δικτύωση των Πινακοθηκών **Δημιουργία κοινού διαδικτυακού κόμβου**

Οι Δημοτικές Πινακοθήκες αποτελούν μουσεία με σοβαρές αδυναμίες και ελλείψεις, γεγονός που οφείλεται ως ένα βαθμό στην εσωστρέφεια και στην απουσία στρατηγικού σχεδιασμού. Η αποξένωση τόσο από το κοινό τους όσο και μεταξύ τους, μολονότι είναι οργανισμοί που αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα, δυσχεραίνει σε μεγάλο βαθμό την αποστολή και το έργο τους.

²⁵⁸ Ο.π., σ. 7

Στο πλαίσιο, λοιπόν, της νέας ανθρωποκεντρικής και εξωστρεφούς πολιτικής που έχουν υιοθετήσει τα περισσότερα σύγχρονα μουσεία, την τελευταία εικοσαετία έχουν αναπτυχθεί ορισμένες μέθοδοι όπως η *έρευνα κοινού και η αξιολόγηση*, οι οποίες βοηθούν τα μουσεία να ανοίξουν έναν γόνιμο και ουσιαστικό διάλογο με το κοινό²⁵⁹. Από τη μία τα βοηθούν να κατανοήσουν τα ενδιαφέροντα, τις ανάγκες και τα κίνητρα των επισκεπτών τους²⁶⁰, από την άλλη όμως καθίσταται δυνατό να καταλάβουν και τα ίδια τις δυνατότητες και τις αδυναμίες τους, να συμβάλουν δηλαδή στην απόκτηση «αυτογνωσίας»²⁶¹.

Οι Πινακοθήκες πρέπει καταρχήν να συνειδητοποιήσουν ότι αποτελούν ιδρύματα στην υπηρεσία του κοινού. Προκειμένου όμως να καταφέρουν να το υπηρετήσουν παραγωγικά, πρέπει πρώτα να προσπαθήσουν να κατανοήσουν τις προθέσεις και τις επιθυμίες του²⁶², να κατανοήσουν δηλαδή τί είναι αυτό που ζητάει και προσδοκά από αυτές. Στο πλαίσιο, λοιπόν, των υπόλοιπων δραστηριοτήτων των πινακοθηκών (εκθέσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα κ.ο.κ.) κρίνεται απαραίτητη και η ένταξη της διαδικασίας της *αξιολόγησης* προκειμένου να κατορθώσουν να βελτιώσουν τις υπηρεσίες τους και να αναπτύξουν δραστηριότητες περισσότερο εποικοδομητικές, προσφιλείς στο κοινό που απευθύνονται.

Η έρευνα κοινού κρίνεται καταρχήν αναγκαία προκειμένου να καταλάβουν σε ποιες ομάδες κοινού απευθύνονται²⁶³. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, δεδομένου ότι οι Πινακοθήκες τοποθετούνται σε πόλεις με διαφορετικά χαρακτηριστικά και δημογραφικά στοιχεία²⁶⁴, το κοινό τους μπορεί να είναι διαφορετικό. Για παράδειγμα, σε μία πόλη που αποτελεί τουριστικό προορισμό, είναι πιθανό τους καλοκαιρινούς μήνες να αυξάνονται οι ξένοι επισκέπτες, κ.ο.κ. Ο προσδιορισμός των ομάδων αυτών, αλλά και των ομάδων που δεν επισκέπτονται τα μουσεία, μπορεί να βοηθήσει τις Πινακοθήκες να βελτιώσουν τις υπηρεσίες τους προς το κοινό, αλλά και να προσελκύσουν νέες ομάδες.

Οι μέθοδοι αξιολόγησης είναι πολλές και η επιλογή της σωστής μεθόδου εξαρτάται από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το κάθε μουσείο και από την ιεράρχηση των αναγκών του. Στην περίπτωση των πινακοθηκών κρίνεται καταρχήν αναγκαία η πραγματοποίηση πρακαταρκτικής αξιολόγησης. Αξιολόγησης, δηλαδή, που θα αποσκοπεί στη διαμόρφωση των επόμενων δραστηριοτήτων της πινακοθήκης, με βάση τις ανάγκες και τις

²⁵⁹ Οικονόμου 2003, σ. 103-105

²⁶⁰ Μουσούρη 1999, σ. 56

²⁶¹ Αδάμ Βελένη-Σολομών-Γεωργάκη 2009, σ. 64

²⁶² Ο.π.

²⁶³ Μουσούρη 1999, σ. 58

²⁶⁴ Ο.π.

προτεραιότητες του κοινού. Με τον τρόπο αυτό η πινακοθήκη θα μπορέσει τόσο να διατηρήσει τις ομάδες που ήδη την επισκέπτονται όσο και να προσελκύσει νέους επισκέπτες.

Η μέθοδος της αξιολόγησης μπορεί καταρχήν να εφαρμοστεί σε Πινακοθήκες των οποίων η μεταστέγαση σχεδιάζεται την περίοδο αυτή, όπως η Πινακοθήκη του Δήμου Αθηναίων ή του Δήμου Βόλου. Οι συγκεκριμένες Πινακοθήκες θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν την μεταβατική αυτή περίοδο και με την έναρξη της λειτουργίας τους σε νέο χώρο, να εγκαινιάσουν μια νέα αμφίδρομη σχέση με το κοινό. Θα ήταν ιδιαίτερα εποικοδομητικό να πραγματοποιήσουν προκαταρκτική αξιολόγηση μέσω ερωτηματολογίου, που αποτελεί μία από τις πιο διαδεδομένες μεθόδους αξιολόγησης, προσπαθώντας να κατανοήσουν: α) τον βαθμό ενημέρωσης των κατοίκων της πόλης σχετικά με τη πινακοθήκη (εάν γνωρίζουν ή όχι την ύπαρξή της, εάν ναι με ποιον τρόπο έχουν ενημερωθεί, κ.λ.π.), β) την επισκεψιμότητα (αν την έχουν επισκεφτεί, μόνοι ή με σχολείο-οργανωμένη ομάδα, σκοπό της επίσκεψης, κ.λ.π.) και γ) τις επιθυμίες και τις προσδοκίες τους για το νέο μουσείο. Οι πινακοθήκες θα πρέπει να αξιοποιήσουν τα αποτελέσματα στη σύνταξη της νέας μουσειολογικής και μουσειογραφικής μελέτης των μουσείων τους²⁶⁵. Ορισμένα μουσεία έχουν ακολουθήσει στο παρελθόν ανάλογη τακτική και τα αποτελέσματα της ενσωμάτωσης των στοιχείων της έρευνας κοινού στην νέα επανέκθεση των μουσείων υπήρξαν θετικά²⁶⁶.

Προτείνεται, επίσης, η διεξαγωγή μιας έρευνας κοινού η οποία είναι περισσότερο χρονοβόρα και απαιτεί τον συντονισμό και την ομαλή συνεργασία όλων των πινακοθηκών: η πραγματοποίηση έρευνας μέσω ενός κοινού ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο θα είναι ενιαίο και θα αφορά όλες τις Πινακοθήκες, οι οποίες θα το διανείμουν εν συνεχεία κατά την κρίση τους. Η διαδικασία προτείνεται να είναι η εξής: κάθε Πινακοθήκη θα συντάξει αρχικά μια φόρμα με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει και τις ερωτήσεις που θα ήθελε να θέσει στο κοινό της. Εν συνεχεία θα καθοριστεί μία κεντρική ομάδα εργασίας η οποία θα συλλέξει τις συμπληρωμένες φόρμες, θα τις μελετήσει και θα συντάξει ένα τελικό ερωτηματολόγιο. Εφόσον απευθύνεται και σε άτομα που δεν έχουν επισκεφθεί ή μπορεί να αγνοούν την ύπαρξη της πινακοθήκης, το ερωτηματολόγιο είναι προτιμότερο να περιλαμβάνει κυρίως ερωτήσεις κλειστού τύπου. Τα άτομα που θα οργανώσουν την διαδικασία αυτή, πρέπει να έχουν γνώση και πρακτική εμπειρία πάνω στο αντικείμενο της αξιολόγησης. Μπορεί να απασχοληθούν είτε αποκλειστικά υπάλληλοι των Πινακοθηκών με εξειδίκευση στον τομέα αυτό, είτε ορισμένοι υπάλληλοι Πινακοθηκών μαζί με εξωτερικούς συνεργάτες που θα

²⁶⁵ Τούρτα-Ζαρκαλή 2009, σ. 69

²⁶⁶ Αναφέρεται η περίπτωση της προκαταρκτικής έρευνας κοινού για την οργάνωση της νέας μόνιμης έκθεσης για τη Θεσσαλονίκη στον Λευκό Πύργο, βλ. Τούρτα-Ζαρκαλή 2009, σ. 69.

αποσχοληθούν για ορισμένο καιρό καταρχήν για τον συντονισμό και την οργάνωση της έρευνας αυτής, και κατόπιν για την μελέτη των αποτελεσμάτων και την διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων και μεθόδων.

Το ερωτηματολόγιο μπορεί να διανέμεται εντός του μουσείου ή σε κεντρικούς δημόσιους χώρους, να αποστέλλεται ταχυδρομικά ή να πραγματοποιούνται ακόμα και τηλεφωνικές συνεντεύξεις. Η κάθε Πινακοθήκη θα αποφασίσει για το δείγμα, ανάλογα με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά της πόλης, το μέγεθός της, κλπ. Εν συνεχεία τα αποτελέσματα θα μελετηθούν από τις ίδιες τις Πινακοθήκες και θα αποσταλούν στην κεντρική ομάδα εργασίας, η οποία θα βρίσκεται σε ανοικτή επικοινωνία με τις Πινακοθήκες και θα διατυπώσει συγκεκριμένες προτάσεις για καθεμία ξεχωριστά λαμβάνοντας υπόψιν τις τα αποτελέσματα σε συνάρτηση με την φυσιογνωμία της κάθε πινακοθήκης και τα χαρακτηριστικά της πόλης όπου βρίσκεται. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα πρέπει να δημοσιοποιηθούν²⁶⁷. Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας οι πινακοθήκες θα πρέπει να αξιοποιήσουν τα αποτελέσματα και να προτάξουν τις επιθυμίες του κοινού, εντάσσοντας τις στην καθημερινή τους λειτουργία και στην μελλοντική τους δραστηριότητα. Φυσικά μια τέτοια διαδικασία εξαρτάται πάντα από το μεράκι, την όρεξη και την θέληση των υπαλλήλων των Πινακοθηκών.

Ένα ακόμα βασικό πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί με ανάληψη πρωτοβουλιών είναι η απουσία δικτύωσης και συνεργασίας των Πινακοθηκών. Η **δικτύωση** αναφέρεται αρχικά σε επίπεδο συνεργασίας και χάραξης κοινής πολιτικής και σε δεύτερο επίπεδο στην δημιουργία κοινού κόμβου στο διαδίκτυο.

Πρόσφατα πραγματοποιήθηκε με πρωτοβουλία της Δημοτικής Πινακοθήκης Λάρισας η 1^η Πανελλήνια Συνάντηση Δημοτικών Πινακοθηκών Ελλάδας, ένα βήμα πολύ θετικό για το μέλλον των Πινακοθηκών²⁶⁸. Δυστυχώς, όμως, η ανταπόκριση υπήρξε περιορισμένη, ελάχιστες ήταν οι Πινακοθήκες που συμμετείχαν. Κοινός τόπος σε όλες τις ομιλίες των εκπροσώπων που έλαβαν μέρος, ήταν η ανάγκη επίλυσης *από κοινού* των ζητημάτων που αφορούν στο θεσμικό πλαίσιο και στην λειτουργία τους, καθώς και στην ανάγκη ανάληψης ενός ρόλου πιο ενεργού στις τοπικές κοινωνίες που ανήκουν. Η ανάγκη συνεργασίας των Πινακοθηκών φάνηκε να αποτελεί κοινή επιθυμία των συμμετεχόντων. Διατυπώθηκε η ανάγκη θέσπισης ενός άτυπου συντονιστικού οργάνου, το οποίο θα αποτελεί «*συντονιστικό*

²⁶⁷ Οικονόμου 2003, σ. 105

²⁶⁸ Πρακτικά 1^{ης} Πανελλήνιας Συνάντησης Δημοτικών Πινακοθηκών, 31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2009, Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Γ.Ι. Κατσίγρα.

και διεκδικητικό σώμα με πολιτικό χαρακτήρα (...) και θα στοχεύει σε κοινή διεκδίκηση νομικών, οικονομικών και θεσμικών ζητημάτων από το Υπουργείο Πολιτισμού και άλλα υπουργεία· θα αποβλέπει ειδικότερα σε υποστήριξη από το τμήμα Μουσείων και Πινακοθηκών του ΥΠΠΟ, αλλά και από τα μεγάλα μουσεία της χώρας»²⁶⁹. Ωστόσο, η ανομοιογένεια στο θεσμικό πλαίσιο των Πινακοθηκών αποτελεί ένα βασικό εμπόδιο για την σύσταση ενός επίσημου οργάνου²⁷⁰.

Αντιμετωπίζοντας παρόμοια προβλήματα στην καθημερινότητά τους οι Πινακοθήκες θα πρέπει να βρίσκονται σε συνεχή και ανοικτό διάλογο ανταλλάσσοντας μεθόδους και πρακτικές. Πρόσφατο παράδειγμα δικτύωσης μουσείων στην Ελλάδα είναι το Δίκτυο Μουσείων και Πολιτιστικών Φορέων Ιστορικού Κέντρου Αθηνών²⁷¹, το οποίο συστάθηκε τον Ιανουάριο του 2009, κατόπιν προτάσεως του Κέντρου Μελέτης Νεότερης Κεραμικής. Το δίκτυο αυτό λειτουργεί σε μικρότερη κλίμακα, ωστόσο η κεντρική ιδέα είναι η ίδια²⁷². Ο βασικός του στόχος είναι η ισχυροποίηση της παρουσίας των μουσείων που συμμετέχουν, η πραγματοποίηση προγραμμάτων σε μεγαλύτερη κλίμακα και η προσέγγιση ενός ευρύτερου κοινού²⁷³. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι το δίκτυο «εξασφαλίζει και εγγυάται την ελεύθερη συνεργασία μεταξύ των μελών και βασίζεται στις αρχές της ανεξάρτητης και ισότιμης έκφρασης απόψεων και προτάσεων στο πλαίσιο Ολομέλειας..»²⁷⁴.

Ωστόσο, στην βιβλιογραφία επισημαίνεται ότι η δημιουργία δικτύων μουσείων, αλλά και μεμονωμένων μουσείων στην ελληνική περιφέρεια, ανεξάρτητα από τον φορέα ίδρυσή τους (Τοπική Αυτοδιοίκηση, ιδιώτης, ή κάποιος άλλος φορέας) παρουσιάζει μια αυξημένη δυσκολία, καθώς δεν υφίσταται ουσιαστική περιφερειακή πολιτική²⁷⁵. Ως ένας άλλος παράγοντας που δυσχεραίνει σε μεγάλο βαθμό την βιωσιμότητά τους επισημαίνεται η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού²⁷⁶, που αποτελεί ένα πρόβλημα που αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα. Για την αντιμετώπιση -ως ένα βαθμό- των προβλημάτων αυτών προτείνεται η δημιουργία ενός κοινού διαδικτυακού κόμβου των Πινακοθηκών που θα μπορέσει να συμβάλει ουσιαστικά στην προώθηση της επαφής και της συνεργασίας,

²⁶⁹ Ο.π., ομιλία του εκπροσώπου της Δημοτικής Πινακοθήκης Καρδίτσας.

²⁷⁰ Ο.π.

²⁷¹ <http://www.potterymuseum.gr/pub/Category.asp?lang=gr&catid=33>

²⁷² Ένα άλλο δίκτυο μουσείων που έχει συσταθεί στην Ελλάδα είναι το δίκτυο θεματικών μουσείων του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς. Ωστόσο το δίκτυο αυτό είναι αρκετά διαφορετικό καθώς το Ίδρυμα έχει αναλάβει τη διοικητική, λογιστική και γραμματειακή κάλυψη των μουσείων, βλ. www.piop.gr

²⁷³ <http://www.potterymuseum.gr/pub/Category.asp?lang=gr&catid=33>

²⁷⁴ Ο.π.

²⁷⁵ Λούβη 2007, σ. 44

²⁷⁶ Ο.π.

καταρχήν μεταξύ τους και κατόπιν με άλλους φορείς, πολιτιστικούς και μή. Ο κόμβος θα λειτουργεί σε πολλά επίπεδα:

- ❖ Συνεργασία των Πινακοθηκών μεταξύ τους
- ❖ Συνεργασία μεταξύ των Πινακοθηκών και των πολιτιστικών και μη τοπικών φορέων
- ❖ Συνεργασία μεταξύ των Πινακοθηκών και των πολιτιστικών και μη φορέων όλης της χώρας
- ❖ Άμεση επικοινωνία με τους ενδιαφερόμενους (φιλότεχνους, μελετητές, φοιτητές, απλούς επισκέπτες, δημοσιογράφους, πιθανούς χορηγούς-δωρητές κτλ.

Ο κόμβος θα αποτελεί καταρχήν ένα βήμα για την επικοινωνία μεταξύ των Πινακοθηκών. Η εποικοδομητική συνεργασία και η εξωστρέφεια κρίνεται απαραίτητη για την αντιμετώπιση των καθημερινών δυσκολιών. Σε ένα δεύτερο επίπεδο θα διευκολύνεται η μεταξύ τους συνεργασία. Η διοργάνωση από κοινού εκθέσεων, η ανταλλαγή έργων και το ταξίδι μιας έκθεσης σε μια σειρά από Πινακοθήκες είναι μόνο μερικές από τις προτάσεις που θα μπορούσαν πρόχειρα να διατυπωθούν. Η διευθύντρια της Δημοτικής Πινακοθήκης Κέρκυρας, αναφέρει: *«Θεωρούμε ότι θα πρέπει να ενισχυθούν περισσότερο στην χώρα μας οι ερευνητικές δραστηριότητες των μουσείων και των πινακοθηκών, καθώς και οι μεταξύ τους δεσμοί ώστε να συμβάλλουν και να συμμετέχουν ενεργά στο παγκόσμιο δίκτυο Μουσείων. Κάθε συνεργασία προς αυτήν την κατεύθυνση αποτελεί ευχή και προτεραιότητα της Δημοτικής Πινακοθήκης της Κέρκυρας»²⁷⁷.*

Αποτελώντας μια ομάδα με κοινούς στόχους και προβλήματα οι Πινακοθήκες μπορούν να γίνουν πιο ισχυρές στην προώθηση των αιτημάτων τους. Η υποχρηματοδότηση, κοινό πρόβλημα για όλα τα μουσεία της χώρας, και μια σειρά άλλων εμποδίων που αποτελούν τροχοπέδη για την ανάπτυξη της ομαλής δραστηριότητας ενός σύγχρονου μουσείου, μπορούν να αντιμετωπιστούν πιο δυναμικά από ένα κοινό βήμα, υιοθετώντας μια κοινή, περισσότερο επιθετική πολιτική. Τον χειρισμό του κόμβου θα μπορούσε να αναλάβει:

- ❖ ένας κεντρικός διαχειριστής/υπάλληλος μιας Πινακοθήκης, που θα ορισθεί έπειτα από κοινή συναίνεση, ο οποίος θα αναλάβει τη συγκέντρωση του υλικού από τις υπόλοιπες, ή

²⁷⁷ Βαρβιτσιώτης 2008, σελ. 98

- ❖ από κοινού οι Πινακοθήκες με ένα κοινό password που θα προσφέρει άμεση πρόσβαση σε όλες.

Θα παρέχεται, επίσης, ένας κατάλογος-ευρετήριο των Πινακοθηκών όλης της χώρας με όλα τα βασικά στοιχεία επικοινωνίας και θα υπάρχει ένα πεδίο «Νέα», όπου η κάθε Πινακοθήκη θα καταχωρεί τις δραστηριότητές της. Κατά την εκπόνηση της παρούσας μελέτης διαπιστώθηκε μια εξαιρετικά μεγάλη δυσκολία στην εξεύρεση των σωστών στοιχείων επικοινωνίας ορισμένων πινακοθηκών, ενώ δεν υπάρχει πουθενά ένας συγκεντρωτικός πίνακας με τα στοιχεία όλων των πινακοθηκών.

Με την δημιουργία ενός κοινού κόμβου, εκτός από την επικοινωνία και τη συνεργασία μεταξύ των Πινακοθηκών, διευκολύνεται και προωθείται επίσης η συνεργασία τους με άλλους τοπικούς και μη πολιτιστικούς φορείς, με άλλους οργανισμούς και ιδρύματα, καθώς και με τους απλούς πολίτες που ενδιαφέρονται να επισκεφθούν, να μελετήσουν ή να συνεργαστούν με τις Πινακοθήκες. Με την δημιουργία ενός προφίλ ανοικτού και σύγχρονου, προκαλείται κάθε ενδιαφερόμενος να προσεγγίσει το μουσείο. Πολύ θετική στην δημιουργία ενός κοινού κόμβου θα ήταν η ύπαρξη ενός ανοικτού φόρουμ επικοινωνίας, όπου ο καθένας θα μπορούσε να καταθέτει ελεύθερα την άποψη ή την πρότασή του.

Κεφάλαιο Δ. Συμπεράσματα

Ο θεσμός των Δημοτικών Πινακοθηκών ξεκίνησε στις αρχές του αιώνα και διαδόθηκε την δεκαετία του '60, προκειμένου να ενισχύσει τη διάδοση των εικαστικών τεχνών τόσο στα μεγάλα αστικά κέντρα, όσο και στην ελληνική περιφέρεια εμπλουτίζοντας σταδιακά τις συλλογές τους με δωρεές και αγορές. Οι Πινακοθήκες κατάφεραν να δημιουργήσουν σημαντικές συλλογές, κυρίως νεοελληνικής τέχνης, ορισμένες φορές με τα πιο αντιπροσωπευτικά έργα σημαντικών καλλιτεχνών. Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκαν μικροί πυρήνες τέχνης σε όλη την Ελλάδα. Από την δεκαετία του '80 και κυρίως μετά το '90 παρατηρείται μια άνθηση του θεσμού με την ίδρυση ενός πλήθους Πινακοθηκών που σήμερα αριθμούν 34 ανά την ελληνική επικράτεια.

Από το χρονολόγιο ίδρυσης των Πινακοθηκών και τη περαιτέρω λειτουργία και δραστηριότητα τους μπορούν να διατυπωθούν οι παρακάτω διαπιστώσεις:

Τις δεκαετίες του '60 και '70 ιδρύονται πέντε Πινακοθήκες²⁷⁸. Η Πινακοθήκη του Πειραιά, η δεύτερη δηλαδή Πινακοθήκη της Αττικής, και τέσσερις ακόμη Πινακοθήκες σε περιφερειακές πόλεις, στην Θεσσαλονίκη, τη Ρόδο, τα Ιωάννινα, το Ναύπλιο και την Κέρκυρα. Και οι τέσσερις αυτές πόλεις έχουν σχετικά υψηλό επίπεδο ζωής και αστική ανάπτυξη, παράδοση στα εικαστικά και ιδιαίτερη ιστορία. Η Ρόδος και η Κέρκυρα αποτελούν κοσμοπολίτικους προορισμούς που συγκεντρώνουν ένα πλήθος πνευματικών ανθρώπων και προσωπικοτήτων. Οι Πινακοθήκες που ιδρύθηκαν την περίοδο αυτή κατόρθωσαν να δημιουργήσουν από τις πιο σημαντικές συλλογές, ενώ μέχρι σήμερα παραμένουν από τα πιο δραστήρια περιφερειακά μουσεία. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις περιπτώσεις της Ρόδου και των Ιωαννίνων, ιδρύθηκαν χάρη στην πρωτοβουλία ατόμων με γνώση και μεράκι για το αντικείμενο και όχι από μία τυχαία πολιτική συγκυρία.

Τη δεκαετία του '70, μετά την μεταπολίτευση, αρχίζουν να διαμορφώνονται και στην χώρα μας οι προϋποθέσεις για τη εφαρμογή μιας πολιτιστικής πολιτικής κατά τα διεθνή πρότυπα, ενώ κατά την διάρκεια των ετών 1978-1987 (1978-1982 / 1983-1987) καταρτίζονται για πρώτη φορά προγράμματα πολιτιστικής ανάπτυξης, τα οποία στην δεύτερη φάση (1983-1987) περιλαμβάνουν και την πολιτιστική αποκέντρωση²⁷⁹. Στο πλαίσιο, λοιπόν, μιας γενικότερης περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής εντάσσεται και η πολιτιστική περιφερειακή ανάπτυξη.

²⁷⁸ Η Πινακοθήκη του Ναυλίου ιδρύθηκε τυπικά το 1968, ωστόσο η λειτουργία της ξεκίνησε το 1988.

²⁷⁹ Κόνσολα 1990, σ. 37-38

Στο πνεύμα των νέων αυτών συνθηκών, αλλά και σε μία κινητικότητα που παρατηρείται από ιδιώτες στον τομέα των εικαστικών τεχνών την περίοδο αυτή, όπως αναφέρθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο, θα μπορούσε να αποδώσει κανείς την ίδρυση έξι Πινακοθηκών: της Λάρισας, της Λαμίας, της Καλαμάτας, του Μεσολογγίου, Ναυπλίου και της Πάτρας. Πόλεις μεγάλες, με εύκολη πρόσβαση στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, με αστική ανάπτυξη και ικανό αριθμό πολιτών. Τα παραπάνω στοιχεία σε συνδυασμό με μία ισχυρή τοπική πρωτοβουλία και ανθρώπους με γνώση στην τοπική αυτοδιοίκηση, οδήγησαν στην ίδρυση των πέντε αυτών Πινακοθηκών.

Από το 1990 και μέχρι σήμερα η πολιτιστική πολιτική έχει πλέον ενταχθεί στον επίσημο προγραμματισμό του κράτους και τα κονδύλια που δίνονται για την περιφερειακή πολιτιστική ανάπτυξη εμφανίζονται να είναι αυξημένα σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο. Η τοπική αυτοδιοίκηση είναι ενισχυμένη, ενώ, παράλληλα, εμφανίζονται και τα Κοινοτικά Συγχρηματοδοτούμενα Προγράμματα. Ξεκινούν θεσμοί οι οποίοι αφορούν την περιφερειακή πολιτιστική ανάπτυξη, όπως το «Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων»²⁸⁰ και αργότερα η «Επικράτεια Πολιτισμού»²⁸¹. Παρατηρείται, λοιπόν, μια αυξημένη κινητικότητα στον τομέα του πολιτισμού στην οποία θα μπορούσαμε να αποδώσουμε την ίδρυση 21 Πινακοθηκών. Ο εντοπισμός κοινών χαρακτηριστικών στις πόλεις που ιδρύονται οι Πινακοθήκες δεν είναι πλέον δυνατός, καθώς παρατηρείται ότι ιδρύονται σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια και σε πόλεις με διαφορετικά χαρακτηριστικά (Βόλος, Αγρίνιο, Ρέθυμνο, Ηράκλειο, Λιβαδειά, Καρδίτσα, Αίγιο, Χίος, Κυκλάδες-Σύρος, Μύκονος, Ξάνθη, Τρίκαλα, Μυτιλήνη, Κόρινθος, Διδυμότειχο, Θέρμη, Καλλιθέα, Χανιά, Ψυχικό, τη Χαλάστρα και την Άμφισσα)

Η μεγαλύτερη κρατική στήριξη σε νέους πολιτιστικούς θεσμούς, αλλά και η συνειδητοποίηση εκ μέρους των Δήμων των πλεονεκτημάτων της τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης και του κύρους που προσδίδουν τα μουσεία στην πόλη τους οδηγούν στην ίδρυση αρκετών πινακοθηκών. Σε ορισμένες περιπτώσεις αφορμή αποτελεί η δωρεά ενός ιδιώτη, ο οποίος αποφασίζει να δωρίσει την συλλογή του στον Δήμο με τον όρο να ιδρυθεί Πινακοθήκη. Η «αναγκαστική» αυτή ίδρυση Πινακοθήκης οδηγεί στην ίδρυση μουσείων που σε πολλές περιπτώσεις δεν πληρούν τις σύγχρονες μουσειολογικές προδιαγραφές και δεν αναπτύσσουν κάποια ιδιαίτερη δραστηριότητα.

²⁸⁰ Βλ. παραπάνω, σημ. 96

²⁸¹ Πρόγραμμα του ΥΠΠΟ που αναπτύχθηκε με επίκεντρο τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 με την κινητοποίηση μεγάλων και μικρών περιφερειακών πολιτιστικών οργανισμών για την συγκρότηση έντεκα πολιτιστικών δικτύων και την καταγραφή ενός πολιτιστικού χάρτη ολόκληρης της ελληνικής επικράτειας, βλ. Μυρτισιώτη 2001, www.kathimerini.gr

Όπως είδαμε ορισμένες από τις Δημοτικές Πινακοθήκες της Ελλάδας παράγουν πολύ σημαντικό έργο και αποτελούν φορείς διάδοσης της νεοελληνικής τέχνης και καλλιέργειας της εικαστικής παιδείας οργανώνοντας εκθέσεις, εκδίδοντας αξιόλογους καταλόγους και προσκαλώντας το κοινό να συμμετάσχει σε εκπαιδευτικά προγράμματα και εικαστικά εργαστήρια. Αντίθετα άλλες ουσιαστικά υπολειτουργούν με ελλιπή χρηματοδότηση, παρουσιάζοντας βασικές ελλείψεις στη κτιριακή υποδομή, στη στελέχωση και στην έκθεση της συλλογής τους. *«Είναι τεράστιες οι προσπάθειες που καταβάλλουν οι περιφερειακές Πινακοθήκες ώστε να καταφέρουν να συγκροτήσουν μια συλλογή. Τα ίδια τα έργα είναι πανάκριβα και τα οικονομικά μέσα πενιχρά. Παρ' όλα αυτά φαίνεται να υπάρχει αποτέλεσμα»*²⁸².

Η αντιμετώπιση ουσιαστικών πρακτικών προβλημάτων σε συνδυασμό με την απουσία ξεκάθαρων στόχων και ιεράρχησης των προτεραιοτήτων που οφείλει να θέσει ένα σύγχρονο μουσείο έχει οδηγήσει πολλές Πινακοθήκες της περιφέρειας στην απαξίωση και στην αποξένωση από την τοπική κοινότητα. Η ύπαρξη ενός συγκεκριμένου στόχου και η απόκτηση μιας ξεκάθαρης ταυτότητας και λειτουργίας βοηθά το μουσείο να αναπτυχθεί και το κοινό να το προσεγγίσει.

Είναι κοινός τόπος ότι στη συνείδηση των περισσότερων ανθρώπων οι Δημοτικές Πινακοθήκες αποτελούν έναν θεσμό παρωχημένο. Δεν είναι τυχαίο ότι πολλές πινακοθήκες μετατρέπουν την επωνυμία τους, προσπαθώντας να απομακρυνθούν από τον τοπικό χαρακτήρα που προσδίδει το επίθετο «Δημοτικός»: η Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου μετονομάστηκε το 2000 σε «Μουσείο Νεοελληνικής τέχνης», ενώ η Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου το 2009 σε «Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης». Είναι χαρακτηριστικό ότι εάν σήμερα ρωτήσει κάποιος για παράδειγμα έναν κάτοικο της Ρόδου ή της Χίου, είναι πιθανότερο να έχει επισκεφτεί το Μουσείο Μπενάκη ή το νέο Μουσείο Ακροπόλεως παρά την Δημοτική Πινακοθήκη της πόλης του που πιθανώς βρίσκεται πολύ κοντά στο σπίτι του. Η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τα αντικείμενα προς τον άνθρωπο και η εφαρμογή των κατάλληλων τακτικών προσέλευσης αποτελούν καίρια ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπίσουν άμεσα οι Πινακοθήκες προκειμένου να καταφέρουν να επιβιώσουν.

Αρκετές Πινακοθήκες έχουν αρχίσει σιγά-σιγά να συνειδητοποιούν ότι πρέπει να ξεφύγουν από το μοντέλο του «παραδοσιακού», εσωστρεφούς μουσείου και να ακολουθήσουν τις σύγχρονες μουσειολογικές τάσεις. Η ανάγκη αξιολόγησης κρίνεται καταρχήν αναγκαία προκειμένου να καταφέρουν να συνειδητοποιήσουν τόσο τις δικές τους αδυναμίες όσο και τις

²⁸² Ιωαννίδης 2009, σ. 13.

επιθυμίες των επισκεπτών τους. Σε δεύτερο επίπεδο οι Πινακοθήκες πρέπει να πάνε να πορεύονται μόνες αλλά να δραστηριοποιηθούν από κοινού προκειμένου να εισακουστούν τόσο από το Υπουργείο Πολιτισμού για να εξασφαλίσουν την οικονομική τους στήριξη, όσο και από το φιλότεχνο κοινό της χώρας αυξάνοντας την επισκεψιμότητά τους.

Το σύγχρονο μουσείο-Πινακοθήκη οφείλει να εκμεταλλευτεί σε μέγιστο βαθμό τα μέσα που διαθέτει η εποχή του, προκειμένου να εξελιχθεί το ίδιο, αλλά ταυτόχρονα να καταφέρει να συμβαδίσει με την κοινωνία στην οποία εντάσσεται. Η μεταξύ τους συνεργασία, η εφαρμογή αξιολόγησης, η ανάληψη κοινών δράσεων και η ανάπτυξη κοινών εφαρμογών, σε συνδυασμό με την χρήση των νέων τεχνολογιών και την αξιοποίηση του διαδικτύου, τόσο στη διαχείριση των συλλογών όσο και στην προβολή τους προς τα έξω θα μπορούσε να βοηθήσει ουσιαστικά και να αποτελέσει εργαλείο για την ανάπτυξη των Δημοτικών Πινακοθηκών.

Συντομογραφίες - Βιβλιογραφία

- Αδάμ Βελένη-Σολομών-Γεωργάκη 2009: Πολυξένη Αδάμ Βελένη, Εσθήρ Σολομών, Πολυξένη Γεωργάκη, «Δράσεις Αξιολόγησης στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης: Δύο έρευνες κοινού», *Τετράδια Μουσειολογίας* 6, σ. 64-67.
- Αδαμοπούλου 2008: Μαίρη Αδαμοπούλου, «Γκέρνικα πίσω από τα κάγκελα», *Τα Νέα*, 09- 05-2008 στο <http://www.tanea.gr/default.asp?pid=2&ct=4&artid=68246> (τελευταία επίσκεψη 07-01-2010)
- Βαρβιτσιώτης 2008: Ιωάννης Βαρβιτσιώτης, *Περιφερειακές Πινακοθήκες, Αναζητώντας την τέχνη*, εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα.
- Βουδούρη 2003α: Δάφνη Βουδούρη, *Κράτος και Μουσεία. Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
- Βουδούρη 2003β: Δάφνη Βουδούρη, «Το νέο νομικό πλαίσιο των μουσείων στην Ελλάδα υπό το φως της διεθνούς εμπειρίας», *Εθνογραφικά* 12/13, σ. 81-91.
- Γκαζή 1999α: Ανδρομάχη Γκαζή, «Η έκθεση των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα (1829-1909). Ιδεολογικές αφετηρίες - Πρακτικές προσεγγίσεις», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 73, σ. 45-53.
- Γκαζή 1999β: Ανδρομάχη Γκαζή, «Από τις μούσες στο μουσείο», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 70, σ. 39-46.
- Γκαζή 2004: Ανδρομάχη Γκαζή, «Μουσεία για τον 21^ο αιώνα», *Τετράδια Μουσειολογίας* 1, σ. 3-13.
- Cunliffe-Kritou-Tudhore 2002: Daniel Cunliffe, Efmorphia Kritou και Douglas Tudhore, «Usability Evaluation for Museum Websites» στο: http://webmail.lesvos.aegean.gr/culturaltec/Kavakli/MIS/papers/Cunliffe_2001.pdf (τελευταία επίσκεψη 22-01-2010)
- Δραντάκη 2005α: Χρύσα Δραντάκη, «Καλλιτεχνική ζωή και αγορά», *Επτά Ημέρες Καθημερινής*, 13-3-2005, στο: http://www.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathglobal_1_13/03/2005_1283835 (τελευταία επίσκεψη 20-12-2009).
- Δραντάκη 2005β: Χρύσα Δραντάκη, «Η εξειδίκευση των ελληνικών συλλογών», *Επτά Ημέρες Καθημερινής*, 13-3-2005 στο: http://www.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathglobal_1_13/03/2005_1283852 (τελευταία επίσκεψη 20-12-2009).
- Edson - Dean 1996: Gary Edson και David Dean., *Handbook for Museums*, Routledge, London-New York
- Fahy 1995: Fahy A., *Collections management*, Routledge, London

- Ζίας 1965: Νίκος Ζίας, «Ανασκόπηση των προηγούμενων εκθέσεων», *Ζυγός IV A*, σ. 36-41/81-83.
- Ηλιοπούλου-Ρογκάν 2007: Ντόρα Ηλιοπούλου-Ρογκάν, *Σοφία Λασκαρίδου (1882-1965), Μια αυθεντική προσφορά στην τέχνη και τη ζωή*, Δήμος Καλλιθέας, Πολιτιστικός Οργανισμός, Αθήνα.
- Hooper- Greenhill 1996α: Hooper- Greenhill E.(ed.), *Writing a Museum Education Policy*, Leicester.
- Hooper- Greenhill 1996β: Hooper- Greenhill E., *Museums and their visitors*, Routledge, London.
- Hooper-Greenhill 1999: Hooper- Greenhill E., «Σκέψεις για την μουσειακή εκπαίδευση και επικοινωνία στη μεταμοντέρνα εποχή», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 72, σ. 47-49.
- Hooper- Greenhill 2006: Hooper- Greenhill E., *Το μουσείο και οι πρόδρομοί του*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Πειραιώς, Αθήνα.
- Καμπουρίδης 2004: Χ. Καμπουρίδης, «Θησαυροί Τέχνης και Ιστορίας σε νέους μουσειακούς χώρους», *Τα Νέα*, 28/04/2004, στο <http://www.tanea.gr/default.asp?pid=2&ct=4&artid=4334000> (τελευταία επίσκεψη 20-12-2009)
- Καμπουρίδης - Λεβούνης 1999: Χ. Καμπουρίδης και Γ. Λεβούνης, *Νεοελληνική τέχνη – 20^{ος} αιώνας, Οι πολύτιμες συλλογές της Πινακοθήκης Ρόδου*, Αθήνα.
- Καρακατσάνη - Παπαδόπουλος 1970: Α. Καρακατσάνη και Στ. Παπαδόπουλος, *Μουσεία και Συλλογές της Ελλάδος*, Εθνική Τράπεζα, Αθήνα.
- Karp, Kreamer, Lavine 1992: I. Karp, Chr. M. Kreamer και St. Lavine (eds), *Museums and communities : the politics of public culture*, Smithsonian Institution Press, Washington.
- Κασιμάτη 1989: Μαριλένα Κασιμάτη, «Η συλλογή έργων Δυτικοευρωπαϊκής ζωγραφικής της Εθνικής Πινακοθήκης», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 33, σ. 72-79.
- Κέζα 2008: Α. Κέζα, «Η κατανάλωση της Τέχνης: Ακριβά όσο και στην Ευρώπη», *Το Βήμα της Κυριακής* 20/01/2008.
- Knell 1994: S. Knell, *Care of collections*, Routledge, London.
- Κιλεσοπούλου 1997: Κάτια Κιλεσοπούλου, *Συλλογή Θεσσαλονικέων Καλλιτεχνών*, Δήμος Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Κοκκίνης 1979: Σπύρου Κοκκίνη, *Τα μουσεία της Ελλάδος. Οδηγός – Ιστορία – Θησαυροί – Βιβλιογραφία*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα.
- Κόκκου 1977: Αγγελική Κόκκου, *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, εκδόσεις Ερμής, Αθήνα.
- Κόνσολα 1990: Ντόρα Κόνσολα, *Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα. Η περιφερειακή διάσταση*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

- Κοντού 1993: Μ. Κοντού, *Μουσεία και πινακοθήκες της Ελλάδος και της Κύπρου*, Υπουργείο Πολιτισμού, Εκδόσεις Αδάμ, Αθήνα.
- Κουνεκάκη (επιμ.) 1996: Πέγκυ Κουνεκάκη, «Χρονολόγιο Σπύρου Παπαλουκά», *Επτά Ημέρες της Καθημερινής*, 14 Ιανουαρίου, σ. 3-6.
- Κούρια 2000: Αφροδίτη Κούρια, «Συλλέκτες - μαικήνες. Η ελληνική εκδοχή», Πρακτικά Συμποσίου, *Τέχνη και συλλέκτης*, Πινακοθήκη Αβέρωφ, Μέτσοβο 9-10 Σεπτεμβρίου 2000.
- Κούρια 2003: Αφροδίτη Κούρια, «Επισημάνσεις για την έρευνα της νεοελληνικής τέχνης στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα», *Η ιστορία της τέχνης στην Ελλάδα*, Πρακτικά Συνεδρίου, Ηράκλειο 6-8 Οκτώβρη 2003.
- Κούρια 2006: Αφροδίτη Κούρια, «Συλλέκτες και συλλογές νεοελληνικής τέχνης», *Τετράδια Μουσειολογίας*, τ. 3, σ. 3-8.
- Κυριαζή 1994: Νέλλη Κυριαζή, *Η Πινακοθήκη του Δήμου Αθηναίων, Ελληνική Ζωγραφική, Χαρακτική, Γλυπτική*, Δήμος Αθηναίων-Πνευματικό Κέντρο.
- Κωνσταντινόπουλος 1977: Γρηγόρης Κωνσταντινόπουλος, *Πινακοθήκη, Μουσείο Λαϊκής τέχνης, Καστέλλο*, Μουσεία της Ρόδου II, εκδόσεις Απόλλων, Αθήνα.
- Λαπούρτας-Δημητρακάκη 1993: «Μουσείο και επικοινωνία. Περί όρων και ορίων», *Αρχαιολογία και τέχνες*, τ. 84, σ. 87-94.
- Lazarinis-Kanellopoulos-Lalos 2008: Fotis Lazarinis, Dimitris Kanellopoulos, Petros Lalos, Heuristically Evaluating Greek e Tourism and e Museum Websites, στο: www.ejise.com/volume-11-issue1/Lazarinis (τελευταία επίσκεψη 20-01-2010)
- Lord 2001: B. Lord και G.-D. Lord (eds), *The Manual of Museum Exhibitions*, Altamira Press, Oxford.
- Λούβη 2007: Λούβη Αναστασία, «Θεματικά Τεχνολογικά Μουσεία: Δίκτυο Μουσείων του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς», *Τετράδια Μουσειολογίας*, τ. 4, σ. 40-44.
- Λυδάκης 1976: Στέλιος Λυδάκης, *Οι έλληνες ζωγράφοι, Η ιστορία της νεοελληνικής ζωγραφικής: 16^{ος}-20^{ος} αι.*, εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα.
- Μαθιόπουλος 1996: Ευγένιος Δ. Μαθιόπουλος, *Η συμμετοχή της Ελλάδας στην Μπιεννάλε της Βενετίας 1934-1940*, διδακτορική διατριβή, τόμος Α', Ρέθυμνο.
- Μαρκάτου 2008: Δώρα Φ. Μαρκάτου, «Η κοινωνική θέση του εικαστικού καλλιτέχνη στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα», στο Ν. Δασκαλοθανάσης (επιμ.), *Προσεγγίσεις της καλλιτεχνικής δημιουργίας από την Αναγέννηση έως τις μέρες μας*, Β' Συνέδριο ιστορίας της τέχνης, Αθήνα 25 - 27 Νοεμβρίου 2005, Εκδόσεις Νεφέλη, σ. 185-210.
- Μηλιαράκης 1881: Α. Μηλιαράκης, *Δελτίον της Εστίας*, τ. 212, 1-2.
- Μισιρλή 2000: Νέλλη Μισιρλή, «Από το 'Παντεχνείο' στην Εθνική Πινακοθήκη», *Επτά*

- Ημέρες της Καθημερινής*, 20 Νοεμβρίου 2000, σ. 5-8.
- Μιχαλόπουλος 2000: Αριστείδης Μιχαλόπουλος, *Τα Μουσεία της Ελλάδας, Τόμος 1. Αττική και Νησιά Αργοσαρωνικού*, Αθήνα, εκδόσεις Ερευνητές.
- Μιχαλόπουλος 2002: Αριστείδης Μιχαλόπουλος, *Τα Μουσεία της Ελλάδας, Τόμος 2. Στερεά Ελλάδα-Εύβοια, Επτάνησα, Πελοπόννησος, Κυκλάδες*, Αθήνα, εκδόσεις Ερευνητές.
- Μούλιου 2009: Μάρλεν Μούλιου, «Αποτυπώνοντας (απ)όψεις για τα μουσεία πόλεων. Ενδείξεις και εκτιμήσεις», *Εν Βόλω*, τ. 32, Ιανουάριος-Μάρτιος 2009, 8-17.
- Μουσούρη 1999: Θεανώ Μουσούρη, «Έρευνα κοινού και αξιολόγηση στα μουσεία», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 72, σ. 56-61.
- Μουστάκα 1986: Αλίκη Μουστάκα, «Ένα ελληνικό όνειρο, Λέο φον Κλέντσε, Ο αρχαιολόγος», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τ. 20, σ. 80-84.
- Μπαρούτας 1990: Κώστας Μπαρούτας, *Η εικαστική ζωή και η αισθητική παιδεία στην Αθήνα του 19^{ου} αιώνα: οι εκθέσεις τέχνης, η τεχνοκριτική, οι διαγωνισμοί, τα έντυπα τέχνης, οι έριδες των καλλιτεχνών και άλλα γεγονότα*, εκδόσεις Σμίλη, Αθήνα.
- Μπάρκα 2008: Φωτεινή Μπάρκα, «Πινακοθήκη στα μετάξια», *Ελευθεροτυπία* 31-01-2008, στο http://archive.enet.gr/online/online_text/c=113,dt=31.01.2008,id=53559416 (τελευταία επίσκεψη 10-01-2010).
- Μπιστρόγλου 2005: Θ. Μπιστρόγλου, *Ελληνικές ιδιωτικές συλλογές έργων τέχνης στον 20 αιώνα και η συμβολή τους στην διαμόρφωση του ελληνικού εικαστικού τοπίου*, Θεσσαλονίκη (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή).
- Μπόλης 2000: Γ. Μπόλης, *Οι καλλιτεχνικές εκθέσεις. Οι καλλιτέχνες και το κοινό τους στην Αθήνα του 19^{ου} αιώνα*, Θεσσαλονίκη.
- Μπόλης 2005: Γ. Μπόλης, «Σε μια ακαλαίσθητη κοινωνία», *Επτά Ημέρες Καθημερινής*, 13-3-2005, στο http://www.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathglobal_1_13/03/2005_1283833 (τελευταία επίσκεψη 20-12-2009)
- Μπούνια 2004: Αλεξάνδρα Μπούνια, «Τα μουσεία ως πολιτιστικές βιομηχανίες -Θέματα και προβληματισμοί - μια προκαταρκτική συζήτηση», στο Ν. Βερνίκος – Σ. Δασκαλοπούλου – Φ. Μπαντιμαρούδης – Ν. Μπουμπάρης και Ν. Παπαγεωργίου (επιμ.), *Πολιτιστικές βιομηχανίες, Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά*, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σ. 39-58.
- Μυρτσιώτη 2001: Γιώτα Μυρτσιώτη, «Διήμερο πολιτιστικής δικτύωσης στη Θεσσαλονίκη», *Καθημερινή*, 11-04-2001, στο www.kathimerini.gr (τελευταία επίσκεψη 14-01-2001)
- Νικολούδης 1936: Θ. Νικολούδης, «Το νέο κράτος και η ελληνική τέχνη», *Νέα Εστία*,

- Χριστούγεννα 1936, σ. 3-5.
- Νικονάνου 2002: Νίκη Νικονάνου, «Η οργάνωση της επικοινωνιακής πολιτικής ενός μουσείου και ο ρόλος της μουσειοπαιδαγωγικής», *Μουσεία, επικοινωνία και νέες τεχνολογίες*, Πρακτικά συνεδρίου, Μυτιλήνη, 31 Μαΐου – 2 Ιουνίου 2002, σ. 77-92.
- Ξυδάκης 2009: Νίκου Ξυδάκη, «Θεσσαλονίκη, η πόλη της Τέχνης», *Καθημερινή* 25-10-2009, στο: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_civ_83_25/10/2009_334428 (τελευταία επίσκεψη 2-01-2010).
- Οικονόμου 2003: Μαρία Οικονόμου, *Μουσείο: Αποθήκη ή Ζωντανός Οργανισμός; Μουσειολογικοί Προβληματισμοί και Ζητήματα*, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Οικονόμου 2004: Μαρία Οικονόμου, «Νέες Τεχνολογίες και Μουσεία: Εργαλείο, Τροχοπέδη ή Συρμός», *Μουσειολογία*, τ. 1, στο: <http://museology.ct.aegean.gr/articles/2007111111919.pdf> (τελευταία επίσκεψη 19-01-2010)
- Παναγοπούλου 1999: Ιφιγένεια Παναγοπούλου, *Πινακοθήκες - Μουσεία - Συλλογές: εκτός Αρχαιολογικών και Λαογραφικών*, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα.
- Παπανικολάου 2002: Μιλτιάδης Παπανικολάου, *Ιστορία της τέχνης στην Ελλάδα 18^{ος} και 19^{ος} αι.*, εκδόσεις Αδάμ Πέργαμος, Αθήνα.
- Παπανικολάου 2009: Μιλτιάδης Παπανικολάου, «Με αφορμή σύγχρονους ελληνικούς θεσμούς της τέχνης», *Ελευθεροτυπία* 14/02/2009, στο: <http://archive.enet.gr/online/ss3?q=&a=%F0%E1%F0%E1%ED%E9%EA%EF%EB%DC%EF%F5&pb=0&dt1=12-02-2009&dt2=14-02-2009&r=1&p=0&id=50438084> (τελευταία επίσκεψη 04-01-2010).
- Παυλογεωργάτος 2006 : Γ. Παυλογεωργάτος, Α. Κίσσα, Α. Μπάλλα, Μ. Μαμωλή και Π. Παναγάκος, «Χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών στα μουσεία. Η περίπτωση 105 Ελληνικών Μουσείων και Συλλογών», *Μουσειολογία* τ. 3, σ. 21-29, στο http://museology.ct.aegean.gr/teuxi_gr.php?t_id (τελευταία επίσκεψη 15-01-2010).
- Pearce 2002: Susan Pearce, *Μουσεία, Αντικείμενα και Συλλογές*, εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη.
- Πυρπύλη 2006: Σπυριδούλα Πυρπύλη, «Νέες τεχνολογίες: η μεγάλη πρόκληση για τα ελληνικά μουσεία», *Αρχαιολογία και τέχνες*, τ. 101, σ. 62-66.
- Ρούσσου 2004: Μαρία Ρούσσου, Η παρουσία των μουσείων στο Διαδίκτυο, *Τετράδια Μουσειολογίας* 1, σ. 59-60.
- Σκαλτσά 1999: Ματούλα Σκαλτσά, *Για τη μουσειολογία και τον πολιτισμό*, Εκδόσεις Εντευκτηρίου, Θεσσαλονίκη.
- Σουλιώτης 2008: Ν. Σουλιώτης, *Ερευνώντας τις πολιτιστικές δομές της Αθήνας: οι χώροι*

- των ιδιωτικών ιδρυμάτων μη - κερδοσκοπικού χαρακτήρα (περίοδος 1980-2005),
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.
- Σπίνου 2008: Π. Σπίνου, «Τα μουσεία μετακομίζουν», *Ελευθεροτυπία* 2-11-2008,
στο http://archive.enet.gr/online/online_text/c=113,id=78431168
(τελευταία επίσκεψη 20-10-2009).
- Σταγώνη 2004: Βασιλική Σταγώνη, «Ηλεκτρονική καταγραφή μουσειακών αντικειμένων»,
Τετράδια Μουσειολογίας, τ. 1, σ. 29-33.
- Στεργιόπουλος 1972: Κωνσταντίνος Δ. Στεργιόπουλος, *Η Πινακοθήκη Ιωαννίνων*, Οι φίλοι
των Ιωαννίνων και πάσης Ηπείρου, Αθήνα.
- Σύκκα 2008: Γιώτα Σύκκα, «Έλληνες και μουσεία, σχέση απόστασης», *Εφημερίδα*
Καθημερινή, 2-3-2008, στο [http://www.ekathimerini.gr/4Dcgi/4dcgi/](http://www.ekathimerini.gr/4Dcgi/4dcgi/w_articles_civ_2_02/03/2008_7631295)
[w_articles_civ_2_02/03/2008_7631295](http://www.ekathimerini.gr/4Dcgi/4dcgi/w_articles_civ_2_02/03/2008_7631295) (τελευταία επίσκεψη 04-01-2010)
- Swift 2000: Frazer Swift, "Interpretation strategies", *Museum Practice* 5,1, σ. 50-52.
- Τούρτα-Ζαρκαλή 2009: Αναστασία Τούρτα, Χρυσάνθη Ζαρκαλή, Μουσείο Βυζαντινού
Πολιτισμού και Έρευνες κοινού: Όταν οι επισκέπτες έχουν τον πρώτο λόγο,
Τετράδια Μουσειολογίας 6, σ. 68-70.
- Τσούχλου-Σκαλτσά 1989: Δ. Τσούχλου – Μ. Σκαλτσά, *Οι αίθουσες τέχνης στην Ελλάδα.*
Αθήνα - Θεσσαλονίκη 1920-1988, εκδόσεις Άποψη, Αθήνα.
- Weil 2002: Stephen E. Weil, *Making Museums Matter*, Smithsonian Books, Washington.
- Χαΐνης 1966: Γιάννης Χαΐνης, «Το Α΄ Συνέδριο Ελλήνων Καλλιτεχνών», *Ζυγός*, έτος XI,
τ. IV (Απρ. 1966), σ. 80-81.
- Χαρατζοπούλου 1999: Κατερίνα Χαρατζοπούλου, «Τα μουσεία στον παγκόσμιο ιστό: μια
προέκταση της μουσειολογικής πρακτικής», *Αρχαιολογία και τέχνες*, τ. 70,
σ. 93-95.
- Χατζηνικολάου 2003: Τέτη Χατζηνικολάου, «Εισαγωγή», *Εθνογραφικά*, τ. 12/13,
σ. 11-19.
- Χατζηνικολάου 2008: Τέτη Χατζηνικολάου, «Νέοι ορίζοντες, νέες ανάγκες»,
Το Βήμα 18-05-2008.
- Χρήστου 1992: Χρύσανθος Χρήστου, *Η Εθνική Πινακοθήκη: Ελληνική Ζωγραφική 19^{ος}-*
20^{ος} αιώνας, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.
- Χριστιανόπουλος 2002: Ντίνος Χριστιανόπουλος, *Καλλιτεχνικά Θεσσαλονίκης: μελέτες και*
σημειώματα, εκδόσεις Ιανός, Θεσσαλονίκη.
- Ψαράκη-Μπελεσιώτη 2007: Νίκη Ψαράκη-Μπελεσιώτη, «Δομικά Ζητήματα στη διεξαγωγή
της μουσειοπαιδαγωγικής», Μουσεία 04, 3 Μέρες για τα Μουσεία, Εκπαιδευτικό
Συμπόσιο, 7-9 Μαΐου 2004, εκδόσεις Εντευκτηρίου, Θεσσαλονίκη, σ. 27-31.

Ζυγός 1973: «Νέα αποκτήματα της Εθνικής Πινακοθήκης και μερικά παλιά της Δημοτικής...», Ζυγός, Μάιος –Ιούνιος 1973, σ. 23

ΥΠ.ΠΟ. 1993: *Μουσεία και Πινακοθήκες της Ελλάδος και της Κύπρου*, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα.

ΥΠΠΟ 2008: *Αρχαιολογικά Μουσεία και Συλλογές στην Ελλάδα*, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα.

Κατάλογοι Μουσείων και Πινακοθηκών

Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας 2005: *Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας - Μουσείο Γ.Ι. Κατσίγρα, Η συλλογή Κατσίγρα*, Λάρισα.

Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών 2009: Ζωγραφική-Χαρακτική-Σχέδια από τις συλλογές της Δημοτικής Πινακοθήκης Πατρών, Πάτρα

Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών 2009: *Ελληνική Τέχνη – 19^{ος} και 20^{ος} αιώνας από τις συλλογές της Δημοτικής Πινακοθήκης Ιωαννίνων*, Πάτρα.

Δημοτική Πινακοθήκη Τρικκαίων 1998: *Η Δημοτική Πινακοθήκη του ζωγράφου Θεόδωρου Μάρκελλου*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικκαίων, Τρίκαλα.

Δημοτική Πινακοθήκη Χίου, Δήμος Χίου, 2000

Νεοελληνική τέχνη, Συλλογή Γ.Ι. Κατσίγρα, Λάρισα 1982

Συλλογή Θεσσαλονικέων καλλιτεχνών, κατάλογος Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσσαλονίκης, Δήμος Θεσσαλονίκης 1997.

Πρακτικά 1^{ης} Πανελλήνιας Συνάντησης Δημοτικών Πινακοθηκών, 31 Μαΐου - 1 Ιουνίου 2009, Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας-Μουσείο Γ.Ι. Κατσίγρα.

Νομοθεσία

Νόμος 3028, 28/5/2002 «Για την προστασία των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς»

Νόμος 3525, 26-01-2007, «Πολιτιστική Χορηγία»

Άλλα

-ICOM, Κώδικας Επαγγελματικής Δεοντολογίας, ελληνική μετάφραση, Αθήνα 1990, σελ 31, α.ά 6.2

Διαδικτυακοί τόποι

Ιστοσελίδες μουσείων

Βυζαντινό Μουσείο: <http://www.byzantinemuseum.gr/museum.php>
(τελευταία επίσκεψη 15-12-2009)

Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης: www.mmva.org.gr
(τελευταία επίσκεψη 26-12-2009)

Μουσείο Τεριάντ: www.aegean.gr/culturaltec/Teriade/teriade
(τελευταία επίσκεψη 26-12-2009)

Ίδρυμα Δέστε: www.deste.gr (τελευταία επίσκεψη 26-12-2009).

Μουσείο Φρυσίρα: www.frissirasmuseum.com (τελευταία επίσκεψη 27-12-2009)

Κέντρο Μελέτης Νεότερης Κεραμικής:

<http://www.potterymuseum.gr/pub/Category.asp?lang=gr&catid=33> (τελευταία επίσκεψη 27-12-2009)

Οι ιστοσελίδες των Δημοτικών Πινακοθηκών που αναφέρονται αναλυτικά στο Παράρτημα 2, Στοιχεία Επικοινωνίας.

Ιστοσελίδες για Θεσμούς τέχνης στην Ελλάδα

Art Athina: www.art-athina.gr (τελευταία επίσκεψη 26-12-2009)

Μπιεννάλε της Αθήνας: www.athensbiennal.org. (τελευταία επίσκεψη 26-12-2009)

Μπιεννάλε της Θεσσαλονίκης: www.thessalonikiennale.gr.
(τελευταία επίσκεψη 26-12-2009)

Εικαστικό Πανόραμα της Ελλάδας: www.visualarts.gr. (τελευταία επίσκεψη 27-12-2009)

Φεστιβάλ των Δημητρίων: <http://www.dimitriathess.gr/> (τελευταία επίσκεψη 8-11-2009)

Ιστοσελίδες για περιφερειακές πόλεις

www.mykonos.gr (τελευταία επίσκεψη 28-12-2009)

www.ixanthi.gr/stegi/pinakothiki/old/ek13_03.htm (τελευταία επίσκεψη 26-12-2009)

<http://www.lesvosgreece.gr/el/sights/?id=b06385bb-ce20-4b5e-aa06-73c3df2d4e0f>
(τελευταία επίσκεψη 26-12-2009)

www.halastra.gr (τελευταία επίσκεψη 27-12-2009)

<http://www.korinthos.gr/cult-pin.php> (τελευταία επίσκεψη 21-11-2009)

www.amfissacity.blogspot.com (τελευταία επίσκεψη 28-12-2009)

www.thessalonikicity.gr/politistika/politismos/pinakothiki-istoriko.htm

(τελευταία επίσκεψη 1-1-2010)

<http://www.kalamataculture.gr/category.asp?category=6&lang=>

(τελευταία επίσκεψη 10-11-2009)

Σχετικά με στατιστικά στοιχεία για μουσεία στην Ευρώπη

Guide to European Museum Statistics:

<http://www.mdc.hr/UserFiles/File/Guide-to-European-Museum.pdf>

(τελευταία επίσκεψη 15-11-2009)

Network of European Museum Organisations: <http://www.ne-mo.org/>

(τελευταία επίσκεψη 15-11-2009)

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία: www.statistics.gr (τελευταία επίσκεψη 14-01-2010)

Άλλοι

Ο κόμβος του ΥΠΠΟ: www.yppo.gr (τελευταία επίσκεψη 15-11-2009)

<http://odysseus.culture.gr> (τελευταία επίσκεψη 15-11-2009)

Παράρτημα

Παράρτημα 1. Στοιχεία επικοινωνίας Δημοτικών Πινακοθηκών

Επωνυμία Πινακοθήκης	Τηλέφωνο	Διεύθυνση-email	Ιστοσελίδα
1. Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών	210-3231841	Πειραιώς 51, Πλατεία Κουμμουνδούρου	http://www.cityofathens.gr/el/episkeptes/aksiotheata/moyseia/dimotiki-pinakothiki
2. Δημοτική Πινακοθήκη Πειραιά	210-4101410	Πειραιάς, Δημοτική Πινακοθήκη (Παλαιό Ταχυδρομείο Πειραιά, Φίλωνος 29)	http://www.pireasnet.gr/Default.aspx?tabid=259
3. Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων	26510-75131	Κοραή 1	http://www.ioannina.gr/DI/index_gr.htm
4. Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου «Μουσείο Νεοελληνικής τέχνης»	22410-23766	Πλατεία Σύμης 2, 85100 Ρόδος pinakothiki@mgamuseum.gr	http://www.mgamuseum.gr/publications.php
5. Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης	2310-425531	Βας. Όλγας 162 κ Μαρτίου γωνία, 54646 thes_pin@otenet.gr	http://www.thessalonikicity.gr/politistika/politismos/pinakothiki.htm
6. Δημοτική Πινακοθήκη Ναυπλίου	27520-27096	Βουλευτικό Πλατεία Συντάγματος Ναύπλιο	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα
7. Δημοτική Πινακοθήκη Κέρκυρας	26610-48690	Παλαιά Ανάκτορα (Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου) Κέρκυρα 49100 pinakrf@otenet.gr	http://www.artcorfu.com/el/
8. Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας	2410-621205	Λεωφ. Γεωργίου Παπανδρέου 2, 41334 Νεάπολη Λάρισας dplarisas@yahoo.gr	http://www.mgl-katsigrasmuseum.gr/ http://www.larissa-dimos.gr/larissa/npdd/pinako.shtml
9. Δημοτική Πινακοθήκης Λαμίας «Αλέκος Κοντόπουλος»	22310-46887	Αινιάνων 6, 35100 galery@otenet.gr	http://www.lamia-city.gr/article.php?c=9&a=180
10. Δημοτική Πινακοθήκη Καλαμάτας «Α. Τάσος»	27210-88991	Παπάζογλου 5-Ιστορικό κέντρο	http://www.kalamataculture.gr/ekdiloseis_show.asp?category=9&id=67&subcategory=3&lang=
11. Δημοτική Πινακοθήκη Μεσολογγίου	26310-22134	Πλατεία Μάρκου Μπότσαρη	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα

12. Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών	2610-276540 2610-966235	Μαιζώνος 110 pinakothiki.patras@yahoo.gr	http://www.depap.gr
13. Δημοτική Πινακοθήκη Βόλου	24210-31701	Μεταμορφώσεως 3	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα
14. Δημοτική Πινακοθήκη Αγρινίου – Χρ. Καπράλος	26410-27451	Πλατεία Μερκούρη	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα
15. Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου «Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης»	28310- 52530	Χειμάρας 5, 74100 Ρέθυμνο rca12@forthnet.gr	http://www.rca.gr/first.htm
16. Δημοτική Πινακοθήκη Ηρακλείου	2810-399228 -399399	-----	http://www.heraklion.gr/vikelaia/index_gr.htm
17. Δημοτική Πινακοθήκη Λιβαδειάς	2261350801	Προς Γραφείο Δημάρχου Δήμος Λιβαδέων Πλατεία Εθνικής Αντίστασης 32100 Λιβαδειά	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα
18. Δημοτική Πινακοθήκη Καρδίτσας	24410-79119/ 79938	Βαίου Τζέλλα και Βασιαρδάνη 43100 dimpinak@otenet.gr	http://84.205.233.11/gallery/index.htm
19. Δημοτική Πινακοθήκη Αιγίου	26910-62572	Κανελλοπούλων κ Νικολάου Πλαστήρα 19	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα
20. Δημοτική Πινακοθήκη Χίου	22710-44383	Δήμος Χίου Δημοκρατίας 2, 82100 Χίος	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα
21. Δημοτική Πινακοθήκη Κυκλάδων (Σύρος)	22810-98912	Παλιό Τελωνείο Ερμούπολη Σύρου 84100	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα
22. Δημοτική Πινακοθήκη Μυκόνου	22890-27190	Ματογιάννη Μυκόνου	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα
23. Δημοτική Πινακοθήκη Ξάνθης “Χρήστος Παυλίδης»	25410-76363	Ορφέως και Πινδάρου, Παλιά Πόλη Publicgal1@gmail.com	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα
24. Δημοτική Πινακοθήκη Τρικάλων	24310-74435	Δωροθέα Σχολή, Στρατηγού Σαράφη 42	http://new.trikalacity.gr/page/pinakothikes

25. Δημοτική Πινακοθήκη Μυτιλήνης	22510-48002	Αδραματίου 46, Μυτιλήνη 81100	http://www.northaegaeon.gr/isite/page/1257,1,0.asp?mu=98&cmu=105
26. Δημοτική Πινακοθήκη Κορίνθου	27410-20120	Κολοκοτρώνη 4 και Πυλαρινού γωνία Κόρινθος, 201 00 corculgr@otenet.gr	http://www.korinthos.gr/cult-pin.php
27. Δημοτική Πινακοθήκη Διδυμοτείχου	25530-23658	Πατριάρχη Διονυσίου 2 Διδυμότειχο	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα
28. Δημοτική Πινακοθήκη Θέρμης	2310-463423	Δημητρίου Καραολή και καπετάν Χάψα 57001, Θέρμη biblio@thermi.gr	http://www.dimosthermis.gr/?s=cult&m=article&id=34
29. Δημοτική Πινακοθήκη Καλλιθέας	210-9537314	Λασκαρίδου και Φιλαρέτου laskarideio@gmail.com	http://podk.byethost2.com/index.php/2009-02-01-11-06-57
30. Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων	28210-92419	Χάληδων 98-102, 73100 Χανιά	http://www.pinakothiki-chania.gr/el/home.aspx
31. Δημοτική Πινακοθήκη Ψυχικού	210-6717097	Ι. Κοκκώνη 15-Ψυχικό pinakothiki@ath.forthnet.gr	http://www.psychiko.gr/kentro_texnis.html
32. Δημοτική Πινακοθήκη Σάμου	22730-81030	Πλ. Αγίου Σπυρίδωνος 83100 Σάμος dimvath@otenet.gr	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα
33. Δημοτική Πινακοθήκη Χαλάστρας	2310-792854	Χαλάστρα, 57300 Θεσσαλονίκη dimgemen@tellas.gr	http://www.halastra.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=87&Itemid=129
34. Δημοτική Πινακοθήκη Άμφισσας «Σπύρος Παπαλουκάς»	2265-350035	Πλατεία Κεχαγιά, Χάρμαινα Αμφισσα	http://www.amfissa.gov.gr/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1

Παράρτημα 2. Ο αριθμός των έργων και το περιεχόμενο των συλλογών των Πινακοθηκών.

Επωνυμία Πινακοθήκης	Αριθμός έργων (κατά προσέγγιση)	Χαρακτήρας-Περιεχόμενο συλλογής
1. Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών	2.495	Νεοελληνική τέχνη (ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτηριστική). Τα έργα της Πινακοθήκης καλύπτουν όλη την πορεία της τέχνης από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους μέχρι σήμερα. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Σ. Παπαλουκά, Φ. Κόντογλου, Γ. Μπουζιάνη, Α. Αστεριάδη, Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα, Ν. Εγγονόπουλου, Γ. Σπυρόπουλου, Γ. Μόραλη, Γ. Βακιρτζή, Αλ. Φασιανού, Κ. Μπεκιάρη, Α. Σώχου κ.ά.
2. Δημοτική Πινακοθήκη Πειραιά	859	Συλλογή 80 γλυπτών του Γεωργίου Καστριώτη, συλλογή 156 έργων του λαϊκού καλλιτέχνη Στ. Λαζάρου, συλλογή του Μάνου Κατράκη με θεατρικά κοστούμια, φωτογραφίες και προσωπικά του αντικείμενα κ.α.
3. Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων	600	Νεοελληνική τέχνη (πίνακες, σχέδια, χαρακτηριστικά, εικόνες και γλυπτά) Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Ν. Γύζη, Γ. Ιακωβίδη, Ν. Κουνελάκη, Σ. Προσαλέντη, Ε. Ιωαννίδη, Σ. Βικάτου, Β. Χατζή κ.ά.
4. Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου «Μουσείο Νεοελληνικής τέχνης»	650	Νεοελληνική τέχνη (ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτηριστική) Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Κ. Μαλέα, Ν. Λύτρα, Μ. Οικονόμου, Σ. Παπαλουκά, Κ. Παρθένη, Φ. Κόντογλου, Θεόφιλου, Γ. Τσαρούχη, Δ. Γαλάνη, Α. Τάσσου, Ν. Χατζηκυριάκου- Γκίκα, Γ. Μόραλη, Γ. Κοντόπουλου, Γ. Σπυρόπουλου κ.ά.
5. Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης	2.602	Ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτηριστική, κατασκευές, εικόνες, φωτογραφία Έργα Θεσσαλονικέων καλλιτεχνών. Έργα νεοελληνικής χαρακτηριστικής. Συλλογή βυζαντινών και μεταβυζαντινών έργων έξι αιώνων. Συλλογή νεοελληνικής τέχνης, ζωγραφικής και γλυπτικής. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Ν. Γύζη, Δ. Βιτσώρη, Ν. Σαχίνη, Κ. Νάτση, Π. Ρέγκου κ.ά.
6. Δημοτική Πινακοθήκη Ναυπλίου	94	Νεοελληνική ζωγραφική. 24 έργα ελληνίδων ζωγράφων όπως η Νίκη Καραγάτση, η Κούλα Μαραγκοπούλου, η Θάλεια Φλωρά Καραβία κ.ά. 70 έργα ελλήνων ζωγράφων όπως ο Γιάννης Μόραλης, ο Αλέκος Φασιανός και ο Γιάννης Τσαρούχης.
7. Δημοτική Πινακοθήκη Κέρκυρας	1500	16 ^{ος} -20 ^{ος} αιώνας (ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτηριστική). Συλλογή έργων επανησιακής τέχνης. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Μ. Δαμασκηνού, Σ. Προσαλέντη, Ν. Ζερβού, Α. Γιαλινά, Α. Παπά, Ν. Βεντούρα κ.ά.
8. Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας	781	Νεοελληνική τέχνη. Έργα ζωγραφικής, χαρακτηριστικής και σχέδια. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Ν. Ξυδιά-Τυπάλδου, Κ. Παρθένη, Θ. Τριανταφυλλίδη, Ν. Λύτρα, Γ. Ιακωβίδη, Π. Λεμπέση, Σ. Σαββίδη, Θ. Φλωρά Καραβία, Δ. Γιολλάση, Γ. Στέρη, Δ. Γαλάνη κ.ά.

9. Δημοτική Πινακοθήκης Λαμίας «Αλέκος Κοντόπουλος»	650	Νεοελληνική τέχνη (ζωγραφική και χαρακτική). Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Αλ. Κοντόπουλου (140 έργα), Κ. Κορναράκη κ.ά.
10. Δημοτική Πινακοθήκη Καλαμάτας «Α. Τάσσο»	350	Νεοελληνική τέχνη (ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική). Γνωστών ελλήνων και ντόπιων καλλιτεχνών. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Α. Τάσσου, Π. Τέτση, Γ. Ψυχοπαίδη, Β. Κατράκη, Ο. Ζούνη, Α. Απέργη κ.ά.
11. Δημοτική Πινακοθήκη Μεσολογγίου	796	455 ελαιογραφίες, λιθογραφίες, υδατογραφίες, χαρακτικά κλπ. Περιλαμβάνονται επίσης: 5 όπλα αγωνιστών του 1821, 145 βιβλία, 191 έργα για τον Λόρδο Βύρωνα (φωτογραφίες κλπ.)
12. Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών	607	Ελληνική τέχνη (19ος και 20ός). Περιλαμβάνει κυρίως έργα ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτικής, φωτογραφίας. Συμπεριλαμβάνονται επίσης 257 καρτ ποστάλ της παλιάς Πάτρας, δωρεά της εφημερίδας «Καθημερινή». Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Α. Βουρλούμη, Ε. Θωμόπουλου, Ο. Αργυρού, Σπ. Βασιλείου, Α. Απέργη, Β. Κατράκη κ.ά.
13. Δημοτική Πινακοθήκη Βόλου	400	Νεοελληνική τέχνη. Έργα ζωγραφικής, γλυπτικής, κεραμικής, αγιογραφίας, ψηφιδωτού, καλλιτεχνικής φωτογραφίας. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Θ. Ακριβόπουλου, Δ. Ψυχούλη, Β. Μπεκιάρη, Δ. Μαγκώνη κ.ά.
14. Δημοτική Πινακοθήκη Αγρινίου	56	56 γλυπτά του Χρήστου Καπράλου
15. Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου «Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης Κρήτης»	400	Η συλλογή καλύπτει ένα ευρύ φάσμα της σύγχρονης εικαστικής ελληνικής σκηνής από το 1950 μέχρι σήμερα. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Α. Ακριθάκη, Ν. Αλεξίου, Γ. Γαϊτή, Γ. Ζογγολόπουλου, Γ. Ψυχοπαίδη, Κ. Τσόκλη κ.ά.
16. Δημοτική Πινακοθήκη Ηρακλείου	387	Νεοελληνική ζωγραφική. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Μ. Φιοράκη, Λ. Κανακάκη, Θ. Φανουράκη κ.ά.
17. Δημοτική Πινακοθήκη Λιβαδειάς	73	70 έργα του Λειβαδίτη ζωγράφου Θεόδωρου Λαζαρή, δύο έργα του Ι. Γεωργιόπουλου, ένα του Μ. Αζελοῦ.
18. Δημοτική Πινακοθήκη Καρδίτσας	300	Νεοελληνική τέχνη. Έργα ζωγραφικής, γλυπτική, χαρακτική, φωτογραφία, κατασκευές κλπ. ντόπιων αλλά και σύγχρονων ελλήνων καλλιτεχνών. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Γ. Βαλταδώρου, Δ. Γιολλάση, Κ. Παύλου κ.ά.
19. Δημοτική Πινακοθήκη Αιγίου	62	Νεοελληνική ζωγραφική.
20. Δημοτική Πινακοθήκη Χίου	250	Ευρωπαίοι ζωγράφοι του 19 ^{ου} αιώνα. Αρχείο του Ν. Γιαλούρη Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Γ. Μηταράκη κ.ά.
21. Δημοτική Πινακοθήκη Κυκλάδων (Σύρου)	200	Νεοελληνική τέχνη (ζωγραφική, γλυπτική). Γνωστών ελλήνων και ντόπιων καλλιτεχνών. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Δ. Καλαμάρα, Π. Τέτση, Αχ. Δρούγκου, Ο. Ζούνη κ.ά.

22. Δημοτική Πινακοθήκη Μυκόνου	0	Η Πινακοθήκη δεν διαθέτει μόνιμη συλλογή
23. Δημοτική Πινακοθήκη Ξάνθης «Χρήστος Παυλίδης»	300	Νεοελληνική τέχνη (ζωγραφική, γλυπτική, φωτογραφία, χαρακτηριστική, αγιογραφία).
24. Δημοτική Πινακοθήκη Τρικάλων	435	Νεοελληνική τέχνη. 406 έργα ζωγραφικής, 2 γλυπτά και 27 σπουδές σε μελάνι.
25. Δημοτική Πινακοθήκη Μυτιλήνης	101	Έργα νεοελληνικής και ευρωπαϊκής ζωγραφικής.
26. Δημοτική Πινακοθήκη Κορίνθου	286	Έργα του Κορίνθιου ζωγράφου Σωτήρη Πυλαρινού. Έργα νεοελληνικής ζωγραφικής. Έργα ευρωπαϊκής ζωγραφικής. Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: P.Rubens, J. Ensor, F. Goya κ.ά.
27. Δημοτική Πινακοθήκη Διδυμοτείχου	30	Έργα του ζωγράφου Δημήτρη Ναλμπάντη.
28. Δημοτική Πινακοθήκη Θέρμης	40	Νεοελληνική τέχνη (ζωγραφική, χαρακτηριστική)
29. Δημοτική Πινακοθήκη Καλλιθέας	150	Προσωπικά ενθυμήματα της Σοφίας Λασκαρίδου Παραστατική ζωγραφική-έργα ντόπιων καλλιτεχνών
30. Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων	700	Έργα ζωγραφικής και χαρακτηριστικής των τριών τελευταίων αιώνων Ενδεικτικά αναφέρονται έργα των: Σ. Βικάτου, Α. Αλεξανδράκη, Σπ. Βασιλείου κ.ά.
31. Δημοτική Πινακοθήκη Ψυχικού	420	Παραστατική ζωγραφική
32. Δημοτική Πινακοθήκη Σάμου	20	Προσωπογραφίες των διατελεσάντων 17 Ηγεμόνων της Σάμου (1834-1912) Προσωπογραφίες των Βασιλέων της Ελλάδος Δύο προσωπογραφίες του Ν. Λύτρα, των οπλαρχηγών της Σάμου κατά την Επανάσταση του 1821 Δύο φερμάνια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας
33. Δημοτική Πινακοθήκη Χαλάστρας	10	Νεοελληνική ζωγραφική και ένα γλυπτό
34. Δημοτική Πινακοθήκη Αμφισσας «Σπύρος Παπαλουκάς»	349	Ανθίβολα και σχέδια που φιλοτέχνησε ο Σπύρος Παπαλουκάς για την αγιογράφιση του Μητροπολιτικού Ναού της Αμφισσας

(Πηγές: Παναγοπούλου 1999, Βαρβιτσιώτης 2008, ερωτηματολόγια που απεστάλησαν στις Πινακοθήκες, τηλεφωνικές συνεντεύξεις, έγγραφα του ΥΠΠΟ)

Παράρτημα 3. Η παρουσία των Δημοτικών Πινακοθηκών στο Διαδίκτυο

Επωνυμία Πινακοθήκης	Ιστοσελίδα	Πληροφορίες που παρέχονται
1. Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών	http://www.cityofathens.gr/el/episkeptes/aksiotheata/moyseia/dimotiki-pinakothiki Ιστοσελίδα του Δήμου Αθηναίων Στον κόμβο Οδυσσέας του ΥΠΠΟ	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας - Πληροφορίες για την ιστορία του μουσείου και των συλλογών
2. Δημοτική Πινακοθήκη Πειραιά	http://www.pireasnet.gr/Default.aspx?tabid=259 Ιστοσελίδα του Δήμου Πειραιά Στον κόμβο Οδυσσέας του ΥΠΠΟ	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας -Πληροφορίες για την ιστορία του μουσείου και των συλλογών
3. Δημοτική Πινακοθήκη Ιωαννίνων	http://www.ioannina.gr/DI/index_gr.htm Ιστοσελίδα του Δήμου Ιωαννίνων	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας -Ιστορική αναδρομή, σύντομη ιστορία της ελληνικής ζωγραφικής, οι συλλογές, ιστορικό των εκθέσεων του μουσείου από το 2000 κε.
4. Δημοτική Πινακοθήκη Ρόδου «Μουσείο Νεοελληνικής τέχνης»	http://www.mgamuseum.gr/publications.php Ιστοσελίδα της Πινακοθήκης Στον κόμβο Οδυσσέας του ΥΠΠΟ Προφίλ στο facebook	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας -Το ιστορικό και η αποστολή του μουσείου, το διοικητικό συμβούλιο, η καλλιτεχνική επιτροπή και οι υπάλληλοι του μουσείου, οι συλλογές και ψηφιοποίηση μέρους των συλλογών οργανωμένων ανά κατηγορία (ζωγραφική , χαρακτική, γλυπτική), οι εκθέσεις, εκπαιδευτικά προγράμματα, οι εκδόσεις, πρόσκληση και όροι για δωρεά έργων, εθελοντισμός, επικοινωνία με το μουσείο, τα νέα του μουσείου.
5. Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης	http://www.thessalonikicity.gr/politistika/politismos/pinakothiki.htm Ιστοσελίδα του Δήμου Θεσσαλονίκης	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας - Ιστορικό της Πινακοθήκης και των κτιρίων που ανήκουν στην Πινακοθήκη, συλλογές, ιστορικό των εκθέσεων
6. Δημοτική Πινακοθήκη Ναυπλίου	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα	
7. Δημοτική Πινακοθήκη Κέρκυρας	http://www.artcorfu.com/el/ Ιστοσελίδα της Πινακοθήκης	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας

	Στον κόμβο Οδυσσέας του ΥΠΠΟ	-Το ιστορικό και η αποστολή του μουσείου, δελτία τύπου, άρθρα, οι συλλογές και ψηφιοποίηση των συλλογών οργανωμένων ανά κατηγορία, οι δραστηροότητες, οι εκθέσεις, οι εκδόσεις, επικοινωνία με το μουσείο, forum,
8. Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας	http://www.larissa-dimos.gr/larissa/npdd/pinako.shtm Ιστοσελίδα του Δήμου Λαρισαίων http://www.mgl-katsigrasmuseum.gr/ Ιστοσελίδα της Πινακοθήκης Προφίλ στο facebook	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας -Ιστορική αναδρομή, συλλογές, φωτογραφικό υλικό -Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας -Ιστορική αναδρομή, συλλογές, φωτογραφικό υλικό, ψηφιοποίηση μέρους της συλλογής, εκπαιδευτικά προγράμματα, τρέχουσες εκθέσεις και συνεχής ενημέρωση της σελίδας, πωλητήριο, διοίκηση και τμήματα, σκοποί της Πινακοθήκης
9. Δημοτική Πινακοθήκη Λαμίας «Αλέκος Κοντόπουλος»	http://www.lamia-city.gr/article.php?c=9&a=180 Ιστοσελίδα του Δήμου Λαμιέων	-Διεύθυνση, τηλέφωνο - Ιστορικό της Πινακοθήκης - Ιστορικό του Αλέκου Κοντόπουλου
10. Δημοτική Πινακοθήκη Καλαμάτας «Α. Τάσος»	http://www.kalamataculture.gr/ekdiloseis_show.asp?category=9&id=67&subcategory=3&lang= Ιστοσελίδα της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτιστικής Ανάπτυξης Καλαμάτας	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας -Ενημέρωση για την τρέχουσα έκθεση
11. Δημοτική Πινακοθήκη Μεσολογγίου	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα	
12. Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών	http://www.depap.gr/index-DEPAP.asp Ιστοσελίδα της Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτιστικής Ανάπτυξης Πάτρας	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας / δωρεάν είσοδος -Ιστορική αναδρομή, οι λογοτεχνικές εκδηλώσεις και τα εκπαιδευτικά προγράμματα που οργανώνει το μουσείο, οι εκδόσεις, η συλλογή, αναλυτικά η καλλιτεχνική επιτροπή της Πινακοθήκης -Ψηφιοποίηση ορισμένων έργων του μουσείου -Αναλυτικά όλες οι εκθέσεις από το 1988 μέχρι σήμερα -Αναλυτικά οι εκδόσεις του μουσείου
13. Δημοτική Πινακοθήκη Βόλου	www.volospolitismos.gr/dimotiki_sylogi.php	-Σύντομο ιστορικό της Πινακοθήκης
14. Δημοτική Πινακοθήκη Αργινίου – Χρ. Καπράλος	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα	
15. Δημοτική Πινακοθήκη Ρεθύμνου «Λ. Κανακάκης»	http://www.rca.gr/first.htm Ιστοσελίδα της Πινακοθήκης	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας, τιμή εισιτηρίου

		-Σύντομο ιστορικό της Πινακοθήκης και κατάλογος με τους συνεργαζόμενους φορείς, αναλυτικό ιστορικό των εκθέσεων του μουσείου, οι εκδόσεις του μουσείου, σεμινάρια, εκπαιδευτικά προγράμματα και παράλληλες εκδηλώσεις -Οι συλλογές του μουσείου, κατάλογος με τους καλλιτέχνες έργα των οποίων βρίσκονται στην Πινακοθήκη, ψηφιοποίηση έργων.
16. Δημοτική Πινακοθήκη Ηρακλείου	http://www.heraklion.gr/vikelaia/index_gr.html Ιστοσελίδα της Δημοτικής Βικελαίας Βιβλιοθήκης	-Σύντομο ιστορικό της Πινακοθήκης -Κατάλογος με σύντομο βιογραφικό των καλλιτεχνών των οποίων έργα υπάρχουν στην συλλογή της Πινακοθήκης
17. Δημοτική Πινακοθήκη Λιβαδειάς	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα	
18. Δημοτική Πινακοθήκη Καρδίτσας	http://84.205.233.11/gallery/index.htm -Ιστοσελίδα της Πινακοθήκης μέσω της ιστοσελίδας του Δήμου Καρδίτσας	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας -Ιστορικό της Πινακοθήκης και ονόματα διοικητικού συμβουλίου, η συλλογή, ιστορικό των παλαιότερων εκθέσεων με επισυνημμένο το έντυπο, οι εκδόσεις, χάρτης με σημειωμένα τα μουσεία της πόλης, οι στόχοι της Πινακοθήκης - Ενημέρωση στην επίσημη ιστοσελίδα του Δήμου
19. Δημοτική Πινακοθήκη Αιγίου	http://aigio.gr/gr/index.php?option=com_content&task=view&id=55&Itemid=146 Ιστοσελίδα του Δήμου Αιγίου	- Διεύθυνση και τηλέφωνο - Σύντομο ιστορικό της Πινακοθήκης
20. Δημοτική Πινακοθήκη Χίου	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα	
21. Δημοτική Πινακοθήκη Κυκλάδων (Σύρος)	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα	
22. Δημοτική Πινακοθήκη Μυκόνου	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα	
23. Δημοτική Πινακοθήκη Ξάνθης	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα	
24. Δημοτική Πινακοθήκη Τρικάλων	http://new.trikalacity.gr/page/pinakothikes Ιστοσελίδα του Δήμου Τρικκαίων	-Διεύθυνση, τηλέφωνο -Σύντομη αναφορά στις συλλογές της Πινακοθήκης
25. Δημοτική Πινακοθήκη Μυτιλήνης	http://www.northaegean.gr/issue/page/1257,1,0.asp?mu=98&cmu=105 Ιστοσελίδα της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου	Σύντομο ιστορικό της Πινακοθήκης και αναφορά στην συλλογή της

26. Δημοτική Πινακοθήκη Κορίνθου	http://www.korinthos.gr/cult-pin.php Ιστοσελίδα του Δήμου Κορινθίων	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας -Σύντομη αναφορά στις συλλογές της Πινακοθήκης
27. Δημοτική Πινακοθήκη Διδυμοτείχου	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα	
28. Δημοτική Πινακοθήκη Θέρμης	http://www.dimosthermis.gr/?s=cult&m=article&id=34 Ιστοσελίδα του Δήμου Θέρμης	Γενική αναφορά στους σκοπούς της Πινακοθήκης
29. Δημοτική Πινακοθήκη Καλλιθέας	http://podk.byethost2.com/index.php/2009-02-01-11-06-57 Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Καλλιθέας Προφίλ στο facebook	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας -Πληροφορίες για την ιστορία του μουσείου και των συλλογών, φωτογραφικό υλικό <i>Προβλέπεται πεδίο με το πρόγραμμα του μουσείου.</i>
30. Δημοτική Πινακοθήκη Χανίων	http://www.pinakothiki-chania.gr/el/home.aspx Ιστοσελίδα της Πινακοθήκης	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ωράριο, τιμή εισιτηρίου -Σύντομο ιστορικό της Πινακοθήκης, χαιρετισμός δημάρχου, διοικητικό συμβούλιο, επιτροπές, - Η παρούσα έκθεση, σκεπτικό και ψηφιοποίηση των έργων που εκτίθενται, προηγούμενες εκθέσεις, -Πρόσκληση για χορηγίες και αναλυτική αναφορά στις προυποθέσεις, -Οι εκδόσεις του μουσείου, επικοινωνία με το μουσείο / δυνατότητα ηλεκτρονικής επικοινωνίας, προκηρύξεις, τα νέα του μουσείου
31. Δημοτική Πινακοθήκη Ψυχικού	http://www.psychiko.gr/kentro_texnis.html Ιστοσελίδα Δήμου Ψυχικού	-Διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονική διεύθυνση, ωράριο λειτουργίας -Πληροφορίες για την ιστορία του μουσείου και των συλλογών -Πρόγραμμα εκπαιδευτικών προγραμμάτων και σεμιναρίων
32. Δημοτική Πινακοθήκη Σάμου	Δεν διαθέτει ιστοσελίδα	
33. Δημοτική Πινακοθήκη Χαλάστρας	http://www.halastra.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=87&Itemid=129 Ιστοσελίδα του Δήμου Χαλάστρας	-Ιστορικό και σκοποί ίδρυσης της Πινακοθήκης, ιστορικό των δραστηριοτήτων της Πινακοθήκης, βιογραφικό του Προέδρου της Πινακοθήκης
25. Δημοτική Πινακοθήκη Άμφισσας «Σπύρος Παπαλουκάς»	http://www.amfissa.gov.gr/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1 Ιστοσελίδα του Δήμου Άμφισσας Προφίλ στο facebook	Αναφορά στις εκδηλώσεις της Πινακοθήκης στην ιστοσελίδα του Δήμου

Παράρτημα 4. Προτεινόμενες πληροφορίες για τους διαδικτυακούς τόπους των Δημοτικών Πινακοθηκών

<u>Πεδία</u>	<u>Προτεινόμενες πληροφορίες</u>	<u>Ωφέλη</u>
<u>Πρακτικές Πληροφορίες</u>	▪ Διεύθυνση, χάρτης με σημειωμένη την θέση της Πινακοθήκης ▪ Ωράριο λειτουργίας ▪ Ωρες ξεναγήσεων ▪ Τιμή εισιτηρίου (κανονικό, μειωμένο, ομαδικό, σχολικές τάξεις)	▪ Διευκόλυνση πρόσβασης του επισκέπτη
<u>Διοίκηση</u>	▪ Νομική μορφή του μουσείου ▪ Πρόεδρος και διοικητικό συμβούλιο ▪ Καλλιτεχνική επιτροπή ▪ Υπάλληλοι	▪ Προσωποποίηση του φορέα ▪ Πιο φιλικό το προφίλ του μουσείου
<u>Ιστορικό της Πινακοθήκης</u>	▪ Πληροφορίες σχετικά με την πρωτοβουλία ίδρυσής της, σημαντικές χρονολογίες στην πορεία της λειτουργίας της, τρόπος απόκτησης των συλλογών της, σύντομο ιστορικό του κτιρίου όπου στεγάζεται	▪ Γνωστοποίηση της ιστορίας του φορέα, της δυσκολίας και των τυχόν περιπετειών για την ίδρυσή του
<u>Η συλλογή της Πινακοθήκης</u>	▪ Αναλυτική αναφορά στις συλλογές της Πινακοθήκης ▪ Έργα ανά κατηγορία (ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτηριστική κλπ.) ▪ Ψηφιοποίηση όλης ή μέρους της συλλογής κατά την κρίση των επιμελητών ▪ Κατάλογος καλλιτεχνών με σύντομο βιογραφικό	▪ Άμεση πληροφόρηση του ενδιαφερόμενου για τα έργα της Πινακοθήκης ▪ Άμεση πληροφόρηση του φοιτητή-μελετητή ▪ Άμεση πρόσβαση των άλλων μουσείων στην συλλογή της Πινακοθήκης - προώθηση της ανταλλαγής έργων μεταξύ των μουσείων

<u>Τρέχουσα έκθεση- Παλαιότερες περιοδικές εκθέσεις</u>	▪ Παρουσίαση της τρέχουσας περιοδικής έκθεσης του μουσείου. ▪ Το σκεπτικό και ο σκοπός της έκθεσης ▪ Ημερομηνίες ▪ Αρχείο των εκθέσεων που έχει οργανώσει η Πινακοθήκη στο παρελθόν	▪ Ενημέρωση των επισκεπτών για τις τρέχουσες δραστηριότητες της Πινακοθήκης ▪ Πληροφορίες για τον μελετητή
<u>Εκπαιδευτικά προγράμματα Σεμινάρια Παράλληλες δραστηριότητες</u>	▪ Παρουσίαση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, σεμιναρίων ή τυχόν άλλων παράλληλων εκδηλώσεων του μουσείου ▪ Πρακτικές πληροφορίες ▪ Προϋποθέσεις συμμετοχής ▪ Δήλωση συμμετοχής online	▪ Ενημέρωση των επισκεπτών για τις τρέχουσες δραστηριότητες της Πινακοθήκης ▪ Άμεση δήλωση συμμετοχής αποφεύγοντας χρονοβόρες διαδικασίες
<u>Τα νέα της Πινακοθήκης</u>	▪ Πεδίο όπου θα αναρτώνται όλα τα νέα που σχετίζονται με την Πινακοθήκη. Μια νέα έκθεση, τα εγκαίνιά της, μια δωρεά ή η απόκτηση ενός νέου έργου, ένα νέο πρόγραμμα ή σεμινάριο του μουσείου, η επίσκεψη μιας γνωστής προσωπικότητας στο μουσείο	▪ Η συνεχής ανατροφοδότηση της σελίδας δείχνει ένα μουσείο ενεργό και δραστήριο. Βελτιώνει το προφίλ του μουσείου και κρατά πάντα ενήμερους τους ενδιαφερόμενους σχετικά με τις δραστηριότητές της
<u>Επικοινωνία με την Πινακοθήκη</u>	▪ Πεδίο όπου ο επισκέπτης μπορεί να απευθύνει email στην Πινακοθήκη	▪ Ο ενδιαφερόμενος θα μπορεί άμεσα να στείλει ένα μήνυμα στους υπαλλήλους του μουσείου ζητώντας τις πληροφορίες που ενδιαφέρεται να μάθει
<u>Δωρεές-Χορηγίες</u>	▪ Πεδίο όπου ο ενδιαφερόμενος δωρητής-χορηγός μπορεί καταρχήν να πληροφορηθεί για αυτήν την δυνατότητα ▪ Όροι και προϋποθέσεις ▪ Online αίτηση	▪ Ο ενδιαφερόμενος χορηγός/δωρητής μπορεί άμεσα να έχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με μία πιθανή μελλοντική δωρεά/χορηγία

<u>Φωτογραφικό υλικό</u>	▪ Φωτογραφίες του κτιρίου της Πινακοθήκης, από περασμένες εκθέσεις, εκδηλώσεις κτλ.	▪ Προετοιμασία του επισκέπτη ▪ Υλικό για άμεση χρήση για τους δημοσιογράφους
<u>Τύπος</u>	▪ Άρθρα που έχουν δημοσιευθεί κατά καιρούς στον περιοδικό τύπο για την Πινακοθήκη	▪ Έμμεση διαφήμιση και προώθηση της πινακοθήκης
<u>Εθελοντισμός</u> <u>Πρακτική άσκηση</u> <u>Προσφορά εργασίας</u>	▪ Άνοικτη πρόσκληση στο κοινό για προσφορά εθελοντικής συνεργασίας (online αίτηση) ▪ Προσφορά πρακτικής άσκησης σε φοιτητές αρχαιολογίας, ιστορίας της τέχνης, μουσειολογίας και συναφών αντικειμένων (online αίτηση) ▪ Ανάρτηση των προκηρύξεων στο διαδίκτυο	▪ Άμεση ενημέρωση των ενδιαφερομένων ▪ Αποφυγή μακροσκελών διαδικασιών

Παράρτημα 5.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

I. Στοιχεία Πινακοθήκης

Ονομασία:

Διεύθυνση:

Αρ. Τηλ.:

Email:

Ιστοσελίδα:

II. Νομικό πλαίσιο και Διοίκηση

Ιδρυτική πράξη (ΦΕΚ):

Πρωτοβουλία ίδρυσης:

Νομική μορφή:

Υπάγεται:

Στον Δήμο:

Στον Πολιτιστικό Οργανισμό του Δήμου:

Άλλο:

Διοίκηση:

Υπαρξη εσωτερικού κανονισμού/καταστατικού:

III. Στόχοι της Πινακοθήκης

Ποιος είναι ο βασικός στόχος της Πινακοθήκης σας;

- ❖ Ο εμπλουτισμός της συλλογής:
- ❖ Η οργάνωση εκθέσεων (μόνιμων / περιοδικών):
- ❖ Η οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και άλλων δράσεων:
- ❖ Άλλο:

Πιστεύετε ότι τον εκπληρώνετε; Και εάν όχι, γιατί;

IV. Η συλλογή της Πινακοθήκης

- ❖ Χαρακτήρας της συλλογής:
- ❖ Αριθμός έργων:
- ❖ Κατηγορία έργων (ζωγραφική, γλυπτική, χαρακτική κλπ):
- ❖ Προέλευση αρχικού πυρήνα συλλογής (π.χ δωρεά, κληροδότημα, αγορά έργων

κλπ):

❖ Εμπλουτισμός της συλλογής:

Σημειώστε τον τρόπο, το έτος και, ει δυνατόν, την επωνυμία του φορέα/ιδιώτη:

- Αγορά από ιδιωτική συλλογή:
- Αγορά από ιδιωτικές αίθουσες τέχνης:
- Αγορά από εκθέσεις:
- Αποδοχή δωρεών και όροι αποδοχής:
- Άλλο:

❖ Πραγματοποιείτε αγορές έργων ντόπιων καλλιτεχνών:

V. Διαχείριση της συλλογής

❖ **Αρχειοθέτηση/Τεκμηρίωση**

- Υπάρχει σύστημα αρχειοθέτησης / τεκμηρίωσης της συλλογής:
- Περιγραφή του συστήματος (π.χ. χειρόγραφα δελτία, ηλεκτρονική βάση δεδομένων - ψηφιοποίηση της συλλογής, διαφάνειες, φωτογραφίες κλπ.):
- Είναι οι πληροφορίες αυτές προσβάσιμες στο κοινό και σε ποιο βαθμό;
- Ποιες είναι οι συνθήκες αποθήκευσης της συλλογής;
- Υπάρχει πρόβλεψη για την προληπτική συντήρηση των έργων (μικροκλίμα αποθηκευτικών και εκθεσιακών χώρων);
- Πώς καλύπτονται οι ανάγκες συντήρησης των έργων;

VI. Χώρος

- ❖ Αρχική στέγαση:
- ❖ Τυχόν μεταστέγαση;

Εάν ναι τότε;

❖ Τρόπος απόκτησης και καθεστώς ιδιοκτησίας του σημερινού χώρου:

- ❖ Συνολικό εμβαδόν:
- ❖ Εμβαδόν μόνιμης έκθεσης:
- ❖ Εμβαδόν περιοδικών εκθέσεων:
- ❖ Εμβαδόν αποθηκευτικού χώρου:
- ❖ Υπάρχει πρόβλεψη για εξυπηρέτηση ατόμων με αναπηρίες:

Πρόσθετοι χώροι:

- ❖ Βιβλιοθήκη:
- ❖ Χώροι για εκπαιδευτικά προγράμματα:
- ❖ Εργαστήρια συντήρησης:
- ❖ Πωλητήριο:
- ❖ Αναψυκτήριο-καφετέρια:
- ❖ Χώροι υγιεινής:
- ❖ Άλλο:

VII. Στελέγωση

Σύνολο απασχολουμένων:

α) Μόνιμοι:

β) Εποχικοί:

Ειδικότητες του απασχολούμενου προσωπικού (παρακαλώ διευκρινίστε εάν οι συνεργάτες σας είναι μόνιμοι ή εποχικοί):

- ❖ Επιμελητές:
- ❖ Διοικητικό προσωπικό:
- ❖ Φύλακες:
- ❖ Συντηρητές:
- ❖ Μουσειοπαιδαγωγοί:
- ❖ Φωτογράφοι:
- ❖ Δημόσιες σχέσεις:
- ❖ Καθαριστές:
- ❖ Λοιπές ειδικότητες:
- ❖ Εθελοντές:

VIII. Οικονομικά στοιχεία

- Τακτικές πηγές εσόδων:

- ❖ Εισιτήρια:
- ❖ Πωλήσεις καταλόγων, ειδών κλπ:
- ❖ Άλλο:

Από την ίδρυσή της η Πινακοθήκη έχει δεχθεί επιχορήγηση από κάποιον
από τους παρακάτω φορείς; Εάν ναί, πότε;

- ❖ Δήμος:
- ❖ ΥΠΠΟ:
- ❖ Ε.Ε:
- ❖ Χορηγίες:
- ❖ Λοιπές πηγές:

-Θεωρείτε τα έσοδά σας επαρκή για μία ικανοποιητική δραστηριότητα της Πινακοθήκης;

-Από την ίδρυσή της έχουν διατεθεί πόροι για κάποιον από τους παρακάτω
σκοπούς; Και αν ναί, πότε;

- ❖ Κτιριακή επέκταση:
- ❖ Αγορά έργων:
- ❖ Προμήθεια υλικοτεχνικής υποδομής:
- ❖ Έρευνα- εκπαίδευση- εκδόσεις:
- ❖ Άλλο:

IX. Εκθεσιακή Δραστηριότητα

α) Η μόνιμη συλλογή της Πινακοθήκης εκτίθεται σε μόνιμη βάση:

β) Αριθμός περιοδικών εκθέσεων από την ίδρυση της Πινακοθήκης έως σήμερα:

γ) Συχνότητα οργάνωσης περιοδικών εκθέσεων:

δ) Θεματικές των περιοδικών εκθέσεων:

ε) Πραγματοποιήσατε εκθέσεις και σε άλλους χώρους εκτός από τους εκθεσιακούς σας

χώρους; Και εάν ναι, πού;

στ) Συνεργαστήκατε με άλλα ιδρύματα όπως η Εθνική Πινακοθήκη, άλλες Δημοτικές Πινακοθήκες ή άλλους φορείς;

X. Εκπαιδευτικά προγράμματα - Δράσεις

- ❖ Οργανώνετε εκπαιδευτικά προγράμματα;
- ❖ Σε ποιο κοινό απευθύνονται;
- ❖ Υλοποιούνται σε μόνιμη βάση ή περιοδικά;
- ❖ Συχνότητα πραγματοποίησης;

XI. Άλλες δραστηριότητες

- ❖ Ξεναγήσεις:
- ❖ Εκδόσεις:
 - Εάν ναι, πόσες εκδόσεις έχετε πραγματοποιήσει;
 - Κατάλογοι μόνιμης έκθεσης:
 - Κατάλογοι περιοδικών εκθέσεων:
 - Μονογραφίες καλλιτεχνών:
 - Άλλο:
- ❖ Διαλέξεις, συναυλίες, ημερίδες κλπ:
- ❖ Άλλο:

XII. Φίλοι της Πινακοθήκης

- Υπάρχει σύλλογος Φίλων της Πινακοθήκης;
- Υπάρχει προσφορά εθελοντικής εργασίας από τους Φίλους;
- Αξιοποιείται από εσάς και σε ποιον τομέα;

XIII. Δημόσιες σχέσεις και επικοινωνία

- Αποστολή Δελτίων Τύπου:
- Αποστολή προσκλήσεων:
- Διανομή αφισών στην πόλη:

-Ανάρτηση banner:

-Διαθέτετε δικό σας ιστότοπο;

-Εάν ναι, τον ενημερώνετε τακτικά για τις δραστηριότητές σας:

- Χρησιμοποιείτε με κάποιον άλλο τρόπο το διαδίκτυο για την προώθηση της Πινακοθήκης σας (ηλεκτρονικές εφημερίδες, facebook, twitter κλπ.);.

- Άλλο:

-Υπάρχει σταθερή συνεργασία της Πινακοθήκης με άλλους φορείς της πόλης (πχ. σχολεία, σύλλογοι, κινηματογραφική λέσχη κ.λπ):

XIV. Σχόλια-Παρατηρήσεις

Σας ευχαριστώ θερμά για την βοήθεια και τον χρόνο σας,
Ελένη Τσοποτού